

תוכנית שירות לתועלת הציבור (של"ץ) לנוער עובר חוק מחקר הערכה מסכמת

אמיליה קפרנוב   שקד לובוצקי-גטה
זהר שרביט   דורי ריבקין

עריכת לשון: רונית כהן בן-נון
תרגום לאנגלית (תקציר): אולין איבל
עיצוב גרפי: אפרת ספיקר

המחקר הוזמן על ידי משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ומומן בסיועו

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל
ת"ד 3886 ירושלים 9103702
טלפון: 02-6557400
brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | טבת תשפ"א | דצמבר 2020

תקציר

רקע

שירות לתועלת הציבור (של"ץ) היא תוכנית חינוכית-טיפולית עבור נערים עוברי חוק המטופלים בשירות המבחן לנוער. הנערים מופנים לעבודות השל"ץ לשם תיקון הנזק שגרמו לחברה בשל ביצוע העבירה. משנת 2011 מפעיל שירות המבחן לנוער את התוכנית במיקור חוץ. החברה המפעילה את התוכנית עבור שירות המבחן לנוער מעסיקה מערך של מתאמי של"ץ האחראים לשיבוץ הנערים במקומות ההשמה – במסגרות ציבוריות, ממשלתיות, מוניציפליות או בגופים ללא מטרת רווח (מלכ"ר) – ולמעקב אחר עבודתם. במקומות ההשמה הנערים מבצעים עבודות כגון תחזוקה, גינון, הדרכה, אריזת מזון ועבודות משרד.

בשנת 2017, לאחר שש שנות הפעלה במיקור-חוץ ולקראת סיום המרכז הנוכחי, פנה משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים למכון מאיר-סג'ווינט-ברוקדייל בבקשה להעריך את תוכנית של"ץ כדי לבחון את דרכי העבודה בה ואת תרומתה למשתתפים.

מטרות

למחקר שתי מטרות עיקריות:

- א. לספק להנהלת שירות המבחן לנוער ולמשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים מידע על אופן יישום השל"ץ, הן בהיבט המערכתי של דרכי העבודה הן בהיבט של הטיפול בנערים.
- ב. ללמוד על תרומת השל"ץ לנערים.

שיטות

במחקר נעשה שימוש משולב בשיטות כמותיות ואיכותניות, והוא מבוסס על דיווח רטרוספקטיבי של הנערים ועל אודותיהם בתום השל"ץ. אוכלוסיית המחקר כללה נערים שהוכנו לשל"ץ בצו שיפוטי וסיימו לבצע אותו בתקופה שבין נובמבר 2019 למארכ 2020. הממצאים הכמותיים מבוססים על נתוני 208 שאלונים שמילאו קצינות המבחן המטפלות על אודות הנערים, על 50 שאלונים לדיווח עצמי שמילאו הנערים וכן על מסד נתונים מנהליים שהתקבל משירות המבחן לנוער. הממצאים האיכותניים מבוססים על 15 ראיונות חצי מובנים עם גורמים בכירים בשירות המבחן לנוער, עם קצינות המבחן המטפלות, עם רכזות מנהל, עם הנהלת החברה המפעילה, עם מתאמי של"ץ ועם שישה נערים.

עיקרי הממצאים

משך השל"ץ. מספר שעות השל"ץ שהוטלו על הנערים בצו שיפוטי נע בין 20 ל-400 שעות (84 שעות בממוצע), והנערים ביצעו אותן במהלך תקופה שנעה בין חודש אחד ועד שנתיים וחצי (בממוצע 6.2 חודשים). בקרב נערים שקיבלו מכסת שעות גבוהה נצפה שיעור גבוה יותר של נערים שלא סיימו את השל"ץ.

הכנה לשל"ץ ושיבוץ הנערים. כ-90% מן הנערים עברו הכנה לשל"ץ על ידי קצינות מבחן ומתאמי של"ץ. אף על פי כן נמצא כי 37% מן הנערים לא הגיעו לכגישת השיבוץ הראשונה שנקבעה להם, ושיעור דומה של נערים לא התחילו את עבודות השל"ץ בזמן שנקבע להם. על פי תפיסת שירות המבחן לנוער, יש לשאוף ככל האפשר לשבץ את הנער בעבודות של"ץ על פי צרכיו הטיפוליים, כדי לספק לו הזדמנות להפנמת הנזק שהוא הסב ולתיקון. נמצא כי ב-93% מן המקרים היצע מקומות השל"ץ מאפשר למתאמים להציע לנער יותר ממקום השמה אחד, ב-88% מן המקרים מקום ההשמה נמצא בטווח של עד חצי שעת נסיעה או הליכה ממקום המגורים של הנער, ורק ב-40% מן המקרים סוג העבודות בשל"ץ תואם את אופי העבירה. בד בבד עם ההסכמה בקרב המתאמים וקצינות המבחן שהעבודה של הנערים בעמותות חברתיות במחיצת מתנדבים חשובה במיוחד לתהליך השיקום, נמצא כי מקומות ההשמה השכיחים ביותר הם מתנ"סים ולא עמותות חברתיות.

ליווי הנערים מבוצע חלקית, ובמקרים רבים הקשר השבועי בין המתאם ובין הנער אינו מתבצע בקביעות. אצל 42% מן הנערים לא נערך ביקור של המתאם במקום ההשמה, כנדרש. בקרב 37% מן הנערים לא התקיימה שיחה בין המתאם ובין קצינת המבחן על הנער ועל תפקודו. בנוגע ל-28% מן הנערים מתאמי השל"ץ כלל לא העבירו דיווח שוטף לקצינות המבחן המטפלות. במרבית המקרים מעורבות של קצינות מבחן מתרחשת רק במקרים של בעיות בתפקוד הנערים.

התוצאות העיקריות של השל"ץ (תפיסת השל"ץ כתיקון, תחושת תרומה לקהילה, רכישת מיומנויות עבודה רכות). להערכתן של קצינות המבחן, 77% מן הנערים רואים בשל"ץ תיקון לנזק שהסבו לחברה, 84% רכשו מיומנויות עבודה רכות ורק 48% חשים שתרמו לקהילה. נמצא קשר מובהק סטטיסטית בין איכות השירות שהמתאם מעניק לנער (להערכתן של קצינת המבחן) ובין כל אחת מתוצאות השל"ץ המרכזיות, וכן בין התאמת השל"ץ לסוג העבירה לתפיסת הנער את השל"ץ כתיקון, לתחושתו שתרם לקהילה ולרכישת מיומנויות עבודה רכות.

סיכום והמלצות

התוכנית מצליחה להשיג את מטרתיה במרבית מדדי התוצאה. עם זאת, במקרים רבים הפוטנציאל השיקומי שלה אינו ממומש עד תום, בהיעדר מעורבות מספיקה של המתאם בתהליך שעובר הנער ובהיעדר קשר בין המתאם ובין קצינת המבחן, ובינה ובין הנער במהלך השל"ץ. לכן, מומלץ להדק את הרצף הטיפולי ואת תיאום הטיפול בנער, לרבות העברת מידע בין הגורמים המטפלים בנער, לתעדף השמה במקומות בעלי אופי חברתי ולהגביר את מעורבות שירות המבחן לנוער במהלך השיקומי. לפני כניסת הנער לתוכנית, מומלץ להתמקד בשתי מטרות מרכזיות עבורו, מבין כלל התוצאות הרצויות של התוכנית. מטרות אלה יועברו לכלל הגורמים המטפלים בנער ויעמדו לנגד עיניהם בכל שלב בטיפול.

תמצית מנהלים

מבוא

שירות המבחן לנוער הוא שירות סוציאלי-טיפולי-סמכותי השייך למשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ופועל כחלק ממניהל תקון. אוכלוסיית המופנים לשירות המבחן לנוער הם נערים בני 12-18 שהופנו על ידי המשטרה עקב חשד לביצוע עבירה על פי חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), תשל"א-1971. מטרת שירות המבחן לנוער היא להתאים תוכניות טיפוליות לקטינים עוברי חוק, לסייע במניעת התנהגות עוברת חוק חוזרת ולסייע למערכת אכיפת החוק להתאים את ההחלטות השיפוטיות.

שירות לתועלת הציבור (של"ץ) היא תוכנית חינוכית-טיפולית עבור נערים עוברי חוק. בתוכנית, קצינות המבחן לנוער (עובדות סוציאליות המטפלות בקטינים בני 12-18 המופנים לשירות על פי חוק הנוער) מפנות את הנערים לביצוע עבודות השל"ץ לפי החלטות שיפוטיות כתיקון לחברה או לקהילה על הנזק שהסבו לה בביצוע עבירה.

העבודה במסגרת השל"ץ כוללת פעילויות כגון עבודות תחזוקה, גינון, הדרכה, אריזת מזון ועבודות משרד. לצורך ביצוע השל"ץ הנערים משתלבים במקומות השמה – מסגרות ציבוריות, ממשלתיות, מוניציפליות או גופים ללא מטרת רווח (מלכ"ר), כמו עמותות, חברות לתועלת הציבור, מתנ"סים, בתי ספר, פנימיות ויחידות להתנדבות עירוניות, מסגרות לאוכלוסיות נזקקות ועמותות לחלוקת מזון.

הפעלת מערך השל"ץ נעשית מסוף שנת 2011 בסיוע מיקור-חוץ, באמצעות מכרז פומבי שמפרסם משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. החברה המפעילה הנוכחית החלה את פעילותה במארכ 2017 והתקשרות עימה היא לחמש שנים. החברה מעסיקה שמונה מתאמי של"ץ בפריסה ארצית, והם משלבים את הנערים במאות מקומות ההשמה ברחבי הארץ. בכל אחת מן המסגרות הקולטות את הנערים לביצוע שעות השל"ץ יש אחראי עבודה הממונה על הנערים העובדים במקום. על פי נתוני שירות המבחן לנוער, בשנים 2011-2019 הופנו כ-19,000 נערים עוברי חוק לביצוע של"ץ. בשנת 2019 הופנו לשל"ץ 2,040 נערים: 94% מהם בניו, 61% יהודים ו-39% ערבים. הטווח של מספר שעות השירות שנגזרו על הנערים במסגרת התוכנית היה רחב: 83% מהם ביצעו 10-100 שעות; 13% ביצעו 101-200 שעות, 3% ביצעו 201-300 שעות ו-1% ביצעו 301 שעות ויותר.

בשנת 2017, לאחר שש שנות הפעלה במיקור-חוץ ולקראת סיום המכרז הנוכחי, פנה משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים למכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל בבקשה להעריך את תוכנית השל"ץ כדי לבחון את דרכי העבודה בה ואת תרומתה למשתתפים.

מטרות המחקר

למחקר שתי מטרות עיקריות:

א. לספק להנהלת שירות מבחן לנוער ולמשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים מידע על אופן יישום השל"ץ, הן בהיבט המערכתי של דרכי העבודה הן בהיבט של הטיפול בנערים.

ב. ללמוד על תרומת השל"ץ לנערים.

שאלות המחקר

1. יישום השל"ץ

- מהם המאפיינים והצרכים של הנערים המופנים לשל"ץ?
- מהם מאפייני השל"ץ?
- כיצד פועל מערך ההפניות למסגרות ההשמה?
- מהם דפוסי הליווי של הנערים: מתכונת המפגשים ותוכנם?
- כיצד פועל הפיקוח אחר ביצוע השל"ץ?
- מהם דפוסי הקשר בין המתאם לקצינת המבחן וכיצד מתנהל מערך העבודה ביניהם?
- מהם דפוסי הקשר בין קצינת המבחן לנער סביב השל"ץ?
- מהם האתגרים העיקריים שהתוכנית מתמודדת עימם?

2. תרומת השל"ץ למשתתפים

- כיצד מעריכות קצינות מבחן את תרומת השל"ץ לנערים? ובתוך כך, אילו תמורות חלו בעקבות השל"ץ, להערכתן, בתפקוד הנערים במסגרות החינוך והתעסוקה, בהשתייכותם לקהילה, בכוחותיהם ובמוטיבציה שלהם ובהתייחסותם לעבירה? באיזו מידה תרמה התוכנית לרכישת מיומנויות עבודה רכות ולתרגולן (למשל, עמידה בזמנים, קבלת סמכות, גבולות)?
- מהן תפיסות הנערים כלפי עבודתם בשל"ץ, לרבות תפיסת תיקון ופיצוי על הנזק שהסבו לחברה בשל ביצוע העבירה ותפיסתם את תרומת השל"ץ עבורם ועבור הקהילה, להערכת קצינות המבחן ולהערכת הנערים עצמם?

שיטת המחקר

במחקר נעשה שימוש משולב בשיטות כמותיות ואיכותיות, והוא מבוסס על דיווח רטרוספקטיבי של הנערים ועל אודותיהם בתום השל"ץ. אוכלוסיית המחקר כללה נערים שהוכנו לשל"ץ בצו שיפוטי וסיימו לבצעו במהלך החודשים נובמבר 2019 – מארס 2020. הממצאים הכמותיים במחקר מבוססים על נתוני 208 שאלונים שמילאו קצינות המבחן המטפלות על אודות הנערים, על 50 שאלונים לדיווח עצמי שמילאו הנערים וכן על נתונים מנהליים (מאפיינים סוציו-דמוגרפיים בסיסיים) שהתקבלו ממערכת המנ"ע – מערכת נוער עובר חוק (מערכת מידע ייעודית של שירות המבחן לנוער) ונתחו סטטיסטית. הממצאים האיכותניים מבוססים על 15 ראיונות חצי מובנים עם גורמים בכירים בשירות המבחן לנוער, עם קצינות המבחן המטפלות, עם עובדות מנהל, עם הנהלת החברה המפעילה, עם מתאמי השל"ץ ועם שישה נערים. המחקר קיבל את אישורה של ועדת האתיקה של מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

עיקרי הממצאים

מאפייני האוכלוסייה. נמצא כי 54% מן הנערים המופנים לשל"ץ יהודים (ייצוג יתר לערבים) וכי 95% מן הנערים וכן מרבית הוריהם הם ילידי הארץ. למרבית הורי הנערים השכלה תיכונית בלבד ול-47% מן המשפחות קשיים כלכליים. גיל הנערים המופנים לשל"ץ בצו שיפוטי נע בין 14 ל-20 שנים בעת ההפניה, ו-47% מן הנערים חצו את גיל 18 (גיל ממוצע 17.25, סטיית תקן 1.37).

צורכי הנערים. נמצא שיעור גבוה של נערים אשר נדרשים להתייחסות חינוכית-טיפולית. 46% מן הנערים אובחנו כבעלי לקויות למידה או שעלה חשש שיש להם לקויות למידה. בנוגע לכ-10% מן הנערים ידוע על חשיפה לאלימות או הזנחה בתוך המשפחה או מחוצה לה. נוסף לכך נמצא כי 22% מן הנערים נעצרו בעבר, לפני שהוכנו לתוכנית.

מאפייני השל"ץ. הנערים הופנו לשל"ץ בגין עבירות של אלימות, תעבורה, רכוש, מין ומוסר וסמים. העבירות השכיחות ביותר הן עבירות אלימות ותעבורה. מספר שעות השל"ץ שהוטלו על הנערים בצו שיפוטי נע בין 20 ל-400 שעות (84 שעות בממוצע, סטיית תקן 57.6), ומשך הביצוע נע בין חודש אחד לשנתיים וחצי (בממוצע 6.2 חודשים, סטיית תקן 3.94).

הכנה לשל"ץ. הליך הכנת הנער מתחיל לרוב לפני המשפט בעניינו ונמשך עד לשיבוצו בפועל במקום ההשמה. נמצא כי מרבית הנערים (כ-90%) מקבלים הסבר מלא על הליך השל"ץ הן מקצינת המבחן שלהם הן מן המתאם, לרבות הדגשת המסר כי עבודות השל"ץ הן פיצוי לחברה על העבירה שביצעו. עם זאת, מן הראיונות עלה כי למרות פעולות ההכנה חלק מן הנערים מגלים התנגדות להגיע לפגישת השיבוץ עם המתאם ולבצע את העבודות בפועל. כמו כן המידע על הנער המועבר מקצינת המבחן למתאם כולל בעיקר היבטים מנהליים, כגון מספר שעות השל"ץ שנגזרו עליו ומשך הביצוע שנקבע. מידע זה אינו מספק דיו כדי לסייע למתאם לאתר מקום השמה מיטבי עבור הנערים ולהתמודד עם התנגדותם לביצוע העבודות.

הליך השיבוץ וההשמה. החברה המפעילה היא המבצעת בפועל את הליך השיבוץ וההשמה, באמצעות מתאמי השל"ץ. רכיבי הליך השיבוץ וההשמה נבדקו במחקר על פי הדרישות שהציב שירות המבחן לנוער במכרז. נמצא כי דרישות שירות המבחן לנוער המתקיימות כמעט במלואן הן היצע מספק של מקומות השמה (93%) ושיבוץ הנער במקום השמה במרחק סביר ממקום מגוריו (87%). דרישות אחרות המתקיימות חלקית הן קיום פגישת שיבוץ עד שבועיים ממועד הוצאת ההפניה לשל"ץ (63%), תחילת עבודות השל"ץ בפועל עד חודש ממועד הוצאת ההפניה (63%), התאמת סוג העבודות לאופי העבירה (כאחד מן התנאים להתאמת מקום ההשמה לצרכים הטיפוליים של הנער) (40%) ונוכחות הורים בפגישת שיבוץ (18%). העבודות השכיחות ביותר שביצעו הנערים בשל"ץ הן עבודות תחזוקה (65%), ומקומות ההשמה השכיחים ביותר הם מתנ"סים (41%). הראיונות עם המתאמים וקצינות המבחן העידו על כך שבמקרים שבהם הנערים מבצעים את העבודות בעמותות חברתיות במחיצת מתנדבים, הם עוברים תהליך חינוכי חשוב, רוכשים מיומנויות תעסוקתיות וחברתיות ומפתחים אחריות חברתית.

ליווי הנערים בשל"ץ נמצא בסמכותם ובאחריותם של המתאמים מטעם החברה המפעילה. נמצא כי תהליך הליווי של הנער לא תמיד עומד בדרישות השירות. כך, במקרים רבים הקשר השבועי בין המתאם לנער אינו מתבצע בקביעות וכך גם ביקורי המתאמים במקומות ההשמה. מן הראיונות עם המתאמים עלה כי ביקור המתאם במקום ההשמה עלול להביך את הנער בשל החשיפה בפני המתנדבים העובדים במחיצתו כי הוא מבצע את העבודה בצו שיפוטי ולא בהתנדבות. טענה נוספת שהעלו המתאמים הייתה כי

הם אינם מקבלים הדרכה מקצועית מאף גורם המעורב בתוכנית. עם זאת המתאמים ציינו לטובה את התמיכה והליווי המקצועי שהם מקבלים מקצינות המבחן בכל הנוגע להתמודדותם עם הנערים.

הפיקוח על השל"ץ והאחריות על הנערים מוטלים על שירות המבחן לנוער. המחקר בדק אם ובאיזו מידה קצינות המבחן מקיימות תקשורת שוטפת עם המתאמים המלווים את הנערים. נמצא כי לרוב, על פי נוהל העבודה הקיים, מעורבות של קצינות מבחן מתרחשת במקרים של בעיות בתפקוד הנערים, וכי הקשר השוטף בין קצינות המבחן ובין מתאמי השל"ץ אינו סדיר.

תוצאות השל"ץ (סיום השל"ץ בזמן שנקבע בצו השיפוטי, תפיסת השל"ץ כתיקון, תחושת תרומה לקהילה, רכישת מיומנויות עבודה רכות, כוחות ומוטיבציה, התייחסות לעבירה, תפקוד במסגרות החינוך והתעסוקה, השתייכות לקהילה, יחסים עם ההורים). 84% מן הנערים סיימו את השל"ץ לפני תום הזמן או במועד שנקבע בבית המשפט. על פי הערכתן של קצינות המבחן, 84% מן הנערים רכשו במהלך השל"ץ מיומנויות עבודה רכות, ו-77% מן הנערים תופסים את השל"ץ כתיקון לנזק שהסבו לחברה. בקרב יותר מ-60% מן הנערים חל שיפור בהיבטים האלה: התייחסות לעבירה, כוחות ומוטיבציה, יציבות ותפקוד במסגרות החינוך והתעסוקה. עם זאת רק 48% מן הנערים חשו שתרמו לקהילה במקום ההשמה או חשו בשיפור ניכר בהשתייכותם אליה. כמו כן, קצינות המבחן העריכו כי בקרב 53% מן הנערים חל שיפור בהשתייכות לקהילה ובקרב 39% מן הנערים חל שיפור ביחסים עם ההורים.

הקשר בין אופן יישום התוכנית ובין תוצאותיה המרכזיות. נמצא קשר חיובי ומובהק סטטיסטית בין איכות השירות שמעניק המתאם לנער ובין רוב תוצאות התוכנית (תפיסת השל"ץ כתיקון, תחושת התרומה לקהילה, רכישת מיומנויות עבודה רכות, כוחות ומוטיבציה ואף התייחסות לעבירה). נוסף לכך נמצא קשר בין התאמת מקום ההשמה וסוג העבודה לאופי העבירה ולתוצאות התוכנית המרכזיות (תפיסת השל"ץ כתיקון, תחושת תרומה לקהילה ורכישת מיומנויות עבודה רכות).

סיכום והמלצות

ככלל, תוכנית השל"ץ משיגה את מטרותיה בקרב מרבית הנערים המופנים אליה, ועמדוניהם של כל הגורמים המעורבים בתוכנית חיוביות כלפיה. עם זאת, משיחות עם המתאמים וקצינות המבחן עלה כי במקרים רבים הפוטנציאל הטיפולי-חינוכי של התוכנית אינו ממומש במלואו, מפני שבתוכנית מושם דגש בעיקר על מעקב אחר ביצוע שעות השל"ץ וכוחות על התהליך הטיפולי-חינוכי ועל השגת המטרות השיקומיות עבור הנערים. לכן, מומלץ להדק את הרצף הטיפולי ואת תיאום הטיפול בנער, לרבות העברת מידע בין הגורמים המטפלים בנער, לתעדף השמה במקומות בעלי אופי חברתי ולהגביר את מעורבות שירות המבחן לנוער במהלך השיקומי. לפני כניסת הנער לתוכנית, מומלץ להתמקד בשתי מטרות מרכזיות עבורו, מבין כלל התוצאות הרצויות של התוכנית. מטרות אלה יועברו לכלל הגורמים המטפלים בנער ויעמדו לנגד עיניהם בכל שלב בטיפול.

דברי תודה

תודתנו מופנית לכל הנהלת שירות המבחן לנוער: בטי חנן – מנהלת אגף בכיר, שירות המבחן לנוער; ורדה רפפורט – סגנית מנהלת אגף בכיר, שירות המבחן לנוער; דורית ניצן – מנהלת תחום ארצית נוער עובר חוק, וחיים ליבנה – מרכז ארצי (מערכות תומכות החלטות); קרן ישראל שלום – מנהלת תחום ארצית מעצרים.

ברצוננו להודות לד"ר יוסף (אסי) אהרונוב, מנהל אגף מחקר באגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה (מתו"ה) על הסיוע בדיוק מתווה המחקר ועל הליווי והתמיכה המקצועית לאורך ביצוע המחקר.

תודה לסגני קצינות המבחן המחוזיות על שסייעו לנו באיסוף הנתונים, ותודה לקצינות המבחן על שהקדישו מזמנן, ומילאו שאלונים על אודות הנערים שבטיפולן. תודה גם לעובדות המינהל אשר קיבלו על עצמן את האחריות לגיוס הנערים למחקר.

תודה לעמיתנו במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל: להיווט גזיה, רכזת איסוף הנתונים במחקר, וכן לבן שלומי פון שטראוס, ראש צוות איסוף נתונים. תודה לד"ר טלי באייר טופילסקי, על שהתוותה את המחקר והובילה אותו בראשיתו, ולחברות צוות המחקר – דנה ברנדר, עירית אייזיק ואפרת לסטר קידר. תודתנו האחרונה מופנית לד"ר לייה מורן-גלעד, ראש חטיבת המשפחה במכון, על שקראה, העירה וסייעה לנו לדייק את מתווה המחקר ואת המסמך הנוכחי.

תוכן עניינים

1	1.מבוא
3	2. שירות לתועלת הציבור – סקירת ספרות
3	2.1 גישות ומודלים לטיפול בנוער עובר חוק
4	2.2 הפעלת תוכניות התערבות עם נוער עובר חוק בעולם
5	2.3 היקף השירות בקהילה במדינות שונות
6	2.4 התרומה של שירות לתועלת הציבור
7	3. מטרת המחקר ושאלות המחקר
7	3.1 מטרת המחקר
7	3.2 שאלות המחקר
8	4. מערך המחקר
8	4.1 רכיב כמותי
11	4.2 רכיב איכותני
12	4.3 אתיקה
13	5. ממצאים
13	5.1 מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של הנערים ושל הוריהם
15	5.2 מסגרות חינוך ומסגרות תעסוקה של הנערים
17	5.3 קשיי הנערים וצורכיהם
20	5.4 משך השל"ץ (של"ץ בעקבות צו שיפוטי)
21	5.5 יישום השל"ץ
37	5.6 תוצאות השל"ץ עבור הנערים
44	6. מגבלות המחקר
45	7. סיכום והמלצות
45	7.1 סיכום ממצאי המחקר
47	7.2 המלצות
49	עוד פרסומים של המכון בנושא
50	מקורות
52	נספחים

רשימת לוחות

- 13 לוח 1: מאפיינים סוציו-דמוגרפיים ומאפיינים כלכליים של הורי הנערים, לפי דיווחיהן של קצינות מבחן ונתוני מערכת המנ"ע ולפי קבוצת אוכלוסייה
- 14 לוח 2: מצב משפחתי וכלכלי של הורי הנערים, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 14 לוח 3: מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של הנערים, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן ונתוני מערכת המנ"ע
- 16 לוח 4א: מצב לימודי ותעסוקתי של הנערים בעת ההפניה לשל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 17 לוח 4ב: מצב לימודי ותעסוקתי של הנערים בתום השל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 17 לוח 5: בעיות בריאות והתנהגות של הנערים, מאובחנות ובתהליך אבחון, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 18 לוח 6: חשיפה לאלימות ולהזנחה בתוך המשפחה ומחוץ למשפחה, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 18 לוח 7: מעצרים קודמים של הנערים, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 20 לוח 8: משך השל"ץ שנגזר על הנערים, בשעות ובחודשים, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 22 לוח 9: הליך ההכנה של הנערים לשל"ץ, לפי דיווחי הנערים
- 24 לוח 10: מאפייני הליך השיבוץ לשל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 26 לוח 11: מאפייני השיבוץ, לפי דיווחי הנערים
- 27 לוח 12: מקומות ההשמה והעבודות בשל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 29 לוח 13: מספר הפגישות בין קצינות המבחן ובין הנערים במהלך השל"ץ והסיבות לקיומן, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 30 לוח 14: מאפייני התקשורת בין קצינת המבחן ובין המתאם, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 32 לוח 15: נושאים המדווחים באופן שוטף ונושאים המדווחים בטופסי הביקור של מתאמי השל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 35 לוח 16: שיחות בין הנער ובין המתאם, לפי דיווחי הנערים
- 41 לוח 17: שיפור במדדי התוצאה, לפי דיווחיהם של קצינות המבחן והנערים
- 42 לוח 18: שיפור במדדי יציבות ותפקוד במסגרות, לפי דיווחיהן של קצינות מבחן
- 52 לוח א-1: המהימנות של המדדים המרכזים – שאלון לקצינות המבחן על אודות הנער
- 54 לוח א-2: המהימנות של המדדים המרכזים – שאלון לנער
- 55 לוח ב-1: הקשר בין מאפייני התוכנית לתוצאות התוכנית עבור הנערים, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 58 לוח ד-1: שיעור קצינות המבחן המשיבות "לא ידוע" / "אין באפשרותי להעריך" (ערכים חסרים)

רשימת תרשימים

- 19 תרשים 1: סוגי עבירה שבגינם הופנו הנערים לשל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות מבחן
- 19 תרשים 2: רכיבי גזר הדין הנוספים לשל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 22 תרשים 3: שיחת ההכנה לשל"ץ (לאחר קבלת גזר הדין), לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 28 תרשים 4: הסיבה לשיבוץ הנערים במקום השמה או בסוג עבודה, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 31 תרשים 5: קיום שיחות בין קצינות המבחן ובין מתאמי השל"ץ בנוגע לנער ולתפקודו, לפי מספר שעות השל"ץ ולפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 34 תרשים 6: ביקורי המתאמים, לפי הצורך בביקור ולפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 34 תרשים 7: עם מי שוחח המתאם בעת הביקור במקום ההשמה, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 36 תרשים 8: התאמת שירות המתאם לצורכי הנער, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 38 תרשים 9: השלמת שעות השל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 39 תרשים 10: תפיסת השל"ץ כתיקון לנזק שגרמו הנערים, לפי דיווחיהם ולפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 40 תרשים 11: תחושתו של הנער כי הוא תרם לקהילה, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 56 תרשים ג-1: רכישת מיומנויות במהלך השל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן
- 56 תרשים ג-2: רכישת מיומנויות במהלך השל"ץ, לפי דיווחי הנערים
- 57 תרשים ג-3: שיפור במדדי תוצאה נוספים, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן

1. מבוא

שירות המבחן לנוער הוא שירות סוציאלי-טיפול-סמכותי הפועל במסגרת ארצית, והוא חלק ממנהל הסיוע לבתי המשפט ותקון במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים (להלן: משרד הרווחה). קצינות המבחן לנוער הן עובדות סוציאליות שעברו הכשרה מיוחדת לתפקיד. אוכלוסיית המופנים לשירות המבחן לנוער הם נערים בני 12-18 שהופנו על ידי המשטרה עקב חשד לביצוע עבירה על פי חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), תשל"א-1971. מטרת שירות המבחן לנוער היא להתאים תוכניות טיפוליות לקטינים עוברי חוק, לסייע במניעת התנהגות עוברת חוק חוזרת ולסייע למערכת אכיפת החוק להתאים את ההחלטות השיפוטיות. נוסף לטיפול הפרטני, ובמסגרת תהליך הטיפול עימם, שירות המבחן לנוער מפנה את הנערים לסל שירותים ותוכניות רחב היקף הכולל, בין היתר, קבוצות טיפול לפי סוג העבירה, סדנאות הורים, תוכנית "מעטפת"¹ ושירות לתועלת הציבור (להלן: של"ץ).

של"ץ לנוער היא תוכנית חינוכית-טיפולית המיועדת לקטינים אשר הגיעו לטיפול בשירות המבחן לנוער בגין עבירה אשר ביצעו לפני גיל 18 (להלן: נערים). במהלך הטיפול בשירות המבחן, ההליך משפטי וכן במהלך השל"ץ, חלק מן הנערים עוברים את גיל 18 (להלן נערים בגירים). מטרת התוכנית היא להעניק לנערים אפשרות להפגין יוזמה, לפתח ולבטא את כישוריהם, לסייע להם לפתח אחריות חברתית ודאגה לרווחת אחרים, לחשוף אותם למצוקות של מגוון אוכלוסיות בקהילה, לאפשר להם ניצול מיטבי של זמן פנוי ולהקנות להם כישורים ומיומנויות עבודה רכות, וכל אלה במטרה לתרום לשיקומם באמצעות שילובם מחדש בחברה. הנערים מופנים לביצוע עבודות שירות על ידי קצינות המבחן, באמצעות צו של שופט על פי חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), תשל"א-1971. את עבודות השל"ץ מבצעים הנערים כתיקון לחברה ולקהילה על הנזק שהם גרמו בביצוע העבירה.

קצינת המבחן לנוער מגישה לבית המשפט המלצה מבוססת ומנומקת לביצוע של"ץ במסגרת התסקיר (תוצאות חקירה פסיכו-סוציאלית של קצינת המבחן) על הנער. המלצתה מביאה בחשבון את חומרת הפגיעה ואת מידת התיקון הנדרשת, וכן את מכלול השיקולים הקשורים למצבו האישי והמשפחתי של הנער, לסדר יומו ולדרישות מסגרת החינוך שבה הוא נמצא. זאת כדי שהנער יצליח למלא אחר הצו שיינתן לו. על התאמת מקום ביצוע השל"ץ להיעשות על בסיס סוג העבירה ומאפייניה, האזור הגאוגרפי, הנגישות, התחבורה הציבורית, ימים ושעות הפעילות של המקום והתאמתם לסדר היום של הנער, אופי פעילות המקום, מקום פנוי, וכן על בסיס הכישורים של הנער והעדפותיו האישיות.

העבודה במסגרת השל"ץ מתבצעת במאות מקומות השמה ברחבי הארץ. הנערים משתלבים במסגרות ציבוריות, ממשלתיות, רשויות מקומיות או בגופים ללא מטרת רווח (מלכ"ר), כמו עמותות, חברות לתועלת הציבור, מתנ"סים, בתי ספר, פנימיות, יחידות להתנדבות עירוניות, מסגרות לאוכלוסיות נזקקות ועמותות לחלוקת מזון. העבודות כוללות פעילויות כגון עבודות תחזוקה, גינון, הדרכה, אריזת מזון ועבודות משרדיות.

---

¹ תוכנית התערבות המשמשת חלופה להשמה חוץ-ביתית עבור נוער עובר חוק. מטרתה לקדם את בני הנוער בסביבתם הטבעית ולהפחית את הסיכון שהם מהווים לעצמם ולאחרים.

הפעלת מערך השל"ץ נעשית מסוף שנת 2011 בסיוע מיקור-חוץ. החברה המפעילה נבחרה במכרז פומבי שפרסם משרד הרווחה. בעת ביצוע המחקר עומדת להסתיים תקופת הפעלה שנייה של חמש שנים. החברה מעסיקה שמונה מתאמים ברחבי הארץ, ובאמצעותם היא משלבת את הנערים במסגרות הקולטות אותם. בכל אחת מן המסגרות יש אחראי עבודה הממונה על הנערים. על פי נתוני שירות המבחן לנוער, בשנים 2011-2019 הופנו כ-19,000 נערים עוברי חוק לביצוע של"ץ. בשנת 2019 הופנו לשל"ץ 2,040 נערים: 94% מהם בנים, 61% יהודים ו-39% ערבים. הטווח של מספר שעות השירות שנגזרו על הנערים במסגרת התוכנית היה רחב: 83% מהם ביצעו 10-100 שעות; 13% ביצעו 101-200 שעות, 3% ביצעו 201-300 שעות ו-1% ביצעו 301 שעות ויותר. לקראת תום תקופת ההפעלה הנוכחית באמצעות מיקור-החוץ, פנה משרד הרווחה למכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל בבקשה להעריך את התוכנית כדי לבחון את דרכי העבודה בה ואת תרומתה למשתתפים.

2. שירות לתועלת הציבור - סקירת ספרות

2.1 גישות ומודלים לטיפול בנוער עובר חוק

בעשורים האחרונים התפתחו שני מודלים מרכזיים להתמודדות עם נוער עובר חוק:

1. **'מודל הצדק'**: על פי מודל זה, הן בוגרים הן בני נוער אחראים להתנהגותם (Schneider, 1990). כך, אם נער עבר עבירות יש להענישו במטרה להרתיעו ולצמצם את העבריינות (בן ברוך ואח', 2015). מודל זה מתבסס על גישה של תגמול, מניעה והרתעה הדוגלת בענישה אחידה על פי סוג העבירה וחומרתה ללא התחשבות בנסיבות האישיות של הנאשם וללא התייחסות לגילו (Tompson, 2003). גישה זו מכונה גם **הגישה העונשית**. הדוגלים בגישה זו, בעיקר בעבירות חמורות של בני נוער, סבורים שיש להגן על החברה מפני פושעים קטינים, גם אם הדבר כרוך במאסר לתקופות ארוכות.

2. **'מודל הרנוחה'**: מודל זה דוגל בהתחשבות בנסיבות האישיות של הנאשם הקטין אשר הביאו אותו לביצוע העבירה כדי לשקמו ולמנוע את התפתחותו לעבריין מועד. מודל זה מתבסס על גישה של מניעת תיוג ועל גישה טיפולית המכונה גם **הגישה השיקומית** (בן ברוך ואח', 2015). גישה זו גורסת כי מניעת פשיעה והפסקתה מושגות באמצעות חינוך וטיפול טובים יותר ולא באמצעות איום בענישה חמורה (Schneider, 1990). המצדדים בגישה השיקומית מתייחסים לקטין כאל אדם המצוי בשלב מעבר מילדות לבגרות וזקוק להכוונה. על כן יש להתחשב בנסיבות האישיות של הנאשם אשר הביאו אותו לביצוע העבירה במטרה לשקם אותו ולמנוע את חזרתו לפשע (מניעת רצידיביזם) (בן ברוך, 2011). כך, לגרסתם, בסופו של תהליך של שיקום, בטווח הארוך, יש סיכוי שקטין שביצע עברות יהיה אזרח מועיל לחברה (Tompson, 2003).

בעקבות התבססות גישה זו חל מעבר לפרקטיקות משקמות שמטרתן לנסות להביא לשינוי בהתנהגות באמצעות קידום התפתחות אישית, רגשית וחברתית. בגישה זו הדגש הוא על הגברת המעורבות הקהילתית ושימוש בחלופות מאסר כדוגמת מבחן (probation) ופיקוח בקהילה (Smandyach, 2006).

התוכניות שמפעיל כיום שירות המבחן לנוער, ובכללן תוכנית השל"ץ, מבוססות על **גישת הצדק המאחה** (restorative justice) והן משמשות חלופה להליך פלילי או השלמה לו. מערך הצדק המאחה התחיל בניו זילנד ובהמשך צבר פופולריות בעולם כולו. המונח צדק מאחה מתייחס לגישה של פתרון בעיות בתחום הפשע, המערבת את הצדדים עצמם ואת הקהילה ביחסים שיתופיים עם גורמי החוק השונים (Murphy et al., 2010). בבסיס הגישה ההנחה כי ההליך הפלילי אינו פתרון מספק להתמודדות עם קטינים פוגעים. עבור מבצעי העבירה, ההליך הפלילי הרגיל אינו מאפשר השתתפות פעילה בקבלת אחריות על המעשים, בהבנה של משמעות המעשים ושל השלכותיהם ובמציאת דרך לתיקונם. כך, מטרת הצדק המאחה היא איחוי הפגיעות, כלומר, סיוע בריפוי ובתיקון הנזקים מן הפגיעות החומריות והלא-חומריות שנגרמו לנפגעים בעקבות העבירה שנעשתה. הפעולות יכולות להיות כיצוי כספי, התנצלות, שירות למען הנפגע או הקהילה וכדומה. מצופה ממבצע העבירה לקבל אחריות ולהשתתף בפועל בתוכנית טיפול הנבנית עבורו כדי שלא יחזור לבצע עבירות (ברוור, 2016).

הספרות הדנה בגישת הצדק המאחה טוענת כי גישה זו יעילה יותר מענישה הן עבור החברה הן עבור הנער העובר על החוק. על פי גישה זו, נער עובר חוק שיעבור בכנות תהליך של צדק מאחה יהיה בעל סיכויים נמוכים יותר לביצוע עבירות דומות בעתיד ובעל סיכויים גבוהים יותר לחזור לחברה כחבר תורם לקהילה (ברוור ושרביט, 2008).

שירות לתועלת הציבור הוא אחד מן המודלים המערכתיים להתערבות בשילוב גורמי קהילה, כחלק מהליכי צדק מאחה (בוסתנאי וחובב, 2012). הוא נשען על 'מודל הצדק' בכך שהוא מהווה עונש כפוי כתגובה למעשה העבירה. מנגד, השירות מצמצם את הסטיגמה שיש על עוברי חוק, מאפשר התנסות בעבודה ומעניק הזדמנות לרכישת מיומנות מקצועית כלשהי וחיזוק הקשר עם הקהילה (פולק ולזר, 1999). בכך השל"ץ משמש גם תוכנית חינוכית-טיפולית שיקומית עבור הקטין עובר החוק.

2.2 הפעלת תוכניות התערבות עם נוער עובר חוק בעולם

סקירה בין-לאומית של תוכניות שפעלו בשנת 2010 במערכת המשפט לנוער מלמדת על הבדלים ניכרים בין מערכות משפט לנוער במדינות השונות. מרבית המדינות דוברות האנגלית פועלות על בסיס מודל משפטי המתמקד בהטלת האחריות על הקטינים ועל אכיפת מדדים של ענישה במהלך התהליך. מדינות אחרות, בדרך כלל באירופה, נוטות לאמץ מודל מבוסס רווחה המאופיין בהליכים בלתי פורמליים והתערבויות שמטרתן טובת הקטינים (Murphy et al., 2010).

מגמה זו ניכרת גם בארצות הברית. במדינה יש ניסיון להפנות קטינים לתוכניות שמטרתן להפחית את כליאתם לטובת מתן הזדמנויות, הדרכה, התערבות, תמיכה וחינוך. כמו כן המגמה היא לחוקק חוקים שמכוונים לטפל בפשיעת נוער בקהילה ובה בעת לתמוך בקהילות אלו, וכן לפתח תגובה מקיפה לאלימות של צעירים באמצעות שירותי מניעה והתערבות מתואמים. נוסף על כך, בשני העשורים האחרונים, בניסיון לשפר את יעילותן של תוכניות עבור נוער עובר חוק, נעשים בארצות הברית מהלכים של שינוי מדיניות המתבססים על פרקטיקה מבוססת ראיות (evidence-based practice) אשר מתמקדת ביעילות הטיפולים, השירותים והתמיכות לילדים ולמשפחות (Lipsey et al., 2010).

תוכניות במתכונת של שירות לתועלת הציבור

מחקרים מצאו כי לשירות בקהילה יש תועלת רבה הן עבור החברה הן עבור הקטינים עוברי החוק המשתלבים בקהילה ועוברים תהליך של שיקום (Wahab et al., 2014). העיר ניו יורק הפעילה רפורמות בתחום המשפט לנוער עובר חוק שמטרתן להשאיר צעירים בקהילה. העיר יישמה כמה תוכניות שהתמקדו בבניית מיומנויות וכישורים: התוכנית [Advocate, Intervene and Mentor](#) (AIM) מאפשרת לצעירים לקבל תמיכה מתוך הקהילה בסביבת מגוריהם לפחות שבע שעות בשבוע ומתמקדת בתמיכה בקטין ובאימון שלו בליווי של מנטור מן הקהילה. התוכנית נמשכת בממוצע כחצי שנה. היא הוקמה בברוקלין וקווינס בשנת 2012 ומאז התרחבה לרבעים השונים בעיר ניו יורק; תוכנית נוספת היא [Every Child Has an Opportunity to Excel and Succeed](#) (ECHOES) – תוכנית מבחן אינטנסיבית אשר החלה לפעול בשנת 2012. התוכנית משלבת פגישות עם קצינת מבחן ארבע פעמים בשבוע ועבודה עם ארגון קהילתי ללא מטרת רווח כדי לפתח כישורים שהקטינים זקוקים להם. לתוכנית שלוש מטרות מרכזיות עבור קטינים עוברי החוק: ביסוס יחסים בין-אישיים חיוביים עם מבוגרים, הגברת כישורים רגשיים וחברתיים ורכישת מיומנויות תעסוקתיות. קצינת המבחן מפעילה ייעוץ פרטני ומפגשים קבוצתיים ויוצרת קשרים כדי להנגיש שירותים בקהילה. במקביל,

המתאם מספק הזדמנויות תעסוקה, שירותי מעטפת וכדומה. התוכנית נמשכת כשנה, בכ-40 מפגשים; לבסוף, התוכנית [Pathways](#) (PEAK) [to Excellence, Achievement and Knowledge](#) – תוכנית חינוכית יומית, מבוססת בית ספר, לצעירים המנותקים מבית הספר או מפריעים בזמן הלימודים. התוכנית החלה לפעול בשנת 2013 והיא נמשכת כחצי שנה עבור המשתתפים בה (Ferone et al., 2014; McCarthy et al., 2016).

תוכנית קהילתית נוספת שפועלת בארצות הברית היא [Trauma Troopers Program](#). התוכנית מצמידה קטינים עוברי חוק אל מתנדבים משירותי הרפואה הדחופה במטרה שאלה ישמשו מנטורים לקטינים וילמדו אותם מיומנויות חיוניות. נוסף לכך, התוכנית מעודדת שילוב של בני הנוער באזורים של מקרי אלימות כדי שיראו את הנזק שאלימות גורמת לאנשים ומשלבת אותם בארגוני עזרה ראשונה כדי לפתח בהם רגישות ונתינה לזולת. במסגרת התוכנית בני הנוער רוכשים גם מיומנויות החייאה ומתן עזרה ראשונה רפואית (Harp et al., 2016).

בשנת 2001 אימץ בית המשפט לנוער במחוז קלארק במדינת וושינגטון שבארצות הברית תוכנית של שירות קהילתי משקם (RCS) – [restorative community service](#). לפני כן, נער שקיבל עבודות שירות נדרש לאסוף אשפה, לשטוף רכבים עירוניים, לצבוע בניינים וסימני דרכים בכבישים, לתקן שלטים עירוניים, לכסח דשא בגינות ציבוריות וכד'. פעולות אלו בדרך כלל היו פרטניות ולא היו כרוכות באינטראקציה עם הקהילה. בתוכנית RCS בית המשפט החליף עבודות שירות קהילתיות במסגרת של חברות כוח אדם בעבודות שירות בארגונים ציבוריים קהילתיים ללא מטרות רווח, שבהם נוער עובר החוק משולב בשעות שירות לצד מתנדבים בקהילה. מסגרת משקמת זו הגבילה את היבטי הענישה של שירותים בקהילה אשר היו מקושרים לצוותי עבודה ושאפה להגברת המעורבות בארגונים קהילתיים. מעורבות זו כוונתה ליישם שירות קהילתי הפוגש את צורכי הקהילה הקיימים ומעודד אינטראקציה בין עוברי החוק הקטינים ובין מתנדבים במסגרות השירות. במסגרת שינוי זה, התבצע גיוס אקטיבי של ארגונים קהילתיים אשר שימשו מוקדים ל-RCS. מטרת בית המשפט הייתה לכלול מספר רב ככל האפשר של ארגונים כדי להתאימם לצורכי הקטינים ולמאפייניהם. בית המשפט שאף להגביל את השעות הנדרשות לשירות ל-24 או ל-36 שעות במחשבה שאיכות עדיפה על כמות ושכך תושג המטרה שהנוער יעבוד ויתקשר עם מתנדבים בקהילה. נוסף על כך, בית המשפט שאף לכך שהגבלת השעות תגדיל את מחויבות השירות הקהילתי והשירות לא ייתפס כעונש. התוכנית RCS לא פעלה כתוכנית יחידה אלא בד בבד עם תוכניות משקמות נוספות והתערבויות שיושמו על ידי בית המשפט, כמו היוועדות פוגע-נפגע ותוכניות טיפוליות נוספות. במסגרת התוכנית פעל מתאם, שתפקידו כלל שלושה כיוונים עיקריים: ביסוס קשרים עם שירותים בקהילה ועם אנשי מפתח; יצירת קשרים עם המסגרות שבהן פועלת התוכנית ושמירה על קשרים אלה; ניהול תהליך השירות (להרחבה על התוכנית ראו Wood, 2015).

2.3 היקף השירות בקהילה במדינות שונות

סקירה שבחנה את היקפי השירות בקהילה לנוער עובר חוק במדינות שונות העלתה כי בחלק מהן תוכניות של שירות בקהילה (community service orders) נמשכות בין 8-10 שעות ל-80-240 שעות. כך למשל, באילינוי שבארצות הברית ובאוסטרליה ההחלטה על מספר השעות נקבעת לפי חומרת העבירה, על פי שלוש דרגות: עבור עברות קלות הקטינים ישרתו בקהילה 8-40 שעות, עבור עבירות בחומרה בינונית – 40-60 שעות ועבור עברות חמורות הם ישרתו 60-80 שעות. באורגון שבארצות הברית השירות נע בין 24 ל-80 שעות ובקנדה – בין 30 ל-150 שעות. בבריטניה ובמערב אוסטרליה – 40-120 שעות, בניו זילנד ובספרד –

240-8 שעות ובאירלנד הקטינים ישרתו בין 40 ל-240 שעות. סוגי פעילויות הכרוכות בקשר עם הקהילה יכולות להיות שירותי בית עבור קשישים, בתי צדקה, בתים לחוסים, בתי ספר, מוסדות לבריאות הנפש, בתי מלאכה, בתי חולים או מרכזי בריאות ציבוריים, בתים של ילדים עם צרכים מיוחדים, מרכזי חינוך וספורט ומתנ"סים (Wahab et al., 2014).

2.4 התרומה של שירות לתועלת הציבור

של"ץ הוא אסטרטגיה שכיחה שבה משתמש שירות המבחן לנוער בהתמודדות עם עבריינות נוער (נוער עובר חוק, המבצע שירות בקהילה תחת צו שיפוטי, עם רכיב עונשי). על אף ההבחנה בין שירות לתועלת הציבור בהתנדבות ובין שירות לתועלת הציבור בכפייה, מטרת השירות הן דומות: קידום מעורבות אזרחית של הנער בקהילה, העלאת הדימוי העצמי והביטחון העצמי של הנער, לימוד מיומנויות עבודה בסיסיות וקידום קשרים עם מבוגרים וצעירים בקהילה. השל"ץ מעניק למשתתפים בו הזדמנות לפתח חשיבה ביקורתית ומיומנויות בפתרון בעיות, ליצור יחסים משמעותיים עם אחרים, להבין טוב יותר בעיות בקהילה ולפתח תחושת יעילות ומסוגלות (Thomas & Hunninen, 2008, Bazemore & Stinchcomb, 2004).

של"ץ הוא אמצעי עוצמתי לשינוי עמדות שליליות בנוגע לנוער עובר חוק ולהנחת היסודות לשילובו מחדש בקהילה. כך, הקשרים הרופפים עם הקהילה יתחזקו ולקטינים תהיה הזדמנות להגדיר את עצמם מחדש כתורמים לקהילה ולהגדיר מחדש את הקהילה כסביבה מזמינה ולא עוינת (Thomas & Hunninen, 2008).

מחקרים מצביעים על כך שהשלמת השל"ץ קשורה בהפחתת הסיכון למעורבות בפשע בעתיד ובהגברת הסיכוי למדדי יציבות, כגון תעסוקה ומשפחה (Ugge & Janicula, 1999). נוסף על כך, מחקרים מצביעים על כך ששירות בקהילה עשוי לשמש נתיב לצמיחה אישית, לשפר את הדימוי העצמי ואת ההערכה העצמית, להגביר את היכולת לאמפתיה ולספק הזדמנויות לתעסוקה ולליווי (Bazemore & Stinchcomb, 2004).

של"ץ מכוון לתיקון הנזק שהסב הקטין לחברה, ועל כן עליו לחזק את תחושת האחריות והאמפתיה שלו כלפי הקורבנות ככל האפשר. שירות לתועלת הציבור אשר מסייע לאנשים נזקקים הוא מועיל יותר, יוצר קשר חיובי וממושך בין היחיד לקהילה ומעודד את היחיד לאקטיביות בד בבד עם שיתוף פעולה עם מתנדבים נוספים. יש לסייג ולומר כי שירות לתועלת הציבור יכול להזיק אם יהיו בו רכיבים של ענישה הכוללים פעולות פוגעניות, מתישות או מתייגות מבחינת הנערים. שירות כזה יגרום לתחושת זרות וניכור מן הקהילה ויאשש את ראייתם של הנערים בקהילה כסביבה עוינת (Thomas & Hunninen, 2008).

לסיכום, של"ץ הוא התערבות מיטבית עבור נערים עוברי חוק. הוא מאפשר פעילות חברתית, תרומה לקהילה וניצול מועיל של זמנם של הנערים. מן הספרות עולה כי אין די נתונים על המועילות של השל"ץ לנוער עובר חוק. מרבית המחקרים שעסקו בהערכת תוכניות לשירות לתועלת הציבור התמקדו בשיעור החזרה לפשע (Thomas & Hunninen, 2008). על כן יש לאסוף נתונים נוספים על התפיסות של משתתפי השל"ץ ושל חברי הקהילה כלפי השל"ץ (Bazemore, 2006).

כדי לבדוק את המועילות של השל"ץ יש לבחון כמה גורמים: בטווח הקצר יש לבחון את עמדותיהם של הנערים ושל נציגים משירותי הקהילה כלפי התוכנית ולבדוק אם הנערים אכן ממלאים אחר מחויבויותיהם. בטווח הארוך יש לבחון את השתלבות הנערים בקהילה, אם הם ממשיכים לתרום לה, וכן לבחון את שיעורי החזרה לפשע.

3. מטרות המחקר ושאלות המחקר

3.1 מטרות המחקר

למחקר שתי מטרות עיקריות:

1. לספק להנהלת שירות המבחן לנוער ולמשרד הרווחה מידע על אופן יישום השל"ץ, הן בהיבט המערכתי של דרכי העבודה הן בהיבט של הטיפול בנערים.
2. ללמוד על תרומת השל"ץ למשתתפים בו. ממטרות אלו נגזרות שאלות המחקר.

3.2 שאלות המחקר

1. יישום השל"ץ

- מהם המאפיינים והצרכים של הנערים המופנים לשל"ץ?
- מהם מאפייני השל"ץ?
- כיצד פועל מערך ההפניות למסגרות ההשמה?
- מהם דפוסי הליווי של הנערים: מתכונת המפגשים ותוכנם?
- כיצד פועל הפיקוח אחר ביצוע השל"ץ?
- מהם דפוסי הקשר בין המתאם לקצינת המבחן וכיצד מתנהל מערך העבודה ביניהם?
- מהם דפוסי הקשר בין קצינת המבחן לנער סביב השל"ץ?
- מהם האתגרים העיקריים שהתוכנית מתמודדת עימם?

2. תרומת השל"ץ למשתתפים

- כיצד מעריכות קצינות המבחן את תרומת השל"ץ לנערים? ובתוך כך, אילו תמורות חלו להערכתן בתפקוד הנערים במסגרת החינוך ובמסגרת התעסוקה, בהשתייכותם לקהילה, בכוחות ובמוטיבציה שלהם, בהתייחסותם לעבירה, בעקבות השל"ץ? באיזו מידה תרמה התוכנית לרכישת מיומנויות עבודה רכות ותרגולן? (למשל, עמידה בזמנים, קבלת סמכויות וגבולות).
- מהן תפיסות הנערים כלפי עבודתם בשל"ץ, לרבות תפיסת תיקון ופיצוי על הנזק שגרמו לקהילה בשל ביצוע העבירה ותפיסתם את תרומת השל"ץ עבורם ועבור הקהילה, להערכת קצינות המבחן ולהערכת הנערים עצמם?

4. מערך המחקר

במחקר נעשה שימוש משולב בשיטות כמותיות ואיכותניות, והוא מבוסס על דיווח רטרוספקטיבי של הנערים ועל אודותיהם בתום השל"ץ. אוכלוסיית המחקר כללה את כל הנערים שהשלימו את מכסת השעות של השל"ץ או שהפסיקו מבלי שהשלימו אותה, בין נובמבר 2019 למארס 2020, וכן אנשי מקצוע בשירות המבחן לנוער ובגוף המפעיל את השל"ץ. אלה הם כלי המחקר:

1. שאלון לקצינות המבחן על אודות הנער בסיום השל"ץ
2. שאלון לנער בסיום השל"ץ
3. נתונים מנהליים ממערכת מידע ייעודית שירות המבחן לנוער (מערכת המנ"ע)
4. ראיונות עומק חצי מובנים עם אנשי מקצוע ועם נערים

4.1 רכיב כמותי

אוכלוסיית המחקר

לבקשת שירות המבחן לנוער, המחקר בחן בנים בלבד (שהם 94% מכלל המופנים לשל"ץ) שהופנו לשל"ץ בצו שיפוטי (יש גם נערים המבצעים את השל"ץ במסגרת תוכנית טיפול ללא צו שיפוטי). לצורך המחקר ביקש צוות המחקר משירות המבחן לנוער לדגום את כל הנערים אשר היו צפויים לסיים את כל שעות השל"ץ שנגזרו עליהם או לפחות את רובן בחודשים נובמבר 2019 – מארס 2020. אוכלוסיית המחקר כללה גם נערים שהיו אמורים לסיים לבצע את שעות השל"ץ אך לא סיימו אותן בתקופת המחקר בשל חוסר שיתוף פעולה, בעיות רפואיות, עבירה נוספת או מעצר (16% מכלל הנערים במדגם).

כאמור, לא נכללו באוכלוסיית המחקר בנות המופנות לשל"ץ (בשל מיעוטן ומאפייניהן הייחודיים); נערים המשתתפים בתוכנית מרצונם החופשי וללא צו שיפוטי; בגירים מעל גיל 18 בעת ביצוע העבירה ונערים שהופנו לשל"ץ בצו שיפוטי אך לא השתבצו בפועל במקום השמה וכלל לא החלו בעבודות השל"ץ.

המדגם

על פי הנתונים שהתקבלו משירות המבחן לנוער וכן מן החברה המפעילה, כ-100 נערים מסיימים בכל חודש את השירות שלהם במסגרת השל"ץ. אי לכך היעד לגודל המדגם היה 300 נערים. בעקבות הדרישה לחיסיון מוחלט של נתונים על מטופלי שירות המבחן לנוער, לצוות המחקר לא הייתה גישה לרשימות מסיימי השל"ץ ואת מערך איסוף הנתונים ניהל שירות המבחן לנוער. כמו כן מועד סיום השל"ץ של הנערים הוא גמיש לעיתים קרובות ולא בהכרח מתבצע על פי הצו השיפוטי. כך, חלק מן הנערים מסיימים את השל"ץ לפני המועד, חלקם מסיימים במועד ויש שחורגים מן המועד שקבע להם בית משפט. על כן, רשימת הנערים למחקר התגבשה בשירות המבחן לנוער במהלך המחקר ולא ניתן היה לדעת מראש את הרכבה ואת היקפה ולכן גם לא ניתן לדווח על שיעור ההיענות. בתום איסוף הנתונים התקבלו 208 שאלוני קצינות מבחן על אודות הנער ו-50 שאלוני מילוי עצמי לנערים (הסיבות לפער יפורטו בהמשך). כדי לבחון באיזו מידה המדגם דומה לאוכלוסיית הנערים המופנים לשל"ץ, נעשתה השוואה של

מאפיינים בסיסיים בין המדגם ובין אוכלוסיית הנערים המופנים לשל"ץ. כך, נתונים על גיל ודת של 208 הנערים במדגם הושאו לנתונייהם של 2,040 נערים אשר הופנו לשל"ץ בשנת 2019. נמצא כי 15% מן הנערים בשנת 2019 היו בני פחות מ-15 לעומת 13% מן הנערים במדגם שהיו בגילים אלו, 42% מן הנערים בשנת 2019 היו בני 16-17 לעומת 40% מן הנערים במדגם שהיו בגילים אלו, ו-43% מן הנערים בשנת 2019 היו בני 18 ויותר לעומת 47% מן הנערים במדגם בגילים אלו. נוסף לכך, 39% מן הנערים שהופנו לשל"ץ בשנת 2019 היו ערבים לעומת 41% במדגם הנערים. ניתן לראות כי מהשוואת השיעורים לא עולים הבדלים של יותר מ-10% ולפיכך אפשר להתייחס למדגם הנערים כמדגם מייצג.

כלי המחקר

השאלונים לקצינות מבחן ולנערים בשל"ץ נבנו על בסיס המידע שהתקבל מראיונות רקע עם גורמים בכירים בשירות המבחן לנוער, עם הנהלת החברה המפעילה, עם מתאמת של"ץ ועם שלוש קצינות מבחן בדרגים שונים (סגניות קצינת מבחן מחוזית וכן קצינת מבחן המטפלת בנערים בשל"ץ). השאלונים עברו תיקוף ראשוני באמצעות שפיטת מומחים (גורמים בכירים ובעלי תפקיד נוספים בשירות המבחן לנוער) ובאמצעות פרה-טסט בקרב חמש קצינות מבחן ושלושה נערים. בעקבות הפרה-טסט עברו השאלונים דיוק נוסף.

שאלון לקצינות המבחן על אודות הנער. בשאלונים נאסף מידע על התחומים האלה: מתכונת השתתפות הנער בתוכנית (סך השעות שנגזרו עליו, סך השעות שעשה בפועל ועוד), צורכי הנער, תהליך השיבוץ לשל"ץ, ליווי הנער בשל"ץ על ידי המתאם, תקשורת בין הגורמים המעורבים בתוכנית בנושא תפקוד הנער בשל"ץ (שירות המבחן לנוער, החברה המפעילה, מקום ההשמה והנער עצמו). קצינות המבחן התבקשו להעריך את תפקוד הנער במסגרת החינוך ובמסגרת התעסוקה, בחברה ובקהילה בשתי נקודות זמן – לפני השל"ץ ובסיומו. עוד התבקשו קצינות המבחן להעריך את תפיסת הנערים את השל"ץ כתיקון לחברה, את תחושתם שתרמו לקהילה, את המידה שבה רכשו מיומנויות עבודה רכות ותרגלו אותן וכן להעריך את התמורות שחלו אצל הנערים בהיבטים שונים, ובהם כוחות ומוטיבציה, השתייכות לקהילה, התייחסות לעבירה ויחסים עם ההורים. בבניית השאלון נעשה שימוש בהיגדים ובסולמות מתוך שאלונים מתוקפים של מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל אשר הותאמו למחקר זה.

קצינות המבחן מילאו את השאלונים עבור כל נער הנכלל באוכלוסיית המחקר בתום תקופת השל"ץ שלו או בשלב שבו הוא נגרע מן התוכנית. 100 קצינות מבחן המטפלות בנערים מסרו שאלונים מלאים וחלקיים על אודות 244 הנערים שנכללו במדגם. לאחר ניפוי 36 שאלונים חלקיים נותרו 208 שאלונים תקינים לניתוח.

שאלון לנער. השאלונים בדקו את אופן השיבוץ וההשמה מנקודת מבטו של הנער, את ההכנה לשל"ץ שערכו לו קצינת המבחן שלו ומתאם השל"ץ, את העבודה שביצע הנער במקום ההשמה ואת היקפה, את טיב הקשר של הנער עם המתאם ואת תדירותו. כן נבחנה התרומה הנתפסת לרכישת מיומנויות עבודה רכות, לתפיסת השל"ץ כתיקון ולתחושת תרומה לקהילה. השאלונים תורגמו והותאמו גם לשפה הערבית לטובת נערים דוברי ערבית. בשאלונים נעשה שימוש בפריטים ובסולמות מתוך שאלונים מתוקפים של מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל אשר הותאמו למחקר זה. מן הנערים נאספו 50 שאלונים תקינים לניתוח. אי לכך, שיעור ההיענות בקרב הנערים מוערך בכ-63%. יוער כי צוות המחקר אינו מחזיק במידע על מספר הנערים (שהם 100% ממדגם

הנערים (במחקר) שהגיעו לפגישת סיום השל"ץ ועובדות מנהל סיפרו להם על המחקר והציעו להשתתף בו. עם זאת, המחקר מצא כי כשליש מן הנערים הגיעו לפגישת סיכום בתקופת איסוף הנתונים. לכן יש לשער שהשתתפות במחקר הוצעה לכל היותר ל-80 נערים (30% מ-244).

איסוף הנתונים למחקר נעשה בשמירה על אנונימיות מוחלטת של הנערים. אי לכך, הנתונים על הנערים ומאת הנערים נאספו באמצעות קצינות המבחן ועובדות מנהל בשירות המבחן לנוער, בהובלה של אחראית על המחקר מטעם שירות המבחן לנוער שמונתה במיוחד לכך. בהנחיה של צוות המחקר ובתכלולה של האחראית, ביצעו הגורמים השונים בשירות המבחן לנוער את הפעולות האלה:

- **גיוס הנערים למחקר.** הבקשה להשתתפות הנער במחקר נעשתה על ידי עובדת המנהל בנפה (סניף של שירות המבחן לנוער), ולא על ידי קצינת מבחן, שהיא גורם סמכות. אם הנער היה קטין בעת סיום השל"ץ, פנתה תחילה עובדת המנהל טלפונית להוריו, הסבירה להם על המחקר וביקשה את הסכמתם והדגישה כי אין הם חייבים להסכים. בהמשך, כאשר הנער הגיע לפגישת סיום השל"ץ עם קצינת המבחן, עובדת המנהל פנתה אליו והציעה לו למלא שאלון וציינה כי אינו חייב להסכים.
- **מסירת השאלונים לצוות מחקר.** רכזות המנהל, האחראיות על עובדות המנהל במחוזות השונים, היו אחראיות לאיסוף השאלונים המלאים מעובדות המנהל בנפות ולהעברתם לאחראית על המחקר מטעם שירות המבחן לנוער, והיא העבירה את השאלונים לצוות המחקר.

נתונים מנהליים ממערכת המידע הייעודית של שירות המבחן לנוער (מנ"ע). שירות המבחן לנוער העביר לצוות המחקר נתונים סוציו-דמוגרפיים על 208 הנערים שעל אודותיהם מולאו שאלוני קצינות המבחן ועל הוריהם.

אופן איסוף הנתונים הכמותיים

שאלון מקוון לקצינות מבחן על אודות הנער. השאלונים מולאו בהסתמך על מידע שנאסף במהלך העבודה של קצינת מבחן עם הנער, מידע שהתקבל מן המסגרות שבהן נמצא הנער (חינוך, תעסוקה וגורמי טיפול אחרים) ומידע שהתקבל בפגישת סיכום בסיום השל"ץ. יש לציין כי טרם המחקר, פגישות סיכום השל"ץ לא קוימו בקביעות בשירות המבחן לנוער. הנהלת השירות הורתה לקיימן לצורך השלמת מידע למילוי שאלון המחקר ובמהלך המחקר השירות הפך פגישת סיכום לנוהל קבוע.

שאלון לנער. שאלון למילוי עצמי, בעברית ובערבית. הנערים מילאו את השאלונים ביום של פגישת הסיכום עם קצינת המבחן, לקראת סיום השל"ץ.

ניתוח הנתונים הכמותיים

עוצמת המבחן נבחנה על פי יעד מחקר של 300 שאלונים של קצינות המבחן על אודות הנער. נמצאה עוצמה של 80% ברמת מובהקות $p < 0.05$, וגודל המדגם המינימלי הוא 30 שאלונים על אודות הנער.

יעד שאלוני הנערים לא היה ידוע בתחילת המחקר ומספר השאלונים שהושגו נגזר מאופן בניית המדגם (כפי שתואר לעיל בסעיף "המדגם") וכן מאיסוף הנתונים תוך שמירה על חיסיון הנערים. לפיכך בוצע חישוב עוצמה רטרוספקטיבי (פוסט הוק) בנוגע להשערה המרכזית – תפיסת הנערים את השל"ץ כתיקון לנזק שהסבו לחברה בעצם ביצוע העבירה. העוצמה נבדקה ביחס להשערת המחקר כי שני שלישים מן הנערים (66%) ידווחו על תפיסת תיקון. בפועל, 85% מן הנערים (ראו **תרשים 11**) דיווחו על תוצאה חיובית. החישוב בוצע בעזרת מחשבון ClinCalc², עוצמת מבחן פוסט-הוק זה היא 87.7% ברמת מובהקות של $p < 0.05$.

לצורך בדיקת תוצאות התוכנית חושבו 11 מדדים מרכזיים של ממוצעי סולמות – רכישת מיומנויות עבודה רכות, התייחסות לעבירה, כוחות ומוטיבציה, יחסים עם ההורים, השתייכות לקהילה, יציבות ותפקוד במסגרות החינוך והתעסוקה, וזאת לפי דיווחי הנערים ולפי הדיווחים על אודותיהם. לשם ניתוח המהימנות (כעקיבות) הפנימית של הסולמות בכל שאלוני המחקר חושבה מהימנות אלפא-קרונבך לפרטי השאלונים (ראו פירוט המדדים, אופן יצירתם ומהימנות – בנספח א).

בדיקת הקשר בין מאפייני יישום התוכנית לתוצאות התוכנית נעשתה בעזרת מדדי קשר התואמים לסוג המשתנה (χ^2) למשתנה קטגוריאל א-פרמטרי, ומבחן t למדגמים תלויים להשוואת מדדים לפני התוכנית ולאחריה או r_p למשתנה כמותי אשר לא מתפלג נורמלית). עבור מדדי תוצאות התוכנית תוארו ממוצעים ורווחי סמך (95% CI).

עיבוד הנתונים הכמותי בוצע בעזרת תוכנת SPSS.

4.2 רכיב איכותני

4.2.1 מקורות המידע, בחירת המרואיינים וכלי המחקר

ראיונות מובנים למחצה. בחודשים מארס 2019 ועד אוגוסט 2020 ערך צוות המחקר 21 ראיונות עומק חצי מובנים. בשלב הראשון, בחודשים מארס-אפריל 2019 נערכו תשעה ראיונות עם אנשי מקצוע: גורמים בכירים בשירות המבחן לנוער ובחברה המפעילה, שתי קצינות מבחן, מתאמת של"ץ ורכזת התוכנית. הראיונות נועדו ללמוד על התוכנית ולדייק את שאלוני המחקר. בשלב השני, בחודשים יוני-אוקטובר 2020 נערכו 12 ראיונות נוספים: ראיוני שישה נערים, שלושה מתאמים ושלוש קצינות מבחן. בשלב זה שימשו הראיונות להמשך למידה על התוכנית וכן להעמקת ההבנה של הנתונים הכמותיים שהתקבלו משאלוני קצינות המבחן והנערים. מחצית מכלל הראיונות בוצעו פנים אל פנים, ומחציתם בוצעו טלפונית או דרך שיחת וידאו. הראיונות ארכו בין חצי שעה לשעה וחצי, והם הוקלטו בהסכמת המרואיינים ולאחר מכן תומללו.

הראיונות עם אנשי המקצוע עסקו בתפיסת המעורבים את השל"ץ ואת מטרותיו וכן בתפיסותיהם בנוגע לתרומתו לנערים. בתוך כך נבדקו בין היתר ההיבטים האלה: תיאום ותקשורת בין הגורמים המעורבים בטיפול בנער סביב השל"ץ, דפוסי העבודה שלהם עם הנערים, אופן ההשמה ואיכותה, לזוי הנער בידי הגורמים השונים במהלך ביצוע השל"ץ, אופן הפיקוח על הנער במהלך השל"ץ, פעולות סביב סיום השל"ץ, גיוס מקומות השמה חדשים והקשר עם מקומות ההשמה. הראיונות נועדו ללמד על נקודות החוזק של התוכנית, על התחומים שנדרש בהם שיפור ועל אתגרים שאיתם מתמודדים הנשאלים.

---

² <https://clincalc.com/stats/Power.aspx>

הראיונות עם הנערים עסקו בתהליך השל"ץ מנקודת מבטו של הנער. בתוך כך נבדקו ההיבטים האלה: הליך השיבוץ, קשרים של הנער סביב השל"ץ – במקום ההשמה, עם המתאם ועם קצינת המבחן, התמודדות עם בעיות וקשיים במהלך השל"ץ והתרומה הנתפסת של השל"ץ בעיני הנער.

4.2.2 ניתוח הנתונים האיכותניים

הראיונות תומללו, נותחו ועובדו על ידי צוות המחקר במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. העיבוד נעשה בדרך של ניתוח תוכן – טכניקה מחקרית להפקה שיטתית של היסקים תקפים מן הראיונות. באמצעות תהליך ניתוח שיטתי אפשר לזהות קטגוריות של תכנים; חלקם זוהו עוד בשלב עיבוד המידע שהופק משאלונים, וחלקם במהלך ניתוח הראיונות בשלב השלישי (צבר בן-יהושע, 2017).

4.3 אתיקה

מערך המחקר קיבל את אישורה של ועדת האתיקה של מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. במסגרת הליך קבלת אישור הוועדה עלו שתי סוגיות אתיות עיקריות – אנונימיות הנער ווולונטריות ההשתתפות במחקר ללא תחושת מחויבות בשל בקשה מדמות סמכות. זהותם של נערים המופנים השל"ץ מוגנת. לשם שמירת סודיות זהותם, פותח אופן קידוד שאינו מאפשר זיהוי. כמו כן גיוס הנערים למחקר לא עירב את קצינת המבחן כדמות סמכות. זאת ועוד, הן הורי הנער הן הנער עצמו יודעו על האפשרות לסרב להשתתף במחקר והובטח להם כי הסירוב לא יפגע בטיפול בנער.

5. ממצאים

5.1 מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של הנערים ושל הוריהם

תת-פרק זה מציג נתונים סוציו-דמוגרפיים של הורי הנערים בשל"ץ: מקום לידתם, השכלתם ומצבם התעסוקתי, המשפחתי והכלכלי. תת-הפרק מציג גם מידע על גיל הנערים בשל"ץ, דתם, מקום הלידה שלהם ומקום מגוריהם.

לוח 1 מציג את המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים ואת המאפיינים הכלכליים של הורי הנערים.

לוח 1: מאפיינים סוציו-דמוגרפיים ומאפיינים כלכליים של הורי הנערים, לפי דיווחיהן של קצינות מבחן ונתוני מערכת המנ"ע ולפי קבוצת אוכלוסייה (באחוזים ובמספרים)

משפחות לא יהודיות		משפחות יהודיות		משפחות לא יהודיות		משפחות יהודיות		
אבות	אימהות	אבות	אימהות	אבות	אימהות	אבות	אימהות	
100%	n=87	100%	n=89	100%	n=102	100%	n=105	ארץ לידה (194 אימהות ו-189 אבות)
92	80	88	78	75	77	68	71	ישראל
5	4	3	3	9	9	14	15	ברה"מ לשעבר
-	-	1	1	9	9	11	12	אירופה, צפון ודרום אמריקה
2	3	8	7	4	4	4	4	מדינות ערב
-	-	-	-	3	3	3	3	אתיופיה
100%	n=78	100%	n=79	100%	n=57	100%	n=66	השכלה (145 אימהות ו-135 אבות)
82	64	77	61	54	31	48	32	12 שנות לימוד או פחות
10	8	6	5	17	10	17	11	השכלה תיכונית עם תעודת בגרות
1	1	8	6	12	7	17	11	השכלה על-תיכונית מקצועית
7	5	9	7	16	9	18	12	השכלה אקדמית
100%	n=80	100%	n=88	100%	n=91	100%	n=104	מצב תעסוקתי (192 אימהות ו-171 אבות)
75	60	45	40	88	80	68	71	עובד/ת (עצמאית או שכיר/ה) או לומד/ת
25	20	55	48	12	11	32	33	אינו/ה עובד/ת ואינו/ה לומד/ת

מן הלוח עולה כי מרבית הורי הנערים נולדו בישראל. כ-80% מן ההורים הלא יהודים למדו 12 שנות לימוד או פחות (ללא תעודת בגרות), ולמעטים מהם יש השכלה אקדמית. עוד עולה מן הלוח כי 45% מן האימהות הלא יהודיות מועסקות בשכר.

לוח 2 מציג את המצב המשפחתי והכלכלי של הורי הנערים.

לוח 2: מצב משפחתי וכלכלי של הורי הנערים, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים ובמספרים)

מצב משפחתי		n=205	100%
הורי הנער נשואים/חיים יחד		137	67
הורי הנער גרושים/פרודים		56	27
הנער יתום מאחד ההורים שלו או משניהם		10	5
אחר		2	1
מצב כלכלי		n=205	100%
קושי לספק צורכי קיום בסיסיים		25	12
מאפשר לספק צורכי קיום בסיסיים בלבד		72	35
מאפשר לספק מעבר לצורכי קיום בסיסיים		88	43
אמיד/מבוסס		20	10

מן הלוח עולה כי 67% מהורי הנערים נשואים או חיים יחד. עוד עולה מן הלוח כי 47% מן המשפחות מצליחות לספק לנערים צורכי קיום בסיסיים בלבד או אף פחות מזה.

לוח 3 מציג את המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים של הנערים.

לוח 3: מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של הנערים, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן ונתוני מערכת המנ"ע (באחוזים ובמספרים)

גיל הנערים בעת ההפניה לשל"ץ		n=203	100%
15-14		26	13
17-16		82	40
20-18		95	47
דת		n=203	100%
יהודים		109	54
מוסלמים		84	41
נוצרים		2	1
דרוזים		2	1
אחר		6	3

100%	n=203	ארץ לידה
95	192	ישראל
1	3	מדינות ברה"מ לשעבר
2	4	מערב אירופה וארה"ב
1	2	אתיופיה
1	2	אחר
100%	n=208	מקום מגורים של הנער בעת ההפניה לשל"ץ
87	182	בקהילה עם הורה/ים
9	18	בסידור חוץ ביתי (אומנה/פנימייה, הוסטל וכו')
3	6	ברשות עצמו
1	2	אחר

מן הלוח עולה כי גיל הנערים המופנים לשל"ץ בצו שיפוטי נע בין 14 ל-20 שנים (גיל ממוצע 17.25, סטיית תקן 1.37) ו-47% מן הנערים הם בגירים. ההסבר העיקרי לשיעורם הגבוה של הנערים הבגירים בשל"ץ לנוער הוא משך ההליך שעוברים נערים שביצעו עבירה בהיותם קטינים בשירות המבחן לנוער וכן משך ההליך המשפטי. עוד עולה מן הלוח כי הייצוג של נערים מוסלמים בשל"ץ (41%) גבוה³ משיעור הנערים המוסלמים בקרב הנערים בגילים דומים בכלל האוכלוסייה (על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה [למ"ס] משנת 2019, הנערים המוסלמים מהווים 26% מכלל הנערים בני 15-19⁴). 95% מן הנערים נולדו בישראל ו-87% מן הנערים מתגוררים בקהילה עם אחד ההורים או עם שניהם.

³ ממצא זה יכול לשקף את שיעור ההפניות של הנערים המוסלמים לשל"ץ או לחלופין, את שיעור השבה של קצינות המבחן המטפלות שמילאו את השאלונים. מערך המחקר המחייב אנונימיות מוחלטת של הנערים אינו מאפשר מענה לשאלה זו.

⁴ https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2020/2.shnatonpopulation/st02_05x.pdf

5.2 מסגרות חינוך ומסגרות תעסוקה של הנערים

לוחות 4א ו-4ב מציגים היבטים שונים של המצב הלימודי והתעסוקתי של הנערים בעת ההפניה לשל"ץ ובתום השל"ץ.

לוח 4א: מצב לימודי ותעסוקתי של הנערים בעת ההפניה לשל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים ובמספרים)

בגירים (מעל גיל 18)		קטינים (עד גיל 18)		
100%	n=95	100%	n=108	
				מצב לימודי לפני השל"ץ
47	45	80	86	למד במסגרת חינוך כלשהי
53	50	20	22	לא למד במסגרת חינוך
				מסגרות חינוך לפני השל"ץ
44	20	69	59	חטיבה עליונה
2	1	6	5	חטיבת ביניים
16	7	6	5	ישיבה לימודית
16	7	8	7	היל"ה/מפת"ן/מית"ר
7	3	8	7	פנימייה/מעון חסות הנוער
2	1	1	1	חינוך מיוחד
2	1	1	1	בית ספר אקסטרני
11	5	1	1	מסגרת אחרת
				שינוי במצב לימודי במהלך השל"ץ
62	58	71	76	לא ידוע על שינוי במצב הלימודי במהלך השל"ץ
29	28	21	23	הפסיק ללמוד במהלך השל"ץ
9	9	8	9	סיים ללמוד בסוף י"ב
				מצב תעסוקתי לפני השל"ץ
71	61	54	54	עבד בשכר
29	25	46	46	לא עבד בשכר

לוח 34: מצב לימודי ותעסוקתי של הנערים בתום השל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים ובמספרים)

בגירים (מעל גיל 18)		קטינים (עד גיל 18)		
100%	n=82	100%	n=96	מצב לימודי לאחר השל"ץ
22	18	67	64	לומד במסגרת חינוך כלשהי
78	64	33	32	אינו לומד במסגרת חינוך
100%	n=61	100%	n=75	מצב תעסוקתי לאחר השל"ץ
74	45	59	44	עובד בשכר
26	16	41	31	אינו עובד בשכר

מן הלוחות עולה כי קצינות המבחן מחזיקות במידע על המצב הלימודי והתעסוקתי של הנערים בכמחצית מן המקרים לכל היותר (מספר הנערים שעל אודותיהם השיבו קצינות המבחן לשאלות הנוגעות למצב לימודי ותעסוקתי לא עלה על 108). עם זאת, יש לציין כי כאשר הנערים חויבו בצו מבחן והם נכששו עם קצינת המבחן במהלך השל"ץ, לקצינת המבחן היה יותר מידע עליהם, בכל המקרים או ברובם.

מן הלוחות עולה עוד כי לפני השל"ץ, 20% מן הנערים הקטינים לא למדו במסגרות חינוך, ובתום השל"ץ שיעור גבוה אף יותר של נערים לא לומדים במסגרות חינוך (33%). אשר למסגרות התעסוקה של הנערים, קצינות המבחן דיווחו על שיעור דומה של נערים שעבדו בשכר לפני השל"ץ ובסיומו (לפני השל"ץ עבדו בשכר 54% מן הנערים הקטינים ו-71% מן הנערים הבגירים ובתום השל"ץ עבדו בשכר 59% מן הנערים הקטינים ו-74% מן הנערים הבגירים).

5.3 קשיי הנערים וצורכיהם

לוחות 5-7 ותרשימים 1-2 מציגים בעיות בריאות והתנהגות, חשיפה לאלימות ולהזנחה, מעצרים, סוגי עבירות ורכיבי גזר דין של הנערים.

לוח 5: בעיות בריאות והתנהגות של הנערים, מאובחנות ובהליך אבחון, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים)

(ובמספרים)

בעיות בריאות והתנהגות		בעיות מאובחנות		בעיות בתהליך אבחון	
		מספרים	אחוזים	מספרים	אחוזים
	לקוויות למידה (n=164)	51	31	24	15
	מחלות כרוניות (n=178)	6	3	3	2
	בעיות פסיכיאטריות/מחשבות אובדניות (n=178)	6	3	9	5
	שימוש בחומרים מסוכנים (אלכוהול וסמים) (n=185)	11	6	15	8
	הימורים (n=177)	0	0	2	1

מן הלווח עולה כי בקרב 31% מן הנערים אובחנו לקויות למידה ואצל עוד 15% יש חשש ללקויות למידה והנושא בבדיקה. מן הדיווחים עולה כי 6% מן הנערים השתמשו באלכוהול ובסמים ואצל עוד 8% מן הנערים יש חשש לשימוש בחומרים אלו.

לוח 6: חשיפה לאלימות ולהזנחה בתוך המשפחה ומחוץ למשפחה, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים ובמספרים)

מחוץ למשפחה		בתוך המשפחה		חשיפה לאלימות
100%	n=208	100%	n=208	
92	192	88	184	לא ידוע על אלימות או על הזנחה במשפחה
2	5	6	13	אלימות מילולית/נפשית
5	11	6	12	אלימות פיזית
2	4	1	2	אלימות מינית
1	2	7	14	הזנחה
8	16	12	24	מדד חשיפה לאלימות מסוג כלשהו או הזנחה

הערה: המשיבות יכלו לציין יותר מתשובה אחת, ולכן המספרים אינם מסתכמים ל-100%.

מן הלווח עולה כי בנוגע למרבית הנערים לא ידוע לשירות המבחן על חשיפתם לאלימות או להזנחה. המדד שחושב עבור חשיפה לאלימות או להזנחה מסוג כלשהו מצא כי 12% מן הנערים המופנים לשל"ץ נחשפו לאלימות מסוג כלשהו או להזנחה **בתוך המשפחה** ו-8% מן הנערים נחשפו לאלימות מסוג כלשהו או להזנחה **מחוץ למשפחה**.

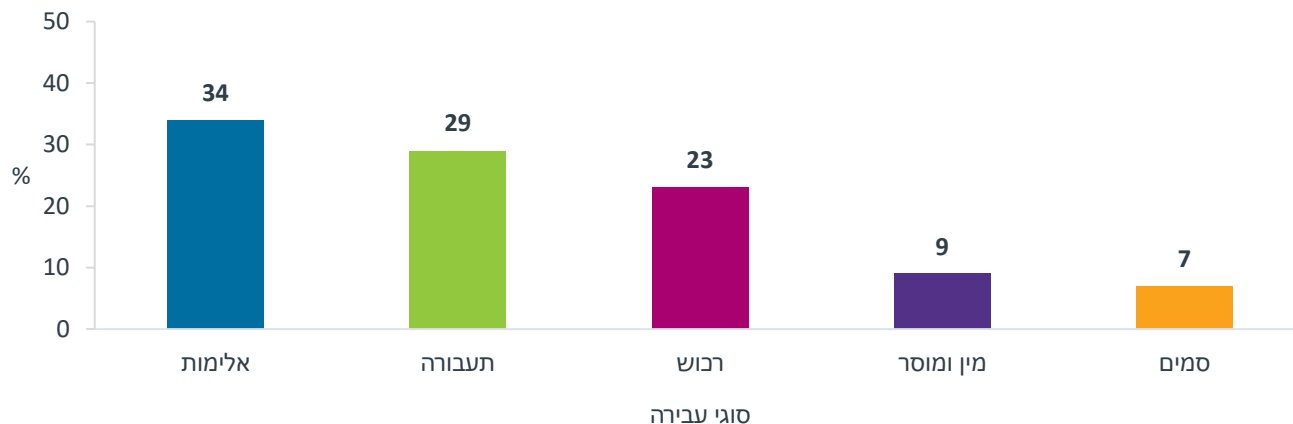
לוח 7: מעצרים קודמים של הנערים, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים ובמספרים)

100%	n=188	מעצרים קודמים
78	147	הנער לא נעצר בעבר
19	36	הנער נעצר פעם אחת
2	4	הנער נעצר פעמיים
0.5	1	הנער נעצר שלוש פעמים

מן הלווח עולה כי מרבית הנערים (78%) לא נעצרו לפני השל"ץ. 19% מן הנערים היו עצורים פעם אחת, 2% היו עצורים פעמיים ו-0.5% (נער אחד) היה עצור שלוש פעמים.

תרשים 1: סוגי עבירה שבגינם הופנו הנערים לשל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות מבחן (באחוזים) (N=208)

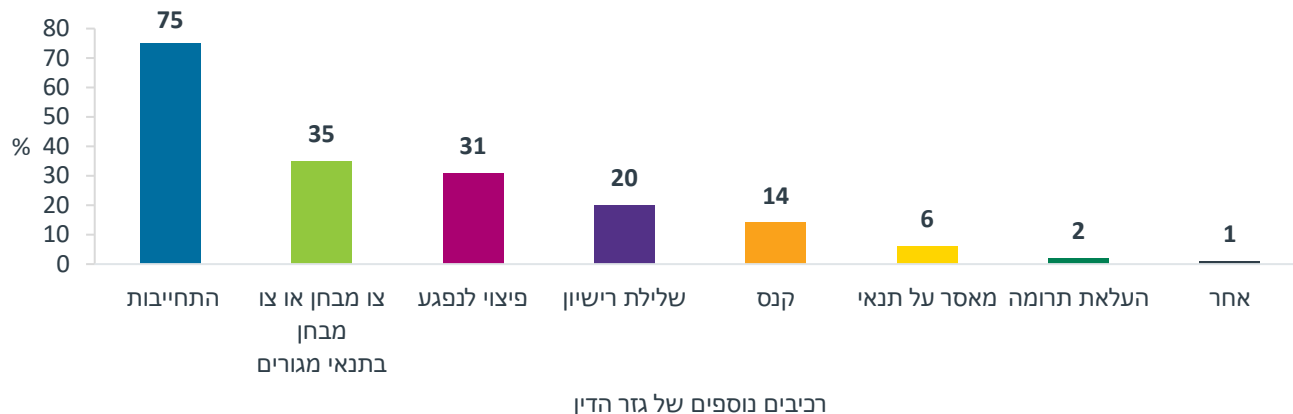

הערה: חלק מן הנערים ביצעו עבירות מכמה סוגים, ולכן שיעור העבירות אינו מסתכם ל-100%.

מן התרשים עולה כי העבירות השכיחות ביותר שבגינן מופנים הנערים לשל"ץ הן עבירת אלימות (34%) ועבירות תעבורה (29%). 23% מן הנערים הופנו לשל"ץ בגין עבירות רכוש. העבירות השכיחות פחות הן עבירות מין ומוסר ושימוש בסמים.

תרשים 2: רכיבי גזר הדין הנוספים לשל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים) (N=208)

מן התרשים עולה כי 75% מן הנערים המופנים לשל"ץ חויבו בצו התחייבות, ולפיו הנער או הוריו צריכים לשלם קנס בגובה ההתחייבות, אם הנער יעבור עבירה נוספת. 35% מן הנערים חויבו בצו מבחן או בצו מבחן בתנאי מגורים. את צו המבחן מטיל

בית המשפט לצד ענישה נוספת או במקומה ומטרתו להתוות דרכי שיקום ולפקח על התקדמותו. את משך הצו, שנע בין שישה חודשים לשלוש שנים, כפי שנקבע בחוק, קובע בית המשפט. בצו המבחן מפורטת תוכנית השיקום המותאמת לעובר החוק. הנער חייב לעמוד בקשר עם קצינת המבחן על פי דרישתה ולקיים את הנדרש ממנו על פי תוכנית הטיפול. אם הנער אינו עומד בכך, קצינת המבחן חייבת לפנות לבית המשפט ולדווח על כך, ועל הנער יוטל גזר דין אחר, לעיתים חמור יותר. הצווים השיפוטיים כללו הוראות נוספות, ובהן פיצוי לנפגע (31%), ולפיו על הנער לשלם את הפיצוי לנפגע העבירה על פי הנחיות מזכירות בית המשפט ועל פי מספר התשלומים שקבע בית המשפט, שלילת רישיון (20%), קנסות (14%) ומאסר על תנאי (6%).

5.4 משך השל"ץ (של"ץ בעקבות צו שיפוטי)

הצו השיפוטי כולל את סך השעות שנגזרו על הנער ואת משך הזמן שבו על הנער להשלים אותן. הוראות אלו נגזרות מן המידע על הנער (תנאי מגוריו, סדר יומו, תחביביו ועוד) שמפרטת קצינת המבחן בתסקיר המוגש לבית המשפט. **לוח 8** מציג נתונים על משך השל"ץ (בשעות ובחודשים) שנגזר על הנערים.

לוח 8: משך השל"ץ שנגזר על הנערים, בשעות ובחודשים, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים ובמספרים)

משך השל"ץ בשעות	n=202	100%
49-20	37	18
79-50	81	40
199-80	69	34
400-200	15	7
משך השל"ץ בחודשים	n=203	100%
5-1	115	57
11-6	66	32
31-12	22	11

הלוח מראה כי על הנערים במדגם נגזרו בצו שיפוטי בין 20 ל-400 שעות של"ץ, 84 שעות בממוצע (סטיית תקן 57.6 שעות), ועל 74% מן הנערים נגזרו בין 50 ל-199 שעות. זאת ועוד, התפלגות של משך השל"ץ היא אסימטרית חיובית, על 99% מן הנערים הוטלו 280 שעות לכל היותר ורק נער אחד קיבל צו המורה לו לבצע 400 שעות של"ץ.

הצו השיפוטי הורה לנערים לבצע את השל"ץ במהלך 6.2 חודשים בממוצע (סטיית תקן 3.94). על 57% מן הנערים נגזר השל"ץ של חמישה חודשים לכל היותר. בקרב כלל הנערים, למעט שניים, משך השל"ץ לא עלה על שנה וחצי.

5.5 יישום השל"ץ

כאמור, השל"ץ לנוער מתבסס על גישת 'הצדק המאחה', המשלבת בין הגישה העונשית ובין הגישה השיקומית. **הגישה העונשית** באה לידי ביטוי בכך שעבודות השל"ץ והעמידה בדרישות מקום ההשמה נכפים על הנער באמצעות הצו השיפוטי, ואילו **הגישה השיקומית** עשויה לבוא לידי ביטוי בתהליך השינוי שיעבור הנער בשל"ץ, בהפנמת הקשר בין העבירה ובין השל"ץ, בהפנמת תהליך התיקון וברכישת מיומנויות חיים, כגון מיומנויות תעסוקתיות וחברתיות.

מתווה התוכנית על כל שלביה (הכנת הנער לשל"ץ, שיבוץ, ליווי הנער במהלך ביצוע שעות השל"ץ וכן סיום התוכנית והשחרור) נגזר כאמור משילוב הגישות השיקומית והעונשית ואמור לשרת את שתי מטרות של השל"ץ: (1) ביצוע כל שעות השל"ץ ועמידה בדרישות מקום ההשמה; (2) שיקום הנער. ביישום התוכנית שותפים שלושה גורמים עיקריים: (1) שירות המבחן לנוער (בעל הסמכות והאחריות על הנער) המפנה את הנער בהוראת בית המשפט לשל"ץ ומפקח עליו; (2) החברה המפעילה המשבצת את הנער במקום ההשמה ומלווה אותו במהלך השל"ץ; (3) מקום ההשמה המעסיק את הנער לצורך ביצוע שעות השל"ץ.

תת-פרק זה עוסק בהיבטים השונים של יישום השל"ץ ובמידה שבה כל אחד מן ההיבטים האלה משקף כל אחת מן הגישות שעליהן מתבססת התוכנית – הגישה העונשית והגישה השיקומית.

5.5.1 הליך ההכנה

מן הראינות עם קצינות המבחן ועם גורמים בכירים בשירות המבחן לנוער עלה כי במהלך עבודתן של קצינות המבחן עם הנערים עוד לפני המשפט, הן מבהירות להם שהשל"ץ הוא פיצוי על הנזק שהסבו לחברה ומסבירות על תהליך השל"ץ, על מטרותיו ועל הציפיות מהם במקום ההשמה. מן הראינות עלה עוד שקביעת גזר הדין אורכת זמן קצר יחסית (לרוב שבועיים), ועם זאת קבלת גזר הדין ובו ההפניה לשל"ץ מציבה את הנערים בפני מציאות חדשה של ביצוע ההתחייבויות בפועל, ובכללן עבודות השל"ץ – מציאות הדורשת לעיתים שיחה נוספת להבהרה ולחידוד של דרישות השל"ץ ומטרותיו.

במחקר נבחנו היבטים שונים של הליך הכנת הנערים לשל"ץ – אם קצינות המבחן מקיימות שיחות הכנה ובאיזה שלב (לפני גזר הדין או אחריו), אם בשיחות מודגשת מהות השל"ץ כפיצוי ואם הנערים מקבלים הסבר על השל"ץ מן המתאמים שלהם. **לוח 9** מציג את רכיבי הליך ההכנה של הנערים לפני מועד מתן הצו השיפוטי (גזר הדין) וההפניה לשל"ץ, במועד זה ולאחריו.

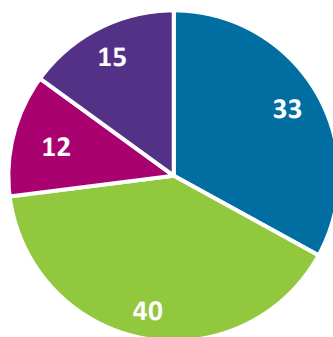
לוח 9: הליך ההכנה של הנערים לשל"ץ, לפי דיווחיהם (באחוזים ובמספרים)

100%		n=50	הסבר של קצינת המבחן על השל"ץ
90	45		קיבלו הסבר מלא
8	4		קיבלו הסבר חלקי
2	1		לא קיבלו הסבר
100%		n=48	עיתוי קבלת ההסבר מקצינת המבחן
20	10		לפני סיום המשפט
25	12		בתום המשפט
54	26		לפני המשפט וגם בתום המשפט
100%		n=48	הסבר של קצינת המבחן על השל"ץ כתיקון או כפיצוי לחברה
88	42		קצינת מבחן הציגה את השל"ץ כתיקון או כפיצוי לחברה
100%		n=49	הסבר של המתאם על השל"ץ
94	46		קיבלו הסבר מן המתאם

מדיווחיהם של הנערים עולה כי קצינות המבחן והמתאמים הכינו את רובם לשל"ץ. 79% מן הנערים קיבלו הסבר מקצינת המבחן שלהם בתום המשפט. ב-88% מן המקרים ההסבר כלל את הדגשת מהות השל"ץ ואת היותו פיצוי או תיקון לנזק שעשה הנער בעצם ביצוע העבירה.

נושא ההסבר שהעניקו קצינות המבחן הועלה גם בשאלונים לקצינות המבחן. **תרשים 3** מציג את דיווחיהן של קצינות המבחן בנוגע לשיחת ההכנה שערכו עם הנערים לאחר קבלת גזר הדין.

תרשים 3: שיחת ההכנה לשל"ץ (לאחר קבלת גזר הדין), לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים) (N=192)

■ פגישה אישית ■ בטלפון ■ בטלפון ובפגישה אישית ■ לא שוחחה עם הנער

מן התרשים עולה כי קצינות המבחן, בדומה לנערים, דיווחו כי **בעת ההפניה** 85% מן הנערים קיבלו מהן הסבר להליך השל"ץ. ההסברים ניתנו בפגישות אישיות, באמצעות שיחת טלפון ולעיתים גם בשילוב של שיחת טלפון וכגישה אישית. ב-15% מן המקרים קצינות מבחן השיבו כי לא סיפקו לנער הסבר על הליך השל"ץ במעמד ההפניה, וזאת מן הסיבות האלה: הן סיפקו את ההסבר טרם קבלת גזר הדין, הן סיפקו הסבר להורי הנער, את ההסבר העניק גורם במסגרת שבה מתגורר הנער או שלא ניתן היה להשיג את הנער.

מן הראיונות עם המתאמים עלה כי אף על פי שהנערים מוכנים לשל"ץ בצו שיפוטי, ולמרות ההכנה וההסבר שנותנות קצינות המבחן לפני ולרוב גם אחרי גזר הדין, המתאמים מתקשים לזמן את הנערים לפגישת שיבוץ. צוין גם שבפגישות השיבוץ עצמן הנערים לעיתים מביעים אי-הבנה של הצורך לבצע את השל"ץ ומתנגדים להשתלב בעבודות.

שיעור גבוה של המדווחים על קיום שיחת הכנה לאחר גזר הדין בצד הקושי שהביעו המתאמים בגיוס הנערים לפגישת שיבוץ ולעבודות השל"ץ בכלל, דורש חשיבה מעמיקה נוספת על הצעדים שייטעו לנערים להגיע לפגישת שיבוץ עם המתאם ולהתחיל בעבודות השל"ץ בפועל.

על פי נוהל העבודה הקיים, קצינות המבחן מעבירות את הנער מטיפולן לטיפולו של מתאם, באמצעות פנייה בדוא"ל ובה הפניה לשל"ץ. בהפניה הן מציינות את "פרופיל הנער". המידע כולל את מספר שעות השל"ץ ואת משך תקופת הביצוע, כפי שהוחלט בצו השיפוטי, וכן את סדר יומו של הנער, לרבות מקום הלימודים ושעות הלימודים, מצבו התעסוקתי וכן חוגים ופעילויות נוספות שבהן הוא משתתף. המתאמים העידו בראיונות עימם כי מידע זה אינו מספיק עבורם כדי ליצור חיבור ראשוני עם הנער וכדי להתאים לו מקום השמה מיטבי. עוד סיפרו המתאמים כי היו מעדיפים לקבל מקצינת מבחן יותר פרטים על היבטים טיפוליים אישיים ומשפחתיים של הנער, שיהוו מעין "נקודות אחיזה". נושא הרצף הטיפולי יידון בפרק הסיכום.

5.5.2 הליך השיבוץ

החברה המפעילה מחויבת לשבץ את הנער במקום ההשמה על פי צרכיו הטיפוליים. על כן שירות המבחן לנוער הציב דרישה לקיום התנאים האלה בהליך שיבוץ הנער במקום השמה: קיום פגישת שיבוץ עם נערים קטינים בנוכחות הורים; קיום פגישת שיבוץ עד שבועיים ממועד הוצאת ההפניה לשל"ץ; שאיפה ככל הניתן להתאים את מקום ההשמה לנער על פי מיקום גאוגרפי ותחבורה אל מקום ההשמה, ובהתאמה לסדר יומו של הנער, לאופי העבירה וכיו"ב; תחילת עבודות השל"ץ בפועל עד חודש מיום הוצאת ההפניה. **לוח 10** מציג את מאפייני הליך השיבוץ ואת התאמתו לתנאים המפורטים מעלה.

לוח 10: מאפייני הליך השיבוץ לשל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים ובמספרים)

אפשרות לבחור את מקום השמה		n=95	100%
הוצע לנער מקום השמה אחד	7	7	7
הוצע לנער יותר ממקום אחד	88	88	93
התאמת מקום השמה או סוג העבודה לאופי העבירה		n=136	100%
לא הותאם	81	60	60
הותאם	55	40	40
זמן הגעה ממקום המגורים של הנער למקום השמה		n=132	100%
חצי שעה או פחות	116	88	88
יותר מחצי שעה	16	12	12
נוכחות הורים (לנערים קטינים) בפגישת השיבוץ		n=66	100%
לא נכחו	54	82	82
נכחו	12	18	18
משך הזמן שחלף בין ההפניה לשל"ץ ובין פגישת השיבוץ		n=175	100%
עד שבועיים	110	63	63
2-4 שבועות	28	16	16
5-6 שבועות	16	9	9
7 שבועות ויותר	21	12	12
משך הזמן שחלף בין ההפניה ובין ההשמה בפועל		n=200	n=200
עד 4 שבועות	125	63	63
5-9 שבועות	34	17	17
10 שבועות ויותר	41	20	20

חשוב להדגיש בהקשר זה את שיעור הנערים שעל אודותיהם מחזיקות קצינות המבחן במידע באשר להליך השיבוץ. מספר הנערים שעל אודותיהם מסרו מידע קצינות המבחן משקף כי יש בידיהן מידע על המתרחש בפגישת השיבוץ ב-65%-32% מן המקרים, ובתוך כך: ב-46% מן המקרים קצינות המבחן ידעו להשיב אם לנער הוצע יותר ממקום השמה אחד, ב-65% מן המקרים הן ידעו להשיב אם מקום ההשמה או סוג עבודות השל"ץ הותאם לאופי העבירה, וב-63% מן המקרים הן ידעו לציין את משך זמן ההגעה למקום ההשמה ורק ב-32% מן המקרים הן ידעו להשיב אם ההורים נכחו בפגישת השיבוץ. שיעורם הגבוה של ערכים חסרים כאן ובהיבטים אחרים של התוכנית עורר צורך להעמיק את הבדיקה ולבחון באילו מקרים קצינות המבחן מחזיקות במידע על הנער ובאילו מקרים המידע נעדר מהן. הבדיקה העלתה כי כאשר הנערים חויבו בצו מבחן ונפגשו עם קצינת המבחן במהלך

השל"ץ, לקצינת המבחן יש יותר מידע על אודות הנער, בכל המקרים או ברובם (נתוני הערכים החסרים, לפי צו מבחן, מפורטים בלוח ד-1 בנספח ד).

קצינות המבחן אשר החזיקו במידע על אודות פגישות השיבוץ דיווחו על כך של-93% מן הנערים הוצע יותר ממקום השמה אחד ועל כך שזמן הגעתם של 88% מן הנערים למקום ההשמה היה חצי שעה לכל היותר. נתונים אלה עולים בקנה אחד עם מידע שעלה מן הראיונות עם המתאמים ובהם הם ציינו כי גיוס מקומות ההשמה הוא פעילותם הקבועה וכי לרוב יש היצע מספק של מקומות השמה עבור הנערים. עוד העריכו קצינות המבחן כי ל-40% מן הנערים מקום ההשמה או סוג העבודה הותאמו לאופי העבירה שביצעו. בראיונות העומק עם המתאמים וקצינות המבחן הם הסבירו נתון זה בקושי האובייקטיבי להתאים את סוג העבודה או את מקום ההשמה לאופי העבירה.

כאמור, על פי דרישות המכרז, פגישת שיבוץ עם מתאם השל"ץ אמורה להיערך עד שבועיים מיום הוצאת ההפניה לשל"ץ על ידי קצינת המבחן. התנאי הזה מומש ב-63% מן המקרים. כמו כן על פי דרישת המכרז על החברה המפעילה לשבץ את הנער בפועל במקום ההשמה עד חודש ממועד ההפניה. מן הנתונים עולה כי גם דרישה זו מומשה ב-63% מן המקרים. כל ששת הנערים שרואינו דיווחו על כך שתהליך השיבוץ וכיצד עליהם לעשותו היו נהירים להם וכי השיבוץ בפועל נעשה מיידית או בכמה מן המקרים עד שבועיים אחר כך משום שהנערים עבדו במקום אחר ורצו לסיים את העבודה לפני תחילת השל"ץ.

נתונים אלו עולים בקנה אחד עם המידע שעלה בראיונות עם המתאמים, ואפשר להסביר אותם בכך שהמתאמים מתקשים לגייס את הנערים הן לפגישת השיבוץ הן לביצוע עבודות השל"ץ בפועל. נקודה נוספת שעשויה להשפיע על השתלבות הנער בשל"ץ ושעלתה בכמה מן הראיונות עם הנערים היא הקושי להחזיק בעבודה קיימת בתקופת השל"ץ. הנערים סיפרו כי בשל השל"ץ הם נאלצו לעזוב את עבודתם, והדבר הביא לתסכול מן התהליך.

אשר לנוכחות ההורים בפגישת השיבוץ, יש לציין כי כמחצית מן הנערים המופנים לשל"ץ הם בגירים, ומבחינת החוק אין צורך בנוכחות הורים בפגישת השיבוץ. עם זאת הנתונים מצביעים על מעורבות הורים שולית גם במקרים שבהם הנערים עדיין קטינים (18% מהורי קטינים נכחו בפגישת שיבוץ). הנושא נבדק בראיונות העומק עם מתאמי השל"ץ, ואלה ציינו בהקשר זה כי ההורים מאבדים ימי עבודה רבים בעקבות העבירה של בנם וחווים עייפות מן התהליך. עוד ציינו את מערכת היחסים המורכבת בין ההורים לנערים. לטענתם, הורים רבים לא יודעים לדבר עם הבנים ולא יודעים לגשת אליהם. על כן העלו המתאמים הצעה לוותר על דרישה גורפת לנוכחות ההורים בפגישת השיבוץ והמליצו על גישה דיפרנציאלית – לחייב את נוכחות ההורים עבור נערים צעירים (על פי הדרישות בחוק – עד גיל 18) ואילו עבור הנערים הבוגרים יותר לבחון את הצורך להזמין הורים על פי המלצת קצינת המבחן. **לוח 11** מציג מידע נוסף על פגישת השיבוץ בין הנער ובין המתאם.

לוח 11: מאפייני השיבוץ, לפי דיווחי הנערים (באחוזים ובמספרים)

היענות לבקשות שיבוץ	n=30	100%
קיבלו שיבוץ למקום השמה או לסוג עבודה מבוקש או דומה לו	27	90
ביצוע של"ץ במקום בו הנער פעיל גם ללא קשר לשל"ץ	n=49	100%
ביצעו של"ץ במקום של פעילותם השוטפת (בי"ס, מתנ"ס וכו')	23	47

מן הלוח עולה כי מבין 50 הנערים שמילאו את השאלונים, 30 ביקשו שיבוץ במקום השמה מסוים או בעבודה מסוימת. בקשותיהם של 90% מן הנערים שביקשו נענו. הנערים התבקשו ציין מדוע ביקשו מקום השמה או סוג עבודה מסוים. הסיבה השכיחה ביותר לבקשות הייתה הקרבה הגאוגרפית למקום המגורים או למקומות שבהם נעשית הפעילות הקבועה של הנערים (למשל, במקום שבו עושים שירות לאומי). סיבה נוספת הייתה היכרות מוקדמת עם מקום שבו חשו הנערים כי יוכלו לחוש בנוח, עיסוק בתחום העניין של הנער או אפשרות לבצע את השעות במרוכז. עוד עולה מן הלוח כי 47% מן הנערים ביצעו את השל"ץ במקום שבו הם פעילים ללא קשר לשל"ץ. כמה חודשים לפני כתיבת מסמך זה דרש שירות המבחן לנוער מן החברה המפעילה שהנערים לא ישובצו לעבודות השל"ץ במקומות שבהם נעשית הפעילות הקבועה שלהם כדי להבטיח שפרק הזמן שבו הם שוהים במקום ההשמה יוקדש לשל"ץ ולא לפעילות אחרת. יש להניח כי בתקופת המחקר דרישה זו טרם הוטמעה. כדאי להמשיך ולעקוב אחר מימוש דרישה זו בעתיד.

5.5.3 מקומות ההשמה

כפי שטענו תומס והנינן (Thomas & Hunninen, 2008), כדי שעבודת השל"ץ תהיה משמעותית עבור הנער, על השירות לעודד השתתפות בקהילה, סיוע לאנשים נזקקים, חיזוק, קבלת אחריות ואמפתיה כלפי הקורבנות ככל שניתן ויצירת הזדמנות לעבוד במחיצת המתנדבים. החוקרים מסייגים ומציינים כי שירות לתועלת הציבור יכול להזיק אם יהיו בו רכיבים עונשיים הכוללים פעולות הפוגעות במבצעי של"ץ, מתישות או מתייגות אותם. שירות כזה יגרום לתחושת זרות וניכור של הנער מן הקהילה ויאשש את תפיסתו כי הקהילה היא סביבה עוינת. אי לכך, למקום ההשמה ולסוג העבודה חשיבות רבה עבור תפיסת הנער את עצמו, את העבירה, את תהליך התיקון שלו ואת חיזוק הקשר עם הקהילה. מסוג מקום ההשמה ומסוג העבודה שמבצע הנער נגזרת גם מידת המימוש של אחת ממטרות התוכנית – רכישת מיומנויות עבודה רכות. **לוח 12** מציג את סוגי מקומות ההשמה ואת סוגי עבודות השל"ץ שביצעו הנערים.

לוח 12: מקומות ההשמה והעבודות בשל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים ובמספרים)

סוגי מקומות השמה	n=203	100%
מתנ"ס	84	41
מלכ"ר, עמותה חברתית	39	19
גן ילדים, בית ספר או ישיבה	27	13
יחידות עירוניות לקידות נוער ויחידות נוספות ברשות המקומית	13	6
שירותי רפואה – בתי חולים, קופות חולים, איחוד והצלה	9	5
בתי אבות, מרכזי יום ומרכזי קשיש	9	5
פנימייה או הוסטל	8	4
ספרייה	5	3
אחר	9	4

סוגי העבודות בשל"ץ [^]	n=208	100%
עבודות תחזוקה	135	65
גינון	34	16
ליווי, הדרכה וסיוע	34	16
עבודה משרדית	21	10

[^]בנוגע לחלק מן הנערים דווח כי ביצעו עבודות מסוגים שונים, ולכן המספרים אינם מסתכמים ל-100%.

מן הלוח עולה כי מקום ההשמה השכיח ביותר בשל"ץ הוא מתנ"ס (41%). עוד עולה מן הלוח כי 65% מן הנערים הועסקו בשל"ץ בעבודות תחזוקה. נתונים אלו מעלים כמה שאלות: באיזו מידה הנער יעבור תהליך של קבלת אחריות ותתפתח אצלו אמפתיה כלפי האחר, ובאיזו מידה תיווצרנה עבורו הזדמנויות לעבוד במחיצת המתנדבים במקומות ההשמה ובסוגי העבודה שבהם משובצים הנערים כיום.

נושא מקומות ההשמה וסוגי עבודות השל"ץ נבחן גם בראיונות עם המתאמים ועם הנערים. המתאמים ציינו כי לעבודה בעמותות חברתיות ובמלכ"רים השפעה רבה על הנערים. תוארו סיפורי הצלחה של נערים עד כדי "שינוי מסלול חיים" ו"שינוי מסלול חשיבה" בזכותן.

בני נוער ששלחתי לשם אמרו לי: 'נתת לי להבין מה המשמעות האחרת של החיים'; 'הייתי בסמים והייתי בפריצות, הייתי עושה דברים...'; 'אחרי שראיתי את הדבר הזה, זה שינה לי את כל הפאזה בראש'. (ריאיון עם מתאם)

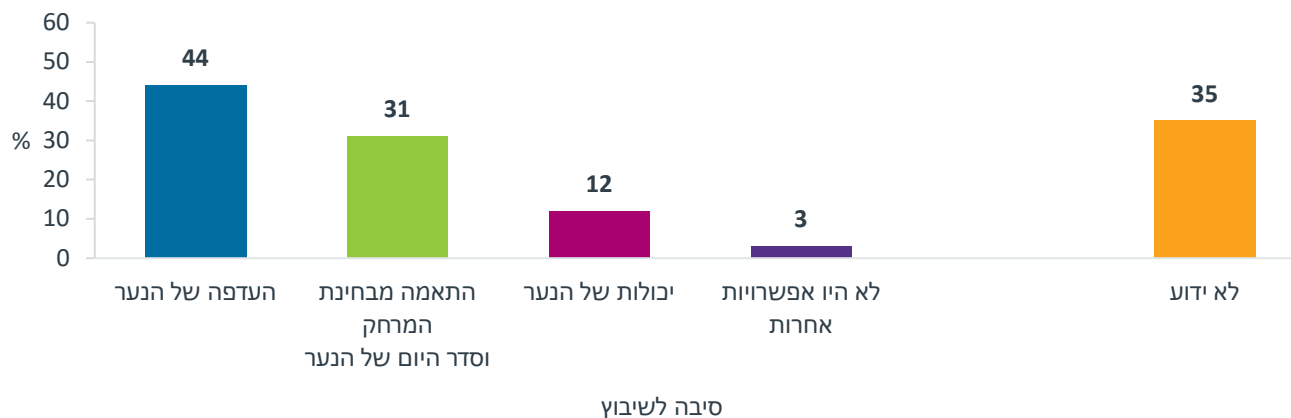
תרמתי לאנשים, למדתי לתת, לעזור לאנשים שצריכים אותך". (ריאיון עם נער ששובץ בעבודה בעמותה)

העובדה כי הממצאים מעידים על חשיבותן של עבודות השל"ץ בעמותות חברתיות ובמלכ"רים בד בבד עם הנתונים ולפיהם רבים מן הנערים אינם עובדים במקומות כאלה מצריכה חשיבה מעמיקה על הצורך להגביר היצע של מקומות מתאימים יותר להשמת הנערים בשל"ץ, כגון עמותות חברתיות, לטובת השגת מטרותיה השיקומיות של התוכנית. **תרשים 4** מציג את הסיבות לשיבוץ הנערים במקום ההשמה או בסוג העבודה.

תרשים 4: הסיבה לשיבוץ הנערים במקום השמה או בסוג עבודה, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים) (N=208)

התרשים מראה כי בדומה להיבטים אחרים של הליך השיבוץ 35% מקצינות המבחן אינן מעודכנות בפרטים על הליך שיבוץ הנער למקום ההשמה. מדיווחיהן של קצינות המבחן שעודכנו על הסיבות לשיבוץ במקום ההשמה או לסוג העבודה עולה כי 44% מן הנערים שובצו על פי העדפתם, 31% שובצו בהתאמה לסדר יומם ולמרחק של מקום השמה מבתם, 12% שובצו על פי יכולותיהם ו-3% מן הנערים שובצו למקום השמה מסוים מפני שלא היו עבורם חלופות אחרות. מן הראיונות עם הנערים עלה כי השיקול העיקרי עבורם בבחירת מקום ההשמה היה קרבה לבית ונחות. יש לציין כי חשיבות השירות וסוג התרומה כלל לא צוין כשיקול בראיונות.

אשר למשך פגישת השיבוץ ולאופייה, הנתונים האיכותניים שנאספו במסגרת המחקר מעידים על כך שאופיין של פגישות השיבוץ ומשך הפגישה תלויים במתאם ובמידת המורכבות של המקרה.

אשר למידע מקדים בנוגע לנערים טרם פגישת השיבוץ, על פי הנוהל הקיים בשירות המבחן לנוער, קצינות המבחן המטפלות מעבירות את "פרופיל הנער" למתאם לקראת פגישת השיבוץ. בראיונות עימם ציינו המתאמים שמידע המועבר להם על הנער

הוא מועט ובעיקר מנהלי (סוג עבירה, מספר שעות השל"ץ ומשך השל"ץ בחודשים). המתאמים הדגישו כי הם נאלצים לדלות לבד את המידע שכבר מצוי אצל קצינת המבחן. עוד ציינו המתאמים שליצירת קשר ראשוני ותחילת הליך עבודה משמעותי עם הנער חשוב להם לקבל מידע טיפולי עליו ועל משפחתו, מידע שימש "נקודות אחיזה" עבורם. המתאמים ציינו עוד כי גם הנערים עצמם אינם יודעים מספיק על תפקידו של המתאם ועל סמכויותיו.

המלצות באשר לשיפור הליך השיבוץ, לרבות הרצף הטיפולי בין קצינת מבחן למתאם, בניית "פרופיל הנער" וכן קביעת משך פגישת השיבוץ המינימלי יידונו בפרק סיכום והמלצות.

5.5.4 מאפייני הקשר בין הגורמים המעורבים בטיפול בנער

בעת ההכניה לשל"ץ, מעבירה קצינת המבחן את הנער שבטיפולו לטיפולו של מתאם, לצורך ביצוע השל"ץ. עם זאת האחריות שלה על הנער אינה מסתיימת בשלב זה. הרצף הטיפולי ותיאום הטיפול בנער בין הגורמים המעורבים בטיפול – קצינת המבחן, המתאם והאחראי במקום ההשמה – מצריך תקשורת קבועה ביניהם ובינם ובין הנער.

המחקר בדק את אופן, תדירות וטיב התקשורת בין הגורמים המעורבים בתוכנית באמצעות ראיונות עומק עם קצינות מבחן, מתאמים ונערים וכן באמצעות שאלונים לקצינות מבחן ולנערים.

5.5.4.1 הקשר בין הנער ובין קצינת המבחן

לוח 13 מוצגים מספר הפגישות בין קצינות המבחן והנערים במהלך השל"ץ והסיבות לקיומן.

לוח 13: מספר הפגישות בין קצינות המבחן ובין הנערים במהלך השל"ץ והסיבות לקיומן, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים ובמספרים)

מספר הפגישות בין הנער לקצינת המבחן במהלך השל"ץ		n=195	100%
0 פגישות	115	59	
1-3 פגישות	41	21	
4-10 פגישות	31	16	
11 פגישות ויותר	8	4	
הסיבה לפגישות בין הנער לקצינת המבחן במהלך השל"ץ (מקרב הנערים שנפגשו עם קצינת המבחן במהלך השל"ץ) [^]		n=86	100%
צו מבחן או פגישות סדירות	69	80	
טיפול בבעיות הקשורות לשל"ץ	15	17	
טיפול בבעיות ללא קשר לשל"ץ	11	13	

[^] אפשר היה לציין יותר מתשובה אחת, ולכן המספרים אינם מסתכמים ל-100%.

מן הלוח עולה כי קצינות המבחן נפגשו עם 41% מן הנערים במהלך השל"ץ שלהם; עם 21% מן הנערים קיימו קצינות המבחן 3-1 פגישות, עם 16% קיימו 4-10 פגישות ועם 4% מן הנערים קיימו 11 פגישות ויותר. 80% מן הנערים נפגשו עם קצינות המבחן במסגרת צו מבחן או פגישות סדירות. נוסף לכך, הפגישות הוקדשו לטיפול בבעיות הקשורות לשל"ץ ובבעיות שאינן קשורות לשל"ץ (17% ו-13%, בהתאמה).

בחלק מן הראיונות עם קצינות המבחן הן ציינו כי להערכתן קשר רציף בין הנער וביניהן מגדיל את תרומת התוכנית לנער ומסייע לו בהליך הטיפול והחינוכי שהוא עובר. גם הנערים סיפרו בראיונות עימם כי קצינת המבחן היא דמות משמעותית עבורם והקשר שלהם עימה תורם להם רבות, גם בהקשר התוכנית וגם באופן כללי. בחלק מן הראיונות עלה כי קצינת המבחן המשיכה לשמש גורם בעל חשיבות במהלך השל"ץ וכתובת עבור הנערים גם בתקופת ביצוע עבודות השל"ץ. נוסף לכך, ארבעה מבין שישה הנערים שראיינו דיברו על השפעתה של קצינת המבחן עליהם במסגרת שיחות אישיות או קבוצתיות בשירות המבחן לנוער, על השינוי התודעתי שעברו הודות לקצינת המבחן, על תהליך ההבנה בנוגע לעבירה שעשו ועל הרצון להשתנות ולא לבצע עבירות נוספות.

עם זאת, בראיונות עם קצינות מבחן אחרות עלה כי הן אינן רואות צורך בקשר שוטף עם הנערים שבטיפולן ולא רואות עצמן אחראיות להליך הטיפול שעובר הנער בשל"ץ, בתום ההליך המשפטי ולאחר שהנער שובץ לשל"ץ. קצינות המבחן שחושבות כך ציינו כי עם סיום ההליך המשפטי ושיבוץ הנער לשל"ץ הן סיימו את תפקידן בטיפול בו וכי לרוב הן נמצאות בקשר עם הנערים רק כשיש בעיות המצריכות את מעורבותן. עמדה זאת מסבירה את השיעור הגבוה של המקרים שבהם קצינות המבחן לא ידעו לדווח על הנערים בשאלוני המחקר. יש לציין כי העמדה של הנהלת שירות המבחן לנוער היא אחרת ולפיה יש ציפייה שקצינת המבחן תהיה מעודכנת על מצבו של הנער גם במהלך השל"ץ. בפרק "סיכום והמלצות" ידון הצורך בהגדרות אחידות של מטרות ההתערבות ומסגרת האחראיות של קצינות המבחן במהלך השל"ץ של הנערים שבטיפולן.

5.5.4.2 הקשר בין קצינת המבחן, המתאם ומקום ההשמה

לוח 14 מציג את מאפייני התקשורת בין קצינות המבחן ובין מתאמי של"ץ.

לוח 14: מאפייני התקשורת בין קצינת המבחן ובין המתאם, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים ובמספרים)

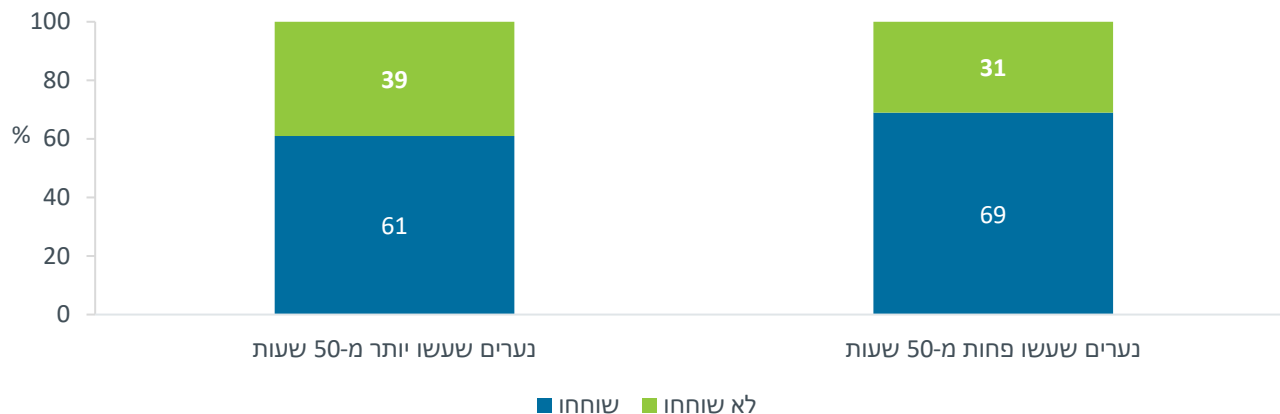
תקשורת סביב הנער בין קצינת מבחן ובין המתאם	
100%	n=202
63	127
דיווח שוטף של המתאם על הנער ועל תפקודו	
100%	n=202
28	57
44	88
28	57

מן הלוח עולה כי קצינות המבחן מקיימות שיחות עם המתאמים על הנערים ועל תפקודם בשל"ץ רק ב-63% מן המקרים. שירות המבחן לא הציב דרישה בנוגע לתדירות שבה על מתאם השל"ץ לדווח לקצינת המבחן. הנתונים מראים כי רק על 28% מן הנערים

התקבלו דיווחים בתדירות גבוהה יחסית (אחת לשבוע עד אחת לחודש), ואילו על 28% מן הנערים קצינות מבחן כלל לא קיבלו דיווחים שוטפים.

כאמור, ב-37% מן המקרים כלל לא מתקיימות שיחות על הנערים ועל תפקודם בין קצינות המבחן ובין המתאמים במהלך תקופת השל"ץ. **תרשים 5** מספק מידע על הקשר בין קצינת המבחן ובין מתאם השל"ץ.

תרשים 5: קיום שיחות בין קצינות המבחן ובין מתאמי השל"ץ בנוגע לנער ולתפקודו, לפי מספר שעות השל"ץ ולפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים) (N=202)

התרשים מראה כי אשר לנערים שעשו פחות מ-50 שעות של"ץ, ב-69% מן המקרים התקיימה שיחה בין המתאם ובין קצינת המבחן בנוגע לנער ולתפקודו. עם זאת, דווקא בהתייחס לנערים שעשו יותר מ-50 שעות של"ץ, שיעור השיחות בין המתאם לקצינת המבחן היה נמוך יותר (61%).

מראיונות העומק עם קצינות המבחן ועם המתאמים עולה כי אין כללים סדורים לתיאום הטיפול בין המתאמים לקצינות המבחן, והוא תלוי ביוזמה הדדית של שני הצדדים ליצירת קשר ולשיתוף פעולה. בראיונות עימן תיארו קצינות המבחן כי הדיווח החודשי נעשה באמצעות טבלת אקסל (שלעיתים הן מתקשות לעבור עליה) וכי הקשר בין הגורמים המטפלים בנער הוא טכני ומתבצע בעיקר במקרים שבהם עולות בעיות. גם המתאמים, מצידם, מעידים על קשר אד הוק או קשר טכני בלבד, ורק אחד מן המתאמים העיד שהוא נמצא בקשר קבוע עם קצינת המבחן. עם זאת המראוינים ציינו כי כאשר תיאום הטיפול מתבצע היטב ובאורח הדדי נוצר שיתוף פעולה מוצלח, לשביעות רצונם של שני הצדדים.

זאת ועוד, גם בראיונות עם קצינות המבחן ועם גורמים בכירים בשירות המבחן לנער עולה כי אין כללים סדורים לניהול קשר ישיר וקבוע בין קצינות המבחן ובין האחראים לנערים במקומות ההשמה, למעט מקרים שבהם נדרש פתרון לבעיות הקשורות

להתנהגות הנערים. עוד עלה בראיונות עם בעלי תפקיד בשירות המבחן לנוער כי קשר ישיר בין שירות המבחן לנוער ובין האחראים לנערים במקומות ההשמה עשוי לתרום לחידוד מטרות התוכנית, להקנות כישורי עבודה עם נוער עובר חוק ולתת לאחראים כלים להתמודדות עם הנערים.

5.5.4.3 תוכן הדיווחים על אודות הנערים ועל תפקודם

לוח 15 מציג את תוכנם של הדיווחים שמקבלות קצינות המבחן מן המתאמים על הנער ועל תפקודו בשל"ץ, הן דיווחים מביקורי המתאמים במקום ההשמה הן דיווחים קבועים. אפשר לראות בשכיחות של סוגי התוכן המדווחים ביטוי לגישה של המעורבים בטיפול בנער כלפי השל"ץ – הדיווחים על היבטים קשיחים של תפקוד הנער בשל"ץ (סוג עבודות, הגעה סדירה, הגעה בזמן וכו') מבטאים את הגישה העונשית ואילו הדיווחים על תהליך טיפולי-חינוכי שעובר הנער בשל"ץ (הפנמת תהליך תיקון, הפנמת הקשר בין העבירה לשל"ץ וכו') מבטאים את הגישה השיקומית.

לוח 15: נושאים המדווחים באופן שוטף ונושאים המדווחים בטופסי הביקור של מתאמי השל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים ובמספרים)

נושאים אשר דווחו באופן שוטף		נושאים שדווחו בטופסי הביקור של המתאם		
100%	n=145	100%	n=91	
82	119	89	81	הגעה סדירה למקום ההשמה
45	65	81	74	אופן תפקוד הנער במקום ההשמה
37	53	70	64	סוג העבודה שהנער מבצע
40	16	67	61	הגעה בזמן למקום ההשמה
33	48	65	59	התנהגות נאותה במקום ההשמה
23	34	47	43	קשר עם האחראי במקום ההשמה
15	22	29	26	תקשורת בין-אישית עם באי מקום ההשמה
18	27	19	17	דיווח בעיות או מצב חריג אצל הנער
20	29	19	17	מוטיבציה פנימית לביצוע עבודות השל"ץ
7	10	6	5	מיומנויות שרכש הנער במהלך השל"ץ
4	6	6	5	הפנמת תהליך התיקון על ידי הנער
3	5	1	1	הפנמת הקשר בין העבירה לשל"ץ

הערה: כל שורה בלוח מתייחסת לנושא מדווח, ולכן הדיווחים אינם מסתכמים ל-100%.

מן הנתונים בלוח עולה כי דיווחי המתאמים כוללים בעיקר מידע על ההיבטים הקשיחים של תפקוד הנער בשל"ץ ואילו הדיווחים על ההיבטים הטיפוליים, החינוכיים והשיקומיים הם נדירים, הן בדיווחים השוטפים הן בדיווחי הביקורים. כך, 67% עד 89% מדיווחי הביקורים מתייחסים להגעה סדירה והגעה בזמן, 64% לסוג עבודות שביצע הנער ו-74% לאופן תפקודו במקום ההשמה. התנהגות נאותה של הנער מבטאת בה בעת את הגישה העונשית ואת הגישה השיקומית, מפני שהיא משקפת את ביצוע הצו השיפוטי ואת ההליך הטיפולי-חינוכי שעובר הנער בשל"ץ. ב-65% מן הדיווחים של המתאם בטופס הביקור צוינה התנהגות נאותה של הנער. מבין מדדי התהליך הטיפולי-חינוכי הדיווחים השכיחים ביותר עסקו בקשר בין הנער ובין האחראי עליו במקום ההשמה (47%). שאר המדדים המבטאים את הגישה השיקומית לא באים לידי ביטוי בדיווחים כמעט בכלל, גם כאשר מדובר בדיווח על השגת מטרות מרכזיות של התוכנית, כגון הפנמת הקשר בין העבירה לשל"ץ, הפנמת תהליך תיקון או רכישת מיומנויות.

אשר לדיווחים שוטפים, נראה כי מרביתם מתייחסים בעיקר להגעה סדירה למקום ההשמה. בדומה לדיווחים בטופסי הביקור, מדדים של התהליך הטיפולי כמעט שלא באים לידי ביטוי בדיווחים השוטפים.

ההיקף והתדירות של הקשר בין קצינות המבחן ובין המתאמים (כפי שעולה מלוח 14 ומתרשים 5) וכן הנושאים שעליהם נוהגים המתאמים לדווח (כפי שעולה מלוח 15) מסבירים את העובדה שקצינות המבחן מחזיקות במידע חלקי בלבד בנוגע ליישום התוכנית ולתוצאותיה מבחינת הנער, בייחוד בנוגע לנערים שלא חויבו בצו מבחן ושאינם נמצאים בקשר שוטף עם קצינת המבחן (נתוני הערכים החסרים, לפי צו מבחן, מפורטים בלוח ד-1 בנספח ד).

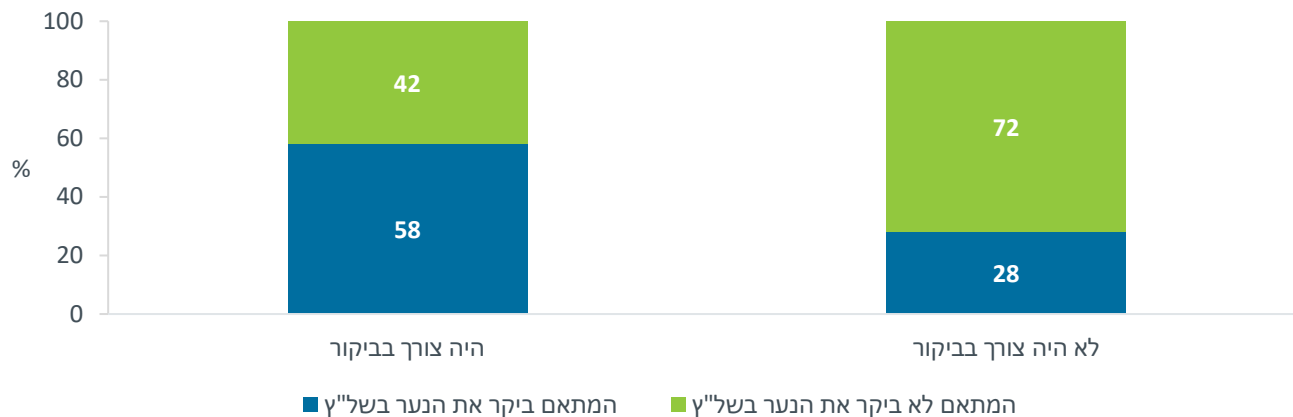
5.5.5 מאפייני הליווי של הנער

שירות המבחן לנוער קבע במרכז כי על המתאם ליצור קשר טלפוני עם הנער אחת לשבוע לכל הפחות ועם האחראי עליו במקום ההשמה אחת לשבועיים. המתאם אמור לבקר את הנער לראשונה לאחר שביצע 50 שעות של"ץ ובפעם השנייה, לאחר שביצע 80 שעות. במהלך הביקור אמור המתאם לשוחח עם הנער ועם האחראי עליו. במסגרת המחקר נבדקו היבטים אלו של ליווי הנער בשל"ץ באמצעות שאלונים לנערים ולקצינות מבחן. כמו כן נבדקו עמדות של המעורבים בשל"ץ כלפי דרישות אלו באמצעות ראיונות עומק.

5.5.5.1 ביקורי המתאם

הנתונים שהתקבלו משאלוני קצינות מבחן מראים כי המתאמים ביקרו במקום ההשמה אצל 51% מכלל הנערים בשל"ץ בתקופת המחקר. זאת אף על פי ש-82% מן הנערים ביצעו יותר מ-50 שעות של"ץ והיו צריכים לזכות בביקור (כפי שעולה מלוח 8). **תרשים 6** מציג את שיעור הביקורים של המתאמים במקום ההשמה של הנערים.

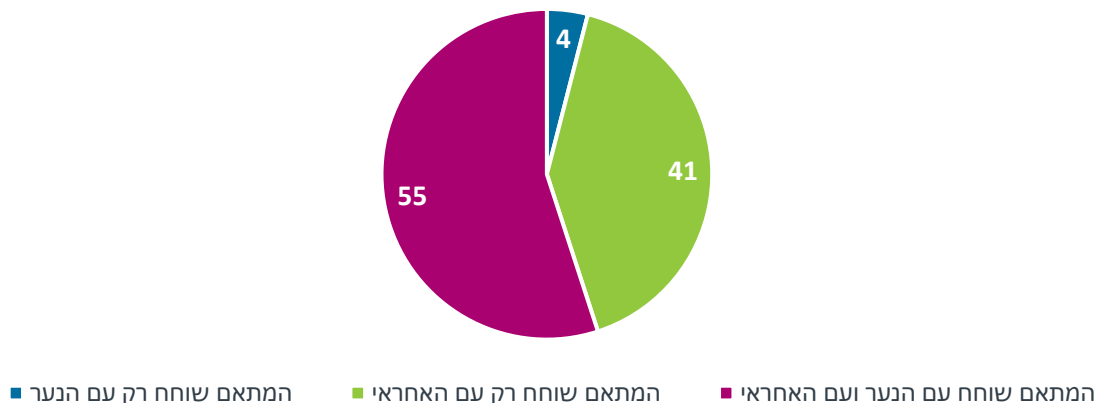
תרשים 6: ביקורי המתאמים, לפי הצורך בביקור (נקבע על פי מספר שעות השל"ץ) ולפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים) (N=106)

מן התרשים עולה כי המתאמים ערכו ביקורים רק אצל 58% מן הנערים שהיו זכאים לביקור מתאם במקום ההשמה. כלומר, 42% מן הנערים לא קיבלו ביקור מתאם, כפי שדרש שירות המבחן לנוער. עם זאת, 28% מן הנערים שמשך השל"ץ שלהם היה קצר מ-50 שעות ולא היה מחויב ביקור מתאם, זכו לביקור. נראה שהביקורים האלו נערכו במסגרת טיפול בבעיות של הנערים, לבקשתה של קצינת המבחן או במסגרת ביקור של המתאם במקום ההשמה בהקשר אחר.

במהלך הביקור שעורך המתאם לנער במקום ההשמה הוא אמור לשוחח עימו ועם האחראי עליו. תרשים 7 מציג את הנתונים שהתקבלו מדיווחיהן של קצינות המבחן בנושא זה.

תרשים 7: עם מי שוחח המתאם בעת הביקור במקום ההשמה, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים) (N=78)

מן התרשים עולה כי במהלך הביקור במקום ההשמה המתאמים קיימו שיחות עם הנערים בלבד ב-4% מן המקרים, שיחות עם האחראים על הנערים ב-41% מן המקרים ושיחות גם עם הנער וגם עם האחראי עליו ב-55% מן המקרים.

מן הראינות עם המתאמים עלה כי הם מכירים בחשיבות הרבה שבפגישות פנים אל פנים עם הנער במהלך השל"ץ, אך חושבים שהביקור במקום ההשמה, כפי שנדרש כיום, אינו מניב תקשורת של ממש עם הנער, ושהוא חסר תועלת עבור הנער ואף פוגע בו. לטענת המתאמים יש חשיבות לביקור במקום ההשמה של הנער, אך הם מציעים להפריד בין שתי הפעולות – יש להגיע לביקור במקום ההשמה כדי לבחון את הפעילות במקום ואת מידת ההתאמה להעסקת הנערים, לשוחח עם האחראיים על הנערים במקום ולתחזק את הקשר עם המקום באופן כללי. בד בבד, לטענתם, את הפגישות עם הנערים כדאי לקיים במשרדי שירות המבחן לנוער.

” לדעתי הביקורים במקום לא נכונים. אני שואל [את הנער], איך האחראי שם, איך הוא מתנהג אליך? והאחראי תמיד נצמד... הנער מיוחד להגיד דברים ליד האחראי. לביקור צריך לזמן אותו לפה, [לנפקה] לשאול איך אתה מסתדר, מה קורה. צריכה להיות שיחה במשרד של שירות המבחן. הביקור הוא קריטי אבל הוא צריך להיות במשרדים ולא במקום". (ריאיון עם מתאם)

כאן המקום לציין כי כאשר הנערים מגיעים למקום ההשמה, לעיתים הם מוצגים לאנשי המקום כמתנדבים. למעשה, מלבד האחראי איש אינו אמור לדעת שהם עוברי חוק. על כן יש מורכבות ורגישות בהגעת איש טיפול או פיקוח למקום, ועל כך יש לתת את הדעת.

5.5.5.2 ליווי שוטף

לוח 16 מציג את דפוסי הקשר (בטלפון וביישומון וואטסאפ) בין הנערים ובין המתאמים במהלך השל"ץ.

לוח 16: שיחות בין הנער ובין המתאם, לפי דיווחי הנערים (באחוזים ובמספרים)

קיום קשר בין הנער למתאם של"ץ	
100%	n=50
58	29
נערים שהיו בקשר עם מתאם השל"ץ	
יזם הקשר בין הנער למתאם של"ץ	
100%	n=29
55	16
17	5
28	8
המתאם יזם את הקשר	
הנער יזם את הקשר	
גם המתאם וגם הנער יזמו את הקשר	
תדירות הקשר בין הנער למתאם במהלך השל"ץ	
100%	n=29
21	6
45	13
34	10
פעם אחת	
פעמיים או שלוש	
ארבע פעמים ויותר	

מן הלוח עולה כי רק 58% מן הנערים דיווחו על קשר טלפוני או התכתבות בוואטסאפ עם מתאם השל"ץ שלהם. מקרב הנערים שדיווחו על קיום קשר עם המתאם, 55% ציינו שהמתאם יזם את הקשר, 17% ציינו כי הם עצמם יזמו את הקשר ו-28% ציינו כי הקשר התקיים הן ביוזמתם הן ביוזמת המתאם. אשר לתדירות הקשר, רק 34% מן הנערים דיווחו כי שוחחו עם המתאם ארבע פעמים או יותר במהלך תקופת השל"ץ⁵.

5.5.6 הדרכות למתאמים וליוויים בעבודתם

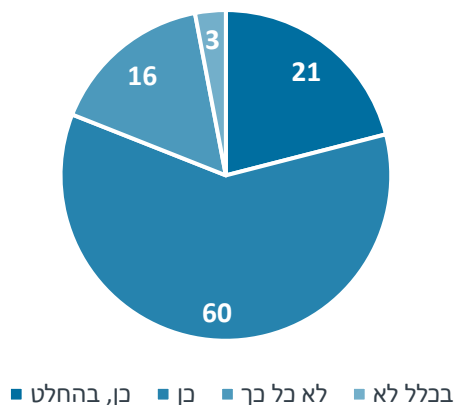
בראיונות עם מתאמי השל"ץ עלה כי נכון להיום אין הם מקבלים הדרכות – לא מטעם החברה המפעילה ולא מטעם שירות המבחן לנוער. המתאמים הוסיפו וציינו כי היו שמחים לקבל הדרכות ולהשתתף בסדנאות מקצועיות, במיוחד בנושא הטיפול בנערים ובנושאים הקשורים לעבודה סוציאלית בכלל.

עוד ציינו המתאמים כי בהתמודדות עם מצבים מיוחדים ועם בעיות הקשורות בנערים, הם זוכים לליווי מקצועי ומועיל מקצינות המבחן. המתאמים ציינו לטובה את הזמינות הגבוהה של קצינות המבחן לפניותיהם וסיפרו שהן קצינות המבחן הן מנהלי הנפות של שירות המבחן לנוער הם עבורם אוזן קשבת וכתובת לפתרון בעיות.

5.5.7 איכות השירות שהעניק המתאם

במסגרת המחקר נשאלו קצינות המבחן על השירות שקיבל הנער מן המתאם ואם להערכתן השירות ענה על צרכיו. **תרשים 8** מציג את תשובותיהן.

תרשים 8: התאמת שירות המתאם לצורכי הנער, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים) (N=201)

⁵ לצורך בדיקת הקשר בין משך השל"ץ בשעות ובין מספר השיחות עם המתאם בוצע מבחן קשר מסוג ספירמן. המבחן העלה כי בניגוד למשוער, לא נמצא קשר מובהק בין משך השל"ץ ובין מספר השיחות עם המתאם.

התרשים מראה כי קצינות המבחן מעריכות ש-21% מן הנערים קיבלו מן המתאם שירות מתאים בהחלט לצורכיהם וכי 60% מן הנערים קיבלו מן המתאם שירות מתאים לצורכיהם. שביעות הרצון המתונה שהביעו קצינות המבחן משירות המתאם עולה בקנה אחד עם תחומים נוספים שבהם לא מתבצעות דרישות שירות המבחן לנוער בנוגע לעבודת המתאמים, ובהם שיבוץ וליווי הנער בשל"ץ.

הנושא של תפקיד המתאם וחשיבותו עבור הנער עלה גם בראיונות. חלק מקצינות המבחן והמתאמים העידו כי הם רואים את מהות התוכנית בביצוע מכסת שעות השל"ץ ואת תפקיד המתאם כאחראי על הנער עד להשלמתן. לעומתם יש הרואים בתוכנית תהליך חינוכי ובתפקיד המתאם – טיפולי. מבין ששת הנערים שרואיינו ונשאלו על הקשר עם המתאם, רק נער אחד ציין כי הקשר עם המתאם תרם לו. במקרה זה מדובר במתאם שגר בקרבת מקום למקום ההשמה ועל כן הרבה לבקר, עובדה שחיזקה את הקשר שלו עם הנער. יציין כי במקרה זה מספר הביקורים חרג ממספר הביקורים הנדרשים למכסת השעות שנגזרו על הנער. יתר הנערים דיווחו על קשר זניח וייחסו את תפקיד המתאם למהלך השיבוץ בלבד. חשיבות תפקיד המתאם נבחנה סטטיסטית כקשר בין איכות השירות שלו ובין מידת השגת מטרות התוכנית. עניין זה יוצג בהרחבה בתת-פרק 5.6 – תוצאות השל"ץ עבור הנערים.

5.5.8 שיחת סיכום ו"סגירת הטיפול"

בשיחות שערך צוות המחקר עם נציגי שירות המבחן לנוער לצורך בניית השאלון לקצינות המבחן התברר ששיחת הסיכום ו"סגירת הטיפול" עם הנער בתום השל"ץ לא תמיד מתקיימת. נוסף על כך ששיחת סיכום הייתה חיונית בתקופת ביצוע המחקר (כדי שקצינת המבחן תוכל לאסוף את המידע הנדרש לצורך מילוי השאלון על אודות הנער), בדיונים המשותפים בין צוות המחקר ובין גורמים בכירים בשירות המבחן לנוער עלתה החשיבות הטיפולית הרבה של שיחת סיכום.

בתחילת המחקר העלה מטה שירות המבחן לנוער דרישה לכל קצינות המבחן המטפלות בנערים לערוך שיחת סיכום לכל נער לקראת תום ביצוע שעות השל"ץ שלו. כך, תרם המחקר לעיצובה של התוכנית בנושא זה (הערכה מעצבת) וסייע לשירות המבחן לנוער לדייק את נוהלי העבודה. יש לציין כי הטמעת ההנחיה לבצע את שיחת הסיכום עם כל נער נעשתה בתקופת איסוף הנתונים למחקר ועל כן השאלונים הראשונים לא כללו את השאלה על קיום שיחת הסיכום.

מ-105 השאלונים שבהם השיבו קצינות המבחן על השאלה בדבר שיחת הסיכום עולה כי זו התקיימה ב-30% מן המקרים. קצינות המבחן התבקשו לפרט את הסיבות לאי-קיום השיחה, ומדיווחיהן עלה כי כמחצית משיחות הסיכום אינן מתקיימות מסיבות לוגיסטיות או מסיבות הקשורות בשירות המבחן לנוער ולא בנערים. ממצא זה יכול להעיד על הימשכות תהליך הטמעת ההנחיה לערוך פגישות לכל הנערים בתום השל"ץ ולכן יש צורך לעקוב בעתיד אחר ביצוע הנחיה זו. יתר שיחות הסיכום לא התקיימו מסיבות הקשורות בנערים – אי-הגעה לשיחה, סירוב וסיבות נוספות.

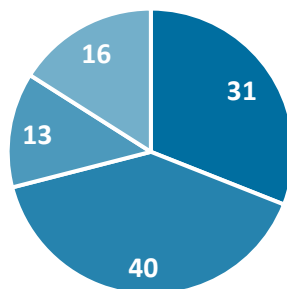
5.6 תוצאות השל"ץ עבור הנערים

5.6.1 ביצוע שעות השל"ץ בזמן שנקבע בצו השיפוטי

תרשים 9 מציג את הנתונים בנוגע לתוצאה העיקרית של התוכנית – סיום שעות השל"ץ על פי הצו השיפוטי.

תרשים 9: השלמת שעות השל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים) (N=197)

- סיימו את השל"ץ בזמן
- סיימו את השל"ץ לפני הזמן
- לא סיימו ולא צפויים לסיים את השל"ץ בזמן
- צפויים לסיים את השל"ץ בזמן

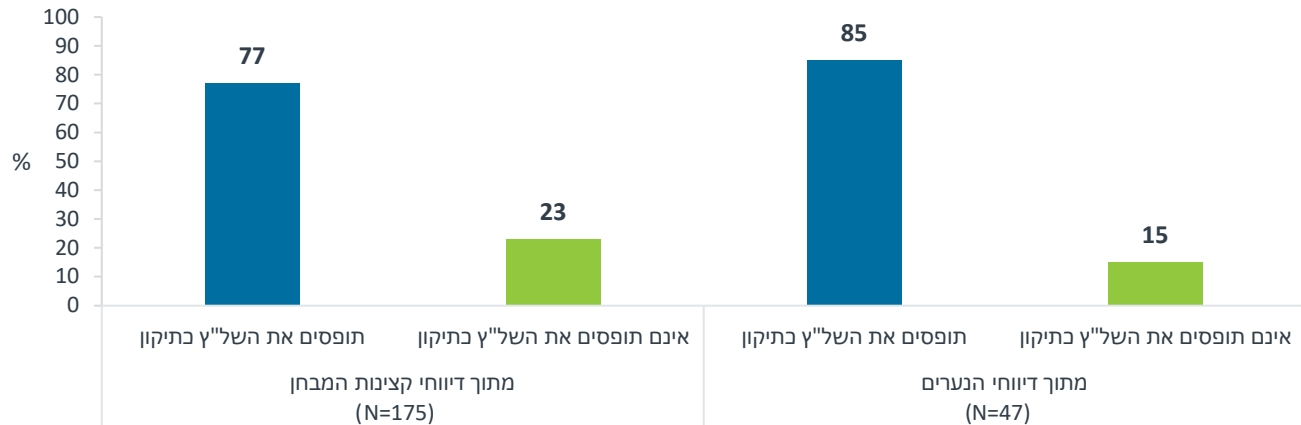
התרשים מראה כי 16% מן הנערים לא סיימו ולא צפויים לסיים את השל"ץ בזמן שנקבע בצו השיפוטי. נערים אלו יופנו לבית המשפט בבקשה לקבלת הוראות חדשות בגינם יש שלא יחזרו לשל"ץ. לעומת זאת, 31% מן הנערים השלימו את שעות השל"ץ לפני הזמן ו-53% סיימו אותן או צפויים לסיים אותן בזמן שנקבע.

סיום השל"ץ בזמן נבחן על פי מאפייני יישום התוכנית השונים כדי ללמוד אילו מאפיינים נמצאים במתאם עם סיום השל"ץ ולשקול שיפורים במדדים אלו. בבדיקת מובהקות הפערים בין קבוצות בלתי תלויות (מבחן t) נמצא כי בקרב הנערים אשר סיימו את השל"ץ בזמן שנקבע בצו שיפוטי או אף לפני כן, משך השל"ץ היה קצר יותר באופן מובהק סטטיסטית ($t=-2.18, p<0.05$) (ראו פירוט מלא של נתוני הקשר בין יישום לתוצאות התוכנית בלוח ב-1 בנספח ב). בהקשר זה יש להזכיר כי משך השל"ץ המרבי במדגם היה 400 שעות ואילו משך תוכניות דומות בעולם אינו עולה על 240 שעות (Wahab et al., 2014).

5.6.2 תפיסת השל"ץ כתיקון

תפיסת השל"ץ כתיקון וכפיצוי לנזק שעשה הנער לחברה היא המטרה הטיפולית העיקרית של השל"ץ. בתרשים 10 יוצגו הממצאים שהתקבלו משאלוני קצינות המבחן ומשאלוני הנערים בנוגע להשגת מטרה זו.

תרשים 10: תפיסת השל"ץ כתיקון לנזק שגרמו הנערים, לפי דיווחיהם (N=47) ולפי דיווחיהן של קצינות המבחן (N=175) (באחוזים)

מן התרשים עולה כי מרבית הנערים הפנימו את מטרת השל"ץ לספק תיקון ופיצוי לחברה. כך, מרבית המשיבים, הן הנערים עצמם (85%) הן קצינות המבחן (77%), סבורים כי הנערים תופסים את השל"ץ כתיקון לחברה על העבירה שעשו.

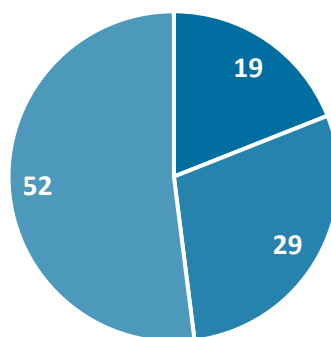
בדומה לסיום השל"ץ בזמן, גם תוצאות התוכנית האחרות נבחנו על פי מאפייני התוכנית. נבדק הקשר בין תפיסת השל"ץ כתיקון ובין כל מדדי יישום התוכנית (ראו פירוט מלא של מתאמי הקשר בלוח ב-1 בנספח ב) ונמצא כי **נערים אשר שובצו לעבודה בהתאמה לאופי העבירה נוטים יותר לתפוס את השל"ץ כתיקון ופיצוי על העבירה שעשו, וככל שהשירות שהם מקבלים מן המתאם מתאים יותר לצורכיהם כך מתחזקת תפיסתם את השל"ץ כתיקון** ($\chi^2=3.7, p<0.05$ ו- $r_p=.311, p<0.01$). (בהתאמה).

5.6.3 תחושת התרומה לקהילה

תוצאה טיפולית מרכזית נוספת של השל"ץ היא תחושתו של הנער שהוא תורם לקהילה בביצוע השל"ץ. קצינות המבחן נשאלו על השגת מטרה זו, ותשובותיהן מוצגות בתרשים 11.

תרשים 11: תחושתו של הנער כי הוא תרם לקהילה, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים) (N=133)

■ במידה מועטה או כלל לא ■ במידה בינונית ■ במידה רבה ורבה מאוד

בנוגע לתחושת התרומה לקהילה, קצינות המבחן ידעו לדווח רק על 133 מבין 208 הנערים. כאן, בדומה למרבית תוצאות התוכנית שיוצגו בהמשך, נראה כי קצינות המבחן מחזיקות במידע חלקי בלבד בנוגע לתוצאות התוכנית עבור הנערים אשר לא חויבו בצו מבחן ושאינם נמצאים בקשר שוטף עם קצינת המבחן במהלך השל"ץ (נתוני הערכים החסרים, לפי צו מבחן, מפורטים בלוח ד-1 בנספח ד).

קצינות המבחן העריכו כי רק 19% מן הנערים חשו שהם תרמו לקהילה במידה רבה או במידה רבה מאוד ו-52% חשו שהם כלל לא תרמו לקהילתם או שתרמו לה במידה מועטה (וזאת על רקע הערכות גבוהות לתפיסת השל"ץ כתיקון). תחושת התרומה לקהילה עלתה גם בראיונות עם הנערים. שלושה נערים ענו כי לא חשו שעבודתם נושאת תרומה לקהילה ואילו שלושת הנערים האחרים סיפרו כי הם חשים שתרמו לקהילה. עם זאת, מדברי הנערים עולה כי תחושתם היא שהתרומה לעצמם וללמידה האישית שלהם הייתה בולטת יותר מאשר התרומה לקהילה.

תחושת התרומה לקהילה נבחנה על פי מאפייני התוכנית השונים (ראו פירוט מלא של מתאמי הקשר בלוח ב-1 בנספח ב). נמצא כי **התאמה של מקום ההשמה או של סוג העבודה לאופי העבירה וכן איכות השירות שמעניק המתאם קשורות לתחושת הנערים שתרמו לקהילה** ($\chi^2=5.9, p<0.05$ ו- $r_p=.374, p<0.01$). כלומר, תחושת התרומה של הנער לקהילה קשורה במידה שבה שירות המתאם מותאם לצרכיו. זאת ועוד, התאמה בין מקום ההשמה או סוג העבודה לאופי העבירה של הנער גם היא עשויה לשפר את תחושתו כי הוא תרם לקהילה.

5.6.4 התייחסות לעבירה, כוחות ומוטיבציה, השתייכות לקהילה, יחסים עם ההורים ומיומנויות רכות

השגה של מטרות שיקומיות נוספות של השל"ץ עבור הנערים נבחנה לפי דיווחיהם של קצינות המבחן והנערים (לוח 17).

לוח 17: שיפור במדדי התוצאה^ה, לפי דיווחיהם של קצינות המבחן והנערים^ה (ממוצע וסטיית תקן)

ממד התוצאה	סולם המדידה המקורי	n	ממוצע	סטיית תקן
דיווחיהן של קצינות המבחן				
התייחסות הנער לעבירה		126	4.03	0.81
כוחות ומוטיבציה	"חלה הרעה ניכרת" (1), "חלה הרעה" (2), "לא חל	133	4.00	0.72
השתייכות לקהילה	שינוי" (3), "חל שיפור" (4), "חל שיפור ניכר" (5)	81	3.73	0.79
יחסים עם ההורים		113	3.59	0.70
רכישת מיומנויות רכות	"כלל לא" (1) ועד "במידה רבה מאוד" (5)	148	3.36	1.11
דיווחי הנערים				
רכישת מיומנויות רכות	"מאוד לא מסכים" (1) ועד "מסכים מאוד" (5)	49	4.09	0.718
כוחות ומוטיבציה	"כלל לא" (1) ועד "במידה רבה מאוד" (5)	45	3.91	0.949

[^] ראו אופן יצירת המדדים בלוחות א-1 וא-2 בנספח א.

^{^^} ראו תיאור ההתפלגות של השיפור במדדי התוצאה בנספח ג.

מן הלוח אפשר לראות כי הנערים עצמם מעריכים כי השל"ץ תורם לרכישת מיומנויות רכות יותר משמעריכות זאת קצינות המבחן. כך, הממוצע של הערכת קצינות המבחן את רכישת המיומנויות הרכות של הנערים (בסולם הנע מ-1 ועד 5) היא 3.36 ± 1.1 (התוכנית תרמה לרכישת מיומנויות עבודה רכות במידה בינונית-רבה) לעומת ממוצע של 4.09 ± 0.7 (מסכים כי התוכנית תרמה לרכישת מיומנויות עבודה רכות) בדיווח עצמי של הנערים. אשר להערכת כוחות ומוטיבציה, קצינות המבחן והנערים העניקו הערכה דומה (4.00 ± 0.7 ו- 3.91 ± 0.9 , בהתאמה). בהערכת קצינות המבחן את הנערים נמצא כי אלה דיווחו על שיפור בהתייחסות הנער לעבירה (4.03 ± 0.8) ועל שיפור מתון יותר בהשתייכות לקהילה (3.73 ± 0.7) וביחסים עם ההורים (3.59 ± 0.7). יש לציין כי ההליך הטיפולי שעושה קצינת המבחן עם הנער כולל עבודה עימו בנושא התייחסותו לעבירה. הליך זה מסתיים ברובו לקראת המשפט של הנער. מסיבה זו, עוד לפני המשפט ותחילת עבודות השל"ץ הנערים מכינים התייחסות לעבירה, כפי שמצפים מהם. אי לכך צוות המחקר לא שיער שיחול שיפור ניכר במדד זה. אף על פי כן, הנתונים מצביעים על שיפור בתקופת השל"ץ גם במדד של התייחסות הנערים לעבירה.

כלל התוצאות נבחנו גם על פי מאפייני היישום של התוכנית (ראו נספח ב). מדיווחיהן של קצינות המבחן עולה כי מידת השיפור בכוחות ומוטיבציה, בהתייחסות לעבירה וברכישת מיומנויות רכות קשורות קשר מובהק סטטיסטית לאיכות השירות שמעניק המתאם⁶ ($r_p = .196$, $p < 0.05$; $r_p = .332$, $p < 0.01$; $r_p = .278$, $p < 0.01$, בהתאמה).

⁶ נבדק באמצעות שאלה "האם השירות שקיבל הנער מן המתאם ענה על הצרכים שלו?"

כמו כן, כמצופה, וכביטוי להליך הטיפול שיעושה קצינת המבחן עם הנער, נמצא קשר מובהק סטטיסטית בין התייחסות הנער לעבירה ובין מספר המפגשים בינו ובין קצינת המבחן שלו במהלך השל"ץ ($r_p=.279, p<0.05$).

עוד נמצא **פער מובהק ברכישת מיומנויות רכות בין נערים ששובצו במקום השמה ובסוג עבודה המותאם לאופי העבירה ובין מי שלא שובצו על פי אופי העבירה** ($t=-2.18, p<0.05$). כלומר, הנערים ששובצו למקום השמה או לסוג עבודה על פי סוג העבירה שביצעו רכשו מיומנויות רכות במידה רבה יותר.

תוצאות אלו חשובות במיוחד נוכח ראייתם של חלק מן המעורבים בתוכנית את תפקיד המתאם במעקב אחר ההתקדמות בביצוע שעות השל"ץ בלבד.

5.6.5 יציבות ותפקוד במסגרות החינוך והתעסוקה

לוח 18 מציג את השיפור שחל במדדים 'יציבות' ו'תפקוד במסגרות'.

לוח 18: שיפור במדדי 'יציבות' ו'תפקוד במסגרות', לפי דיווחיהן של קצינות מבחן (ממוצע וסטיית תקן)

מדד תוצאה	סולם המדידה המקורי	n	ממוצע	סטיית תקן	מובהקות השינוי
208					
יציבות ותפקוד במסגרת החינוך לפני השל"ץ		131	3.87	0.76	t=5.148
יציבות ותפקוד במסגרת החינוך בתום השל"ץ	"כלל לא" (1) ועד	76	4.14	0.67	p<.001
יציבות ותפקוד במסגרת התעסוקה לפני השל"ץ	"במידה רבה מאוד" (5)	96	4.45	0.51	t=2.447
יציבות ותפקוד במסגרת התעסוקה בתום השל"ץ		63	4.51	0.46	p<.05

מן הלוח עולה כי ביציבות ובתפקוד במסגרת החינוך נצפה שיפור מובהק מ-3.87 ל-4.14 נקודות (שיפור של 0.27 נקודות בממוצע, $p<0.001$). גם בבחינת התפקוד במסגרת התעסוקה נמצא שיפור מובהק, אך קטן יותר (0.06 נקודות בממוצע, $p<0.05$) במדדים של לפני ואחרי השל"ץ, אם כי נראה שכבר לפני השל"ץ קצינות מבחן העידו על יציבות ותפקוד תעסוקתי גבוהים בקרב הנערים. אי לכך לא היה מקום לשיפור ניכר במדד זה.

נוסף למידת השיפור במדדים הנבחנים כאן, ראוי להתייחס גם לשיעור קצינות המבחן המעריכות את היציבות והתפקוד של הנערים במסגרות. כפי שעולה מן הלוח, על 131 נערים (63%) קצינות המבחן מסרו מידע בנוגע לתפקוד במסגרת החינוך לפני השל"ץ, ואילו מידע בנוגע לתפקוד במסגרת החינוך לאחר השל"ץ – הן מסרו רק על אודות 76 נערים (36%). תמונה דומה עולה בנוגע לתפקוד של הנערים במסגרת התעסוקה. באמצעות ממצא זה משקף המחקר את היקף המידע הנמצא בידיה של קצינת המבחן בשלבים השונים של הטיפול בנער, בייחוד כאשר הנער לא חויב בצו מבחן ואינו נמצא בקשר שוטף עם קצינת המבחן במהלך השל"ץ (שיעור ההשבה 30%-71%, הן במדדי התוצאה הן במדדי התפקוד במסגרות).

5.6.6 עמדות כלפי התוכנית

מן הראיונות עם קצינות המבחן ועם מתאמי השל"ץ עלה כי הם סבורים שהתוכנית חשובה ובעלת פוטנציאל גבוה לחולל שינוי אצל הנערים, עד כדי שינוי מסלול חייהם. קצינות המבחן ציינו כי התוכנית עשויה לקבוע לנערים סדר יום תקין, להעניק להם הזדמנות להתנסות בשוק העבודה ולרכוש מיומנויות עבודה ואף לשפר את יחסיהם עם ההורים. המתאמים ציינו כי ההשתתפות בתוכנית מביאה לעיתים לתפנית בחייהם של הנערים ואף הביאו דוגמאות לכך. מן הראיונות עם הנערים עלה כי יש שחשים שהם תרמו לחברה ויש שלא מוצאים כל משמעות בשירות שלהם ולא חשים כי השל"ץ נשא תרומה כלשהי לחברה. עם זאת, קצינות מבחן והמתאמים ציינו כי הפוטנציאל הגבוה של התוכנית אינו ממומש במלואו וכי היא לעיתים מממשת יותר את ההיבט העונשי שלה, כמעין עבודות שירות. מציאות זו מעקרת את הפן הטיפולי-חינוכי מן התוכנית והנערים יוצאים ממנה עם תוצאה אחת בלבד – השלמת השעות. לטענת המעורבים בתוכנית, אפשר לעשות עבור הנערים הרבה יותר, בהינתן המשאבים המספקים.

6. מגבלות המחקר

1. היעדר קבוצת ביקורת – הנערים מגיעים לשל"ץ בעקבות החלטה של שופט, על סמך המלצה של קצינת המבחן, ואין אפשרות ליצור קבוצת ביקורת בהקצאה מקרית. מלבד זאת, האחוז הגבוה של המופנים לשל"ץ מקרב כלל הנערים המטופלים בשירות אינה מאפשרת בניית קבוצת ביקורת של נערים שאינם משתתפים בתוכנית אך בעלי מאפיינים זהים לאלה של המשתתפים. שיטת בדיקה זו אינה מאפשרת לייחס חד-משמעית את השינויים שחלו בקרב הנערים להשפעת התוכנית.
2. מדידה רטרוספקטיבית – בדיקת תרומת התוכנית מבוססת על דיווח רטרואקטיבי ולא על מדידה בשתי נקודות זמן (לפני התוכנית ואחריה). שיטה זאת נבחרה בשל צורך של השירות לקבל ממצאים בהקדם, לקראת הוצאת מרכז חדש לתוכנית. כדי להתגבר על חלק מן ההטיות הטמונות במדידה רטרוספקטיבית, תוצאות התוכנית המרכזיות (למשל, תפקוד ויציבות במסגרות) נבחנו באמצעות דיווח על מצב הנער בשתי נקודות זמן – לפני הכניסה לשל"ץ ובתום השל"ץ.
3. דיווח על אודות – חלק ניכר מתוצאות המחקר מתבסס על דיווח של קצינות המבחן המטפלות על אודות הנערים שבטיפולם. כידוע, וכפי שהראו תוצאות המחקר, למדווחים 'על אודות' אין תמיד כל המידע הנדרש למחקר.
4. הטיית השבה של נערים – ייתכן שמאפייני הנערים שהסכימו למלא את השאלונים שונים ממאפייני הנערים שלא הסכימו למלאם.
5. אופן איסוף הנתונים למחקר לא אפשר לצוות המחקר גישה אל רשימות הנערים המטופלים בשל"ץ, וכל מערך איסוף הנתונים היה בידי מזמין המחקר. על כן לא ניתן היה לחשב במדויק את גודל המדגם ואת שיעורי ההשבה למחקר. הדבר אף הקשה על הפנייה לנערים ולא אפשר הגדלה של מספר שאלוני הנערים.
6. חלק מן הפרקטיקות של יישום השל"ץ הוטמעו במהלך המחקר בעקבות תובנות ראשוניות ואי אפשר היה להעריך אותן הערכה מלאה במסגרת מחקר זה. יש מקום להמשיך ולעקוב אחר יישומן בהמשך.

7. סיכום והמלצות

תוכנית השל"ץ לנוער היא בהגדרתה ובבסיסה הרעיוני תוכנית טיפולית-חינוכית. התוכנית מציבה מטרות שיקומיות עבור הנערים המופנים אליה, בד בבד עם הדרישה לתיקון הפגיעה בחברה ובקהילה. תיקון הנזק שהסב הנער בביצוע העבירה מתבצע באמצעות מילוי שעות השל"ץ שגזר עליו בית המשפט. מהות התהליך הטיפולי היא האפשרות לעבוד בקהילה ולפתח אחריות חברתית, תחושת מסוגלות ורכישת מיומנויות עבודה רכות. המחקר בחן את התוכנית בשני מישורים: (1) אופן יישום התוכנית; (2) תרומת התוכנית לנערים המשתתפים בה.

7.1 סיכום ממצאי המחקר

מאפייני האוכלוסייה. 95% מן הנערים שהופנו לשל"ץ וכן מרבית הוריהם הם ילידי הארץ (73% מן האימהות ו-80% מן האבות), ו-54% מן הנערים יהודים (ייצוג יתר לנערים מקרב האוכלוסייה הערבית). למרבית הורי הנערים השכלה תיכונית בלבד ול-47% מן המשפחות קשיים כלכליים. בעת ההפניה לתוכנית היה טווח הגילים של הנערים 14-20 שנה, ו-47% מן הנערים חצו את גיל 18. אצל 46% מן הנערים אובחנו לקויות למידה או שעלה חשש שיש להם לקויות למידה, ובנוגע לכ-10% מן הנערים היה ידוע על חשיפה לאלימות או להזנחה בתוך המשפחה או מחוצה לה.

הנערים הופנו לתוכנית בגין עבירות של אלימות, תעבורה, רכוש, מין ומוסר וסמים. העבירות השכיחות ביותר הן עבירות אלימות ותעבורה. 22% מן הנערים נעצרו בעבר, לפני שהופנו לתוכנית. מספר שעות השל"ץ שהוטלו על הנערים בצו שיפוטי נע בין 20 ל-400 שעות (84 שעות בממוצע, סטיית תקן 57.6), ומשך הביצוע נע בין חודש אחד לשנתיים וחצי (בממוצע 6.2 חודשים, סטיית תקן 3.94). נמצא כי ככל שהשל"ץ נמשך זמן רב יותר, כך קטנים הסיכויים שהנערים יסיימו אותו כמתוכנן (נמצא קשר סטטיסטי שלילי ומובהק בין משך השל"ץ ובין השלמת השעות).

הכנה לשל"ץ. הליך הכנת הנער לשל"ץ מתחיל לרוב לפני המשפט בעניינו ונמשך עד לשיבוצו בפועל במקום ההשמה. נמצא כי כמעט כל הנערים (כ-90%) מקבלים הסבר מלא על הליך השל"ץ הן מקצינת המבחן שלהם הן מן המתאם, לרבות הדגשת המסר כי עבודת השל"ץ הן פיצוי לחברה על העבירה שביצעו. קצינות מבחן אף מקיימות שיחה נוספת עם הנערים על מהות השל"ץ ועל הציפיות מהם **לאחר קבלת גזר הדין** (סמוך להוצאת ההפניה לשל"ץ). אף על פי כן, בשלבי השיבוץ לשל"ץ המתאמים נתקלים בהתנגדות של חלק מן הנערים הן לזימון לפגישת השיבוץ הן לביצוע עבודות השל"ץ בפועל. ממצאי המחקר מלמדים על פער בהעברת המידע הנדרש מקצינות המבחן אל המתאמים.

רצף טיפולי בין קצינות המבחן ובין המתאמים. על פי נוהל העבודה הקיים, העברת הנער מטיפולה של קצינת מבחן לטיפול המתאם נעשית לרוב באמצעות פנייה בדוא"ל ובה הפניה לשל"ץ הכוללת את "פרופיל הנער"; המידע כולל את מספר שעות השל"ץ ואת משך תקופת הביצוע, כפי שהוחלט בצו השיפוטי, וכן את סדר יומו של הנער, לרבות מקום הלימודים ושעות הלימודים, מצבו התעסוקתי וכן חוגים ופעילויות נוספות שבהן הוא משתתף. המידע שנמסר אינו מספק כדי לסייע למתאמים למצוא מקום השמה מיטבי וכן אינו מסייע להם להתמודד עם התנגדות של הנערים לביצוע השל"ץ.

שיבוץ והשמה. חלק מן התנאים שהציב שירות המבחן לנוער לחברה המפעילה ומטרתם לשבץ את הנער לשל"ץ על פי צרכיו

הטיפוליים מתקיימים במלואם או כמעט במלואם, ואילו חלקם האחר מתקיימים חלקית בלבד. על פי ההנחיות, ל-93% מן הנערים מוצע יותר ממקום השמה אחד, וב-88% מן המקרים מקומות אלו נמצאים במרחק של עד חצי שעה ממקום המגורים של הנער. עם זאת, רק 40% מן השיבוצים מותאמים לאופי העבירה של הנערים. הראיונות עם גורמים בכירים בשירות המבחן לנוער, עם קצינות המבחן וכן עם המתאמים לימדו על קושי אובייקטיבי להתאים את סוג השל"ץ לאופי העבירה. חשוב להדגיש כי נמצא קשר סטטיסטי מובהק בין התאמת השל"ץ לאופי העבירה ובין השגת מטרות התוכנית (כגון תחושת תרומה לקהילה, תפיסת תיקון ורכישת מיומנויות עבודה רכות בקרב הנערים). ממצאים אלו תומכים בבסיס הרעיוני של התוכנית הקושר את אופי העבירה לסוג השירות שיעשה הנער לתיקון הנזק שהסב לקהילה.

נמצא כי 36% מן הנערים לא מגיעים לפגישת השיבוץ הראשונה שנקבעת להם ולא מתחילים את עבודת השל"ץ בפועל במסגרת הזמן שקבע שירות המבחן לנוער. נראה כי הדבר נובע מסוגיית הגיוס של הנערים לתהליך השל"ץ ומן המורכבות של האוכלוסייה. אשר להשתתפות ההורים בפגישת השיבוץ, נמצא כי למרות הגישה המערכתית המבססת את עבודת שירות המבחן לנוער ולמרות דרישת שירות המבחן לשיתוף הורים, ברוב המקרים הורי הנערים אינם שותפים להליך השיבוץ של בנם. עם זאת, יש לשקול שיתוף ההורים דיפרנציאלי, על פי גיל הנער ועל פי ההמלצה הספציפית של קצינת המבחן ושיקול דעתו של המתאם.

הרקע התאורטי שעליו מבוססת התוכנית וראיונות העומק עם קצינות המבחן, עם המתאמים ועם הנערים העלו כי לסוג העבודה ולאופי מקום ההשמה משמעות רבה עבור השגת מטרות התוכנית. המחקר מצא כי העבודות השכיחות ביותר שביצעו הנערים הן עבודות תחזוקה ומקומות ההשמה השכיחים ביותר הם מתנ"סים. עוד נמצא כי במקרים שבהם הנערים מבצעים את העבודות בעמותות חברתיות במחיצת מתנדבים, הם עוברים תהליך חינוכי חשוב, רוכשים מיומנויות תעסוקתיות וחברתיות ומפתחים אחריות חברתית. למרות האמור לעיל חשוב לציין כי גם עבודות תחזוקה יכולות להביא לתוצאות דומות אם הן מבוצעות בהדרכה מתאימה ובליווי חינוכי וטיפולי במהלך השירות.

ליווי הנערים בשל"ץ. ממצאי המחקר מצביעים על כך שתהליך הליווי של הנער בשל"ץ לא תמיד עומד בדרישות השירות. כך, הקשר השבועי בין המתאם לנוער מתבצע רק ב-34% מן המקרים וביקורי המתאמים במקומות ההשמה מתקיימים ב-58% מן המקרים. עוד עלה במחקר כי ביקורי המתאמים במקומות השמה הוא נושא מורכב הדורש חשיבה מחודשת. בהקשר זה נטען כי ביקור המתאם אינו מועיל לנוער ואף עלול להביך אותו או לכגוע במעמדו החברתי במקום ההשמה.

הדרכות וליווי מתאמים. על אף חשיבותו הרבה של תפקיד המתאם עבור הנערים בשל"ץ ועל אף ההנחיות של שירות המבחן לנוער, המתאמים לא מקבלים הדרכה מקצועית מאף גורם המעורב בתוכנית. מעדויות של המתאמים עולה כי הם זקוקים להדרכות מקצועיות ומעוניינים בהן. עם זאת המתאמים סיפרו כי קצינות המבחן ומנהלות הנפות מעניקות ליווי מקצועי ותמיכה עבורם בכל הקשור להתמודדות עם בעיות התנהגות של הנערים.

פיקוח שירות המבחן לנוער על השל"ץ. הפיקוח על השל"ץ והאחריות על הנערים מוטלים כיום על שירות המבחן לנוער. המחקר מצא כי לרוב, ועל פי נוהל העבודה הקיים, מעורבות של קצינות מבחן מתרחשת במקרים של בעיות בתפקוד הנערים. עוד נמצא כי העדכונים אשר מקבלות קצינות המבחן מן המתאמים (דיווח שוטף ודיווחים מן הביקורים) כוללים בדרך כלל מידע מנהלי המצביע בעיקר על התקדמות הנער בביצוע שעות השל"ץ ולעיתים רחוקות יש בו מידע על התהליך החינוכי-טיפול שיעבור הנער. עדות לכך היא העובדה שבין 30%-ל-70% מקצינות המבחן לא ידעו לדווח על מצבו של הנער בתום השל"ץ בתחומים כגון תפקוד

חברתי, לימודי ותעסוקתי, בייחוד כאשר הנער לא חויב בצו מבחן ואינו נמצא בקשר שוטף עם קצינת המבחן במהלך השל"ץ. גם מדדים המהווים מטרות מרכזיות של התוכנית – תפיסת תיקון ותרומה לחברה ורכישת מיומנויות עבודה רכות, כמעט שלא מדווחים, מה שמותיר את קצינת המבחן לא מעודכנת ולא מעורבת בתהליך שעובר הנער בשל"ץ. עוד נמצא כי בדרך כלל לא מתקיים קשר בין קצינות המבחן ובין האחראים על הנערים במקומות השל"ץ.

תוצאות השל"ץ. יצוין כי מטרות השל"ץ מושגות עבור מרבית הנערים, למעט תחושת הנער כי תרם לקהילה. 84% מן הנערים סיימו את השל"ץ לפני תום הזמן או במועד שנקבע בבית המשפט. להערכתן של קצינות המבחן, 84% מן הנערים רכשו במהלך השל"ץ מיומנויות עבודה רכות, ו-77% מן הנערים תופסים את השל"ץ כתיקון לנזק שהסבו לקהילה. בקרב יותר מ-60% מן הנערים חל שיפור בהיבטים האלה: התייחסות לעבירה, כוחות ומוטיבציה, יציבות ותפקוד לימודי ותעסוקתי. עם זאת רק 48% מן הנערים חשו שתרמו לקהילה במקום ההשמה או שחשו בשיפור ניכר בהשתייכותם לקהילה.

הקשר בין אופן יישום התוכנית ובין תוצאותיה המרכזיות. איכות השירות שמעניק המתאם לנער נמצאה קשורה לכל תוצאות התוכנית, והתאמת השל"ץ לסוג העבירה נמצאה קשורה לתפיסת השל"ץ כתיקון, לתחושת הנער שתרם לקהילה וכן לרכישה של מיומנויות עבודה רכות. ממצאים אלו מדגישים את חשיבות תפקיד המתאמים בהליך שעוברים הנערים בשל"ץ ומבליטים את הצורך להגדיר את תפקיד המתאם כתפקיד טיפולי-חינוכי.

7.2 המלצות

ההמלצות המובאות כאן מתבססות על ממצאי המחקר. כפי שעולה מן הממצאים, תוצאות התוכנית קשורות לאופן יישומה. אי לכך ההמלצות המובאות כאן מתייחסות לשיפור של יישום התוכנית לצורך טיוב תוצאותיה. מרבית ההמלצות עוסקות בהידוק הרצף הטיפולי ובתיאום הטיפול בנער, לרבות העברת מידע בין הגורמים המטפלים בנער; בהגברת המעורבות של קצינות המבחן במהלך הטיפול; בתיעודף של השמה במקומות בעלי אופי חברתי ובשאיפה להתאמת מקום השמה לצרכים השיקומיים של הנערים.

הידוק הרצף הטיפולי ותיאום הטיפול

1. מומלץ להתאים את המידע שמועבר מקצינת המבחן למתאמים, בהתייחס לאתגרים ולכוחות של הנערים. המידע יסייע ליצור חיבור בין הנער ובין המתאם ובכך יסייע למתאם לאתר מקום השמה מיטבי ומותאם לצרכים הטיפוליים של הנער ולהניע תהליך טיפולי-חינוכי בשל"ץ.
2. מאחר שקצינת המבחן היא דמות של סמכות עבור הנער, במקרים שבהם היא צופה התנגדות של הנער להתייצב לפגישת השיבוץ או להתחיל בעבודת השל"ץ מומלץ שהיא זו שתתאם את פגישת השיבוץ בין המתאם ובין הנער. צעד זה ימתן את ההתנגדות שמגלה הנער ויעלה את הסיכוי שפגישת השיבוץ וכן השתלבות הנער במקום ההשמה יתבצעו בזמנים שקבע שירות המבחן לנוער.
3. מומלץ להאריך את משך הזמן המוקדש לפגישת השיבוץ. הארכה זו תעניק למתאם מסגרת זמן מספקת ליצירת קשר טוב עם הנער ולאיתור מסגרת השמה מיטבית המותאמת לצרכיו הייחודיים. בכך יעלה הסיכוי שהנער ישלים את שעות השל"ץ וישיג את מטרות התוכנית.

4. מומלץ לשפר את נוהלי העברת המידע הקיימים בין המתאם לקצינת המבחן. על המתאמים לעדכן את קצינות המבחן המנהלות את הנפות במהלך כל תהליך השל"ץ: עדכון על פגישת השיבוץ, עדכון שוטף בשיחות השבועיות וכן עדכון לאחר הפגישות עם הנערים.
5. לצורך יישום הסעיף הקודם אנו ממליצים שהמתאמים יגיעו למשרדי שירות המבחן לנוער אחת לשבוע, בקביעות. ביום זה יוכל המתאם לקיים פגישות שיבוץ, פגישות שוטפות עם הנערים (במקום הביקור במקום השמה או בד בבד איתו) וכן ישיבות עבודה עם מנהלות הנפות בנוגע לכל נער. בפגישות אלו יועבר מידע על התקדמות הנער בביצוע שעות השל"ץ וכן מידע טיפולי ועדכונים בנוגע להשגת המטרות השיקומיות שהוצבו עבורו.

שיפור תוצאות התוכנית עבור הנער

1. מומלץ לבחור שתי מטרות מרכזיות עבור כל נער, מבין כלל התוצאות הרצויות של התוכנית, ובהן תחושת תרומה לקהילה, תפיסת השל"ץ כתיקון לחברה על הנזק שנגרם בביצוע העבירה, הגברת השתייכות לקהילה, שיפור בתפקוד החברתי, הלימודי ותעסוקתי ורכישת מיומנויות עבודה רכות. הדבר יכול להיעשות עוד לפני המשפט, במהלך העבודה של קצינת המבחן עם הנער ובשיתוף עימו. מטרות התוכנית הפרטניות עבור כל נער יועברו לכלל הגורמים המטפלים בו (קצינת המבחן, מתאם השל"ץ והאחראי על הנער במקום ההשמה) ויעמדו לנגד עיניהם בכל שלב בטיפול. בין היתר, בפגישת הסיכום עם קצינת המבחן יש לבחון את מידת השגת המטרות שהוגדרו עבור הנער. מהלך זה יעניק לתוכנית משמעות נוספת עבור הנער, נוסף להשלמת שעות השל"ץ, וינכיח את הערך של השגת תוצאות טיפוליות-חינוכיות בתוכנית.
2. מומלץ להגדיל את מערך מקומות ההשמה, ככל הניתן בדגש על מקומות המשלבים עבודה חברתית הנושאת בחובה משמעות של תיקון עצמי ותועלת לחברה.
3. מומלץ לשאוף ככל האפשר להתאים את מקום ההשמה ואת סוג העבודה לאופי העבירה במסגרת המגבלות שעשויות לנבוע מאופי העבירה. בשל הקושי הטמון בכך, מומלץ למצוא היבטים המקשרים בין העבודה שאליה ישובץ הנער ובין העבירה שביצע או להדגיש את היות השל"ץ פיצוי על הנזק שהעבירה הסבה לחברה.

המלצות כלליות

1. מומלץ לבנות מערך של הדרכות מקצועיות עבור המתאמים. יש לפקח על יישומו וכן על תוכן ההדרכות.
2. מומלץ להגביר את הנכחת שירות המבחן לנוער במקומות ההשמה. בתוך כך אפשר לבצע פעולות כגון סיורים תקופתיים של מנהלות הנפות או של קצינות המבחן במקומות אלו, פגישות עם האחראים על הנערים או קיום סדנאות לאחראים על הנערים במקומות השמה כדי להעניק להם את ההתמחות הנדרשת לעבודה עם נוער עובר חוק ועם נוער בסיכון.

המלצות למחקרי המשך

אנו מציעים להמשיך ולבדוק את מערך הפעלת השל"ץ על מדגם נערים גדול יותר. כמו כן אנו מציעים לשקול לבצע את מחקר המשך המשווה את השל"ץ לקבוצת ביקורת. בעתיד חשוב יהיה לבחון את השפעות השל"ץ בתוך מכלול ההתערבויות שמפעיל שירות המבחן לנוער וכן לבחון את שיעור הרצידיביזם. נוסף לכך אנו ממליצים לבנות מודל לוגי ולבחור משתנים למדידה פנימית של תוצאות התוכנית בשירות המבחן לנוער.

עוד פרסומים של המכון בנושא

- ארזי, ט. וסבג, י. (2020). הגברת מצבי הסיכון של ילדים ובני נוער נוכח משבר הקורונה. מ-171-20.
- טופילסקי, ט., ארזי, ט. ופיליפוב, מ. (2017). תוכנית הטיפול הקבוצתי בנערים פוגעים מינית: סיכום ממצאי מדידה בפילוט 'מיזם תוצאות'. דמ-753-17.
- כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ., לוי, ד., בן סימון, ב. ושר, נ. (2015). שירותים ותוכניות לבני נוער בסיכון גבוה – ניתוח אינטגרטיבי של מחקרים על פעילות האגף לנוער, צעירים ושירותי תקון במשרד הרווחה. דמ-696-15.
- לוי, ד., כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ. ושר, נ. (2014). תוכנית "מעטפת" לבני נוער המטופלים בשירות המבחן לנוער. דמ-666-14.
- כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ., ולוי, ד. (2011). מאפיינים וצרכים של הקטינים המטופלים בשירות המבחן לנוער. דמ-585-11.
- ריבקין, ד. וסומך, ס. (2010). תוכנית מעטפת – דוח הערכה. דמ-552-10.
- ריבקין, ד. ושמעיה ידגר, ס. (2007). הערכת תוכנית ק.ד.מ. קבוצות דיון משפחתיות לנוער עוברי חוק. דמ-491-07.

את הפרסומים אפשר להוריד ללא תשלום מאתר המכון: brookdale.jdc.org.il

מקורות

בוסתנאי, ט. וחובב, מ. (2012). עבודה סוציאלית בתחום התקון. בתוך: חובב, מ., לונטל, א. וקטן, י. עבודה סוציאלית בישראל. הוצאת הקיבוץ המאוחד.

בן ברוך, ס. (2011). עבריינות נוער בישראל: תמונת מצב ודרכי התמודדות. נדלה בתאריך 15.07.2018 מתוך: <http://atid-batuah.org.il/files/wordocs/youth-criminals-in-Israel.pdf>

בן ברוך, ס., סיני, ה. ושיינפלד, א. (2015). בין ענישה לשיקום: גישות ושיקולים משתנים ביחס לנוער עובר חוק בחקיקה ובהליך המשפטי בישראל ובעולם. בתוך: תמיר, א., בן-ברוך, ס. ואלישע, א. (עורכים). נוער בבלגן-קטינים עוברי חוק בישראל: דרכי מניעה, אכיפה ושיקום. הוצאת מאגנס.

ברוור, א. (2016). ילדים ובני נוער: אוכלוסיות בטיפול של שירות המבחן לנוער. בתוך: צבע, י. (עורך). סקירת השירותים החברתיים 2016. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים.

ברוור, א. ושרביט, ר. (2008). "צדק מאחה" – תיאוריה ומעשה בשירות המבחן לנוער. בתוך: חובב, מ., מהל, ח. וגולן, מ. (עורכים). מסיכון לסיכוי - התערבויות טיפוליות בנוער עובר חוק ובצעירים במצוקה. עמ' 87-107. הוצאת כרמל.

חובב, מ. (2012). הסדרה חוקית וארגונית של שירותי המבחן בישראל. משרד הרווחה והשירותים החברתיים. <http://www.molsa.gov.il/About/OfficePolicy/Documents/HASDARA-CHOVAV-FINAL-INTERNET.pdf>

פולק, י. ולזר, א. (1999). השפעת הטיפול הכופה לפי צו מבחן והשירות לתועלת הציבור (של"צ) במניעת עבריינות חוזרת בקרב מטופלים בשירות המבחן למבוגרים. בתוך: חובב, מ., גולן, מ. ווזנר, י. (עורכים). עוברי חוק בישראל - הערכת תוצאות טיפול. עמ' 149-166. צ'ריקובר.

צבר בן-יהושע, נ. (2017). המחקר האיכותני בהוראה ולמידה. מודן הוצאה לאור.

Bazemore, G. (2006). *Performance measures: measuring what really matters in juvenile justice*. American Prosecutor's Research Institute, Alexandria, VA. <http://ibarji.org/docs/bazemore.pdf>

Bazemore, G., & Stinchcomb, J. (2004). A civic engagement model of reentry: involving community through service and restorative justice. *Federal Probation*, 68 (2), 14-24

Ferone, J. J., Salsich, A., & Fratello, J. (2014). *The Close to Home Initiative and Related Reforms in Juvenile Justice*. Vera Institute of Justice, New York, NY.

https://storage.googleapis.com/vera-web-assets/downloads/Publications/innovations-in-nyc-health-and-human-services-policy-the-close-to-home-initiative-and-related-reforms-in-juvenile-justice/legacy_downloads/transition-brief-placement-juvenile-justice-reform.pdf

Harp, C., Kuykendall, M., Cunningham, M., & Ware, T. (2016). *Juvenile delinquency and community prosecution:*

New strategies for old problems. National District Attorneys Association, Alexandria, VA.

Lipsey, M. W., Howell, J. C., Kelly, M. R., Chapman, G., & Carver, D. (2010). *Improving the effectiveness of juvenile justice programs.* Center for Juvenile Justice Reform at Georgetown University, Washington, DC.

McCarthy, P., Schiraldi, V., & Shark, M. (2016). *The future of youth justice: a community-based alternative to the youth prison model.* US Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice.

Menon, S. E., & Cheung, M. (2018). Desistance-focused treatment and asset-based programming for juvenile offender reintegration: a review of research evidence. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 35, 459-476.

Murphy, P., McGinness, A., & McDermott, T. (2010). *Review of effective practice in juvenile justice: Report for the Minister for Juvenile Justice.* Sydney, N.S.W: NSW Juvenile Justice, Sydney, NSW.

http://www.djj.nsw.gov.au/strategic_review.htm

Schneider, A. L. (1990). *Deterrence and juvenile crime: Results from a national police experiment.* Springer.

Seigle, E., Walsh, N., & Weber, J. (2014). *Core principles for reducing recidivism and improving other outcomes for youth in the juvenile justice system.* Council of State Governments Justice Center, New York, NY

<https://csgjusticecenter.org/wp-content/uploads/2015/11/Juvenile-Justice-White-Paper-with-Appendices-.pdf>

Smandych, R. (2006). Canada: repenalization and young offenders' rights. In J. Muncie & B. Goldson (Eds.), *Comparative youth justice* (pp. 19-33). Sage.

Thomas, D., & Hunninen, M. (2008). *Making things right: meaningful community service for juvenile offenders.* National center for Juvenile Justice, Pittsburgh.

Tompson, K.T. (2003). Symposium: Children, crime and consequences: juvenile justice in America: state of mind/state of development. *Stanford Law and Policy Review*, 14, 143-174.

Uggen, C. & Janicula, J. (1999). Volunteerism and arrest in the transition to adulthood. *Social Forces*, 78, 331-362.

Wahab, N. A., Samuri, M. A. A., Kusrin, Z. M., & Rahim, A. A. (2014). Legal issues in implementing the community service orders for child offenders in Malaysia. *Asian Social Science*, 10(4), 93.

Wood, W. R. (2015). Soliciting community involvement and support for restorative justice through community service. *Criminal Justice Policy Review*, 26(2), 131-155.

Bazemore, G. (2006). *Performance Measures: Measuring What Really Matters in Juvenile Justice.* Alexandria, VA: American Prosecutor's Research Institute. Available online: <http://ibarji.org/docs/bazemore.pdf>

נספח א

לוח א-1: המהימנות של המדדים המרכזיים – שאלון לקצינות המבחן על אודות הנער (N=208)

שם המדד	טיפול במדד	דוגמה לכריט	טווח הערכים	מהימנות אלפא-קרונברך [^]
רכישת מיומנויות עבודה רכות	מדד מסכם של ממוצעי 9 פריטים הנוגעים למיומנויות עבודה רכות	באיזו מידה התוכנית תרמה לנער בכל אחד מן הנושאים האלה: ללמוד להשלים משימות / ללמוד לעבוד בצוות / ללמוד לעמוד בזמנים	"כלל לא" (1) ועד "במידה רבה מאוד" (5)	$\alpha=0.987$
התייחסות לעבירה	מדד מסכם של ממוצעי 6 פריטים הנוגעים להתייחסות הנער לעבירה	האם ובאיזו מידה חל שינוי בלקיחת אחריות על העבירה / הכרה בפגיעה ובנזק שגרם לנכגע / מוטיבציה לשינוי	"חלה הרעה משמעותית" (1) ועד "חל שיפור ניכר" (5)	$\alpha=0.973$
כוחות ומוטיבציה	מדד מסכם של ממוצעי 5 פריטים הנוגעים לכוחות ומוטיבציה של הנער	האם ובאיזו מידה חל שינוי אצל הנער בהיבטים האלה: מאמין בעצמו / יש לו תוכניות לעתיד	"חלה הרעה משמעותית" (1) ועד "חל שיפור ניכר" (5)	$\alpha=0.949$
יחסים עם ההורים	מדד מסכם של ממוצעי 7 פריטים הנוגעים ליחסים בין הנער להוריו	האם ובאיזו מידה חל שינוי אצל הנער במעורבות ההורים בחיי הנער / הפעלת סמכות הורית מתאימה	"חלה הרעה משמעותית" (1) ועד "חל שיפור ניכר" (5)	$\alpha=0.936$
השתייכות לקהילה	מדד מסכם של ממוצעי 5 פריטים הנוגעים להשתייכות הקהילתית של הנער	האם ובאיזו מידה חל שינוי באופן שבו נתפס הנער במעגלים האלה: המורים וצוות בית הספר / משפחה מורחבת / אנשים במקום מגורים	"חלה הרעה משמעותית" (1) ועד "חל שיפור ניכר" (5)	$\alpha=0.913$

שם המדד	טיפול במדד	דוגמה לפריט	טווח הערכים	מהימנות אלפא-קרוינברג [^]
יציבות ותפקוד במסגרת החינוך ^{^^}	מדד מסכם של ממוצעי 10 פריטים הנוגעים להיבטים שונים של תפקוד הנער במסגרת החינוך בתקופה שלפני השל"ץ	למיטב ידיעתך, באיזו מידה הנער: החליף מסגרות חינוך עקב קשיי הסתגלות או קשיים אחרים / ביקר באופן סדיר במסגרת החינוך / השתלב חברתית במסגרת החינוך	"כלל לא" (1) ועד "במידה רבה מאוד" (5)	$\alpha=0.925$
	מדד מסכם של ממוצעי 10 פריטים הנוגעים להיבטים שונים של תפקוד הנער במסגרת החינוך בסיום השל"ץ	למיטב ידיעתך, באיזו מידה הנער: מחליף מסגרות חינוך עקב קשיי הסתגלות או קשיים אחרים / מבקר באופן סדיר במסגרת החינוך / משתלב חברתית במסגרת החינוך	"כלל לא" (1) ועד "במידה רבה מאוד" (5)	$\alpha=0.912$
	מדד מסכם של ממוצעי 7 פריטים הנוגעים להיבטים שונים של תפקוד הנער במסגרת התעסוקה בתקופה שקדמה לשל"ץ	למיטב ידיעתך, באיזו מידה הנער: הגיע באופן סדיר לעבודה / עמד בדרישות המקום / נענה לסמכות המעביד	"כלל לא" (1) ועד "במידה רבה מאוד" (5)	$\alpha=0.817$
	מדד מסכם של ממוצעי 10 פריטים הנוגעים להיבטים שונים של תפקוד הנער במסגרת התעסוקה בסיום השל"ץ	למיטב ידיעתך, באיזו מידה הנער: מגיע באופן סדיר לעבודה / עומד בדרישות המקום / נענה לסמכות המעביד	"כלל לא" (1) ועד "במידה רבה מאוד" (5)	$\alpha=0.757$

[^] ערכו של מדד אלפא-קרוינברג נע בין 0 ל-1. הערך 1 מציין מהימנות פנימית מרבית והערך המקובל של אלפא-קרוינברג עומד על 0.7 לכל הפחות.

^{^^} במטרה לבחון את השינוי שחל ביציבות ותפקוד הנער במסגרת החינוך חושב הפער בין מדד 'ממוצע תפקוד הנער במסגרת החינוך לפני השל"ץ' למדד 'ממוצע תפקודו במסגרת החינוך בסיום השל"ץ' – מוצג בתת-פרק 5.6.5.

^{^^^} במטרה לבחון את השינוי שחל ביציבות ובתפקוד הנער במסגרת התעסוקה חושב הפער בין מדד 'ממוצע תפקוד הנער במסגרת התעסוקה לפני השל"ץ' למדד 'ממוצע תפקודו במסגרת התעסוקה בסיום השל"ץ' – מוצג בתת-פרק 5.6.5.

לוח א-2: המהימנות של המדדים המרכזיים – שאלון לנער (N=50)

שם המדד	טיפול במדד	דוגמה לפריט	טווח הערכים	מהימנות אלפא-קרונברך [^]
רכישת מיומנויות עבודה רכות	יצירת מדד מסכם של ממוצעי 11 פריטים הנוגעים למיומנויות עבודה רכות	באיזו מידה השל"ץ עזר לך להשתפר בהיבטים האלה: לעבוד בצוות עם אנשים / לבצע עבודה באופן עצמאי / לקבל ביקורת מן האחראי במקום ההשמה	"כלל לא" (1) ועד "במידה רבה מאוד" (5)	$\alpha=0.858$
כוחות ומוטיבציה	יצירת מדד מסכם של ממוצעי 8 פריטים הנוגעים לכוחות ולמוטיבציה של הנער	האם ובאיזו מידה השל"ץ עזר לך: להכיר בכישרונות ובחוזקות שלי / לסמוך על עצמי / לחשוב על התוכניות שלי לעתיד	"כלל לא" (1) ועד "במידה רבה מאוד" (5)	$\alpha=0.917$

[^] ערכו של מדד אלפא-קרונברך נע בין 0 ל-1. הערך 1 מציין מהימנות פנימית מרבית והערך המקובל של אלפא-קרונברך עומד על 0.7 לכל הפחות.

נספח ב

לוח ב-1: הקשר בין מאפייני התוכנית לתוצאות התוכנית עבור הנערים, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן^א

תוצאות	משך השל"ץ	התאמת השל"ץ לסוג עבירה	כגישות בין הנער לקצינת מבחן	איכות השירות של המתאם
סיום השל"ץ בזמן	*t=-2.18	-	-	-
תחושת התרומה לקהילה	-	* $\chi^2=5.9$	-	** $r_p=.374$
תפיסת השל"ץ כתיקון	-	* $\chi^2=3.7$	-	** $r_p=.311$
רכישת מיומנויות רכות	-	*t=2.46	-	** $r_p=.278$
כוחות ומוטיבציה	-	-	-	** $r_p=.332$
התייחסות לעבירה	-	-	* $r_p=.279$	* $r_p=.196$

**p<.01 *p<.05

^א הלוח מציג רק את התוצאות המובהקות. הקשרים אשר התקיימו במדגם אך לא מוכללים על האוכלוסייה אינם מוצגים כאן.

נספח ג

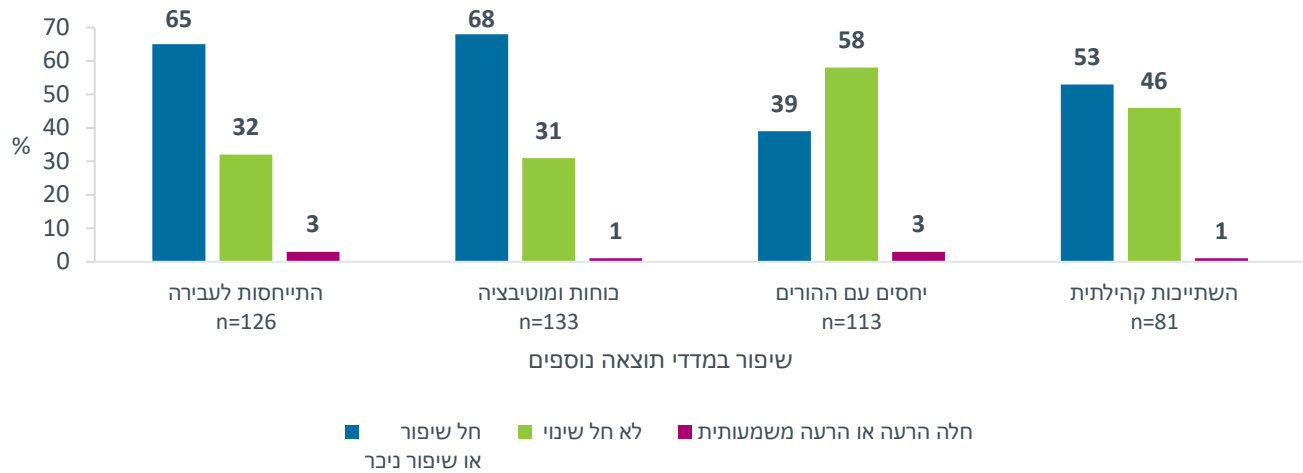
תרשים ג-1: רכישת מיומנויות במהלך השל"ץ, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים) (n=148)

תרשים ג-2: רכישת מיומנויות במהלך השל"ץ, לפי דיווחי הנערים (באחוזים) (n=48)

תרשים ג-3: שיפור במדדי תוצאה נוספים, לפי דיווחיהן של קצינות המבחן (באחוזים)

נספח ד

לוח ד-1: קצינות המבחן שלא השיבו כלל או שהשיבו "לא ידוע / אין באפשרותי להעריך" (ערכים חסרים), לפי צו מבחן (באחוזים ובמספרים)

נערים בוצו מבחן (n=144) 100%	נערים בוצו מבחן (n=64) 100%	
הליך השיבוץ לשל"ץ		
(64) 44%	(17) 27%	היעדר מידע על נוכחות הורים
(86) 60%	(27) 42%	היעדר מידע על אם הוצע לנער יותר ממקום השמה אחד
(55) 39%	(14) 22%	היעדר מידע על זמן הגעה ממקום המגורים למקום ההשמה
תפקוד במסגרות		
היעדר מידע על תפקוד במסגרת החינוך לפני השל"ץ		
(0) 0%	(0) 0%	לימודים במסגרת החינוך
(64) 44%	(14) 22%	מוטיבציה להשתלב בלימודים
(64) 44%	(13) 20%	ביקור סדיר
(64) 44%	(13) 20%	היענות לסמכות צוות ההוראה
(70) 49%	(15) 23%	הפרעה לשיעור
(67) 47%	(18) 28%	הגעה לשיעורים בזמן
(67) 47%	(17) 27%	התנהגות אלימה/ונדליזם בבית ספר
(87) 60%	(26) 41%	הכנת שיעורי בית
(72) 50%	(14) 22%	הישגים לימודיים נמוכים
היעדר מידע על תפקוד במסגרת החינוך בתום השל"ץ		
(23) 16%	(3) 5%	לימודים במסגרת החינוך
(107) 74%	(30) 47%	מוטיבציה להשתלב בלימודים
(109) 76%	(31) 48%	ביקור סדיר
(109) 76%	(29) 45%	היענות לסמכות צוות ההוראה
(111) 77%	(32) 50%	הפרעה לשיעור
(111) 77%	(33) 52%	הגעה לשיעורים בזמן

(112) 78%	(30) 47%	התנהגות אלימה/ונדליזם בבית ספר
(117) 81%	(42) 66%	הכנת שיעורי בית
(114) 79%	(32) 50%	הישגים לימודיים נמוכים

היעדר מידע על תפקוד במסגרת התעסוקה לפני השל"ץ

(12) 8%	(6) 9%	עבודה תמורת שכר במסגרת התעסוקה
(82) 57%	(33) 52%	הגעה סדירה לעבודה
(83) 58%	(34) 53%	הגעה לעבודה בזמן
(83) 58%	(34) 53%	עמידה בדרישות המקום
(83) 58%	(36) 56%	היענות לסמכות המעביד
(81) 57%	(34) 53%	הפרעה למהלך העבודה התקין
(82) 57%	(36) 56%	התנהגות אלימה/ונדליזם במקום העבודה

היעדר מידע על תפקוד במסגרת התעסוקה בתום השל"ץ

(57) 40%	(12) 19%	עבודה תמורת שכר במסגרת התעסוקה
(110) 76%	(36) 56%	הגעה סדירה לעבודה
(112) 78%	(37) 58%	הגעה לעבודה בזמן
(113) 78%	(38) 59%	עמידה בדרישות המקום
(114) 79%	(38) 59%	היענות לסמכות המעביד
(115) 80%	(37) 58%	הפרעה למהלך העבודה התקין
(113) 78%	(39) 61%	התנהגות אלימה/ונדליזם במקום העבודה

תוצאות התוכנית

היעדר מידע על שינוי בכוחות ובמוטיבציה של הנער

(68) 47%	(5) 8%	מאמין בעצמו וביכולתו להשיג דברים
(60) 42%	(3) 5%	מקבל אחריות למצבו
(61) 42%	(3) 5%	בעל תובנה למצבו ולצרכיו
(63) 44%	(5) 8%	מוכן להשקיע מאמצים
(66) 46%	(5) 8%	יש לו תוכניות לעתיד

היעדר מידע על רכישת מיומנויות עבודה רכות

(69) 48%	(11) 17%	ביצוע משימות באופן עצמאי
(61) 42%	(9) 14%	עמידה בזמנים

(74) 51%	(16) 25%	עבודת בצוות
(59) 41%	(9) 14%	הגעה לעבודה בקביעות
(59) 41%	(8) 13%	קבלת אחריות למשימות
(58) 40%	(7) 11%	השלמת משימות
(59) 41%	(5) 8%	קבלת הוראות מן הממונים
(74) 51%	(13) 20%	קבלת ביקורת מן הממונים
(77) 54%	(15) 23%	התמודדות עם בעיות ועם שינויים בלתי צפויים
היעדר מידע על שינוי בהתייחסות לעבירה		
(59) 41%	(2) 3%	לקיחת אחריות על העבירה
(61) 42%	(3) 5%	הבנת השלכות העבירה על הנער ועל המשפחה שלו
(72) 50%	(3) 5%	הכרה בפגיעה ובנזק שגרם לנפגע העבירה
(63) 44%	(1) 2%	הבנת החשיבות של תיקון הנזק שגרם בביצוע העבירה
(62) 43%	(1) 2%	מוטיבציה לשינוי התנהגות
(78) 54%	(5) 8%	גילוי אמפתיה לנפגע העבירה
היעדר מידע על תחושת תרומה לקהילה ותפיסת תיקון הנזק שגרם לקהילה בביצוע העבירה		
(67) 47%	(8) 12%	תחושת תרומה
(25) 17%	(6) 9%	תפיסת תיקון